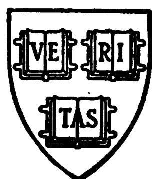
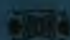

Življenja trnjeva pot.

Resnična zgodba iz polupreteklega časa.

Spisal

Josip Kostanjevec.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenskih Večernic 60. zvezek.

1907.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

LOVENSKE VEČERNICE //

ljenja trnjeva pot.

esnična zgodba iz polupreteklega časa.

Spisal

Josip Kostanjevec.

Izdala in založila

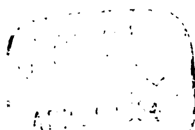
užba sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenskih Večernic 60. zvezek.

1907.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

Na semanji dan.

Zvezde so ugašale na nebu in tam daleč nad gorami je že začelo rdeti nebo. Zablisnilo je semtertja po svežem vzduhu, svetlejši svetlobni trak je šinil mimo visokih jagnedičev, ki so rastli v dolgi nedogledni črti ob obeh straneh široke ceste. Šinil je mimo in poznala se je za njim bela sled tja do temnejših obronkov nizkih gričev, ki so tačas privzdignili svoje glave, kakor bi se bili uprav prebudili iz sladkega sna. Zašumelo je po polju, zašepetala je rumena pšenica; zašumelo je po travnikih, zatrepetala je visoka trava in je pozdravila drobne glavice belih kresnic, ki so začudeno zrle v lepo poletno jutro; zašumelo je po deteljiščih in stresale so se rdeče kapice, ki so se gnetle druga ob drugi na dolgi lehi ob rjavi ozki poti tja do gostega grmičevja na širokem osredku. Zašumelo je po vzduhu kakor dih mehkih velikih peroti, zablisnilo je zopet, sedaj hitreje zaporedoma, in bleda svetloba se je razlila med valove in se je nižala in nižala, dokler ni napolnila vse lepe doline Št. Vidske. Oddaleč so se pojavile bele hiše, z nizkega holma je pozdravljala župnijska cerkev s svojim tankim, visokim zvonikom, okoli holma so se trgale mlečne meglice in se je videlo, kakor bi bila cerkev z zvonikom zavita v nežen, prozoren pajčolan, ki se je na lahko zibal v rahli jutranji sapi. Pri župnijski cerkvi je zazvonilo, slovesno se je razlegal znani glas po vsej dolini, a kmalu se je pomešal med druge, ki so se oglašali istočasno od raznih podružnic, slonečih na rebrih in obronkih v kolobarju se pojavljajočih gričev te lepe doline Št. Vidske.

Iznad viška golega hriba na vzhodu pa se je tedaj dvignilo solnce, lepo in žareče, in se je poljubilo z lepim mladim dnevom, ki mu je prihitel naproti. Zaiskrilo se je

oko mlademu dnevu in pozdravil je z jasnim nasmehom vso prelepo dolino Št. Vidsko. In prihajali so obrazi na hišne duri, in prej na pol zaspani, so se razjasnili pri tem pogledu, in srca so vzkipela v hvaležnosti in v radosti. In solnce je lezlo više in više, in nebo se je barvalo vedno modreje in modreje.

Po cestah in potih, vodečih v Št. Vid, je bilo danes že na vse zgodaj živahno življenje. Vzdigal se je prah izpod konjskih kopit, slišalo se je votlo, enakomerno cepetanje goveje živine. Pokali so biči, škripala so kolesa, drdrali so lažji vozovi. Vmes se je slišalo glasno govorjenje, priganjanje živine, in so udarjali na uho tudi zategli, zavijajoči glasovi.

V Št. Vidu je bil danes največji letni semenj. Ne samo iz bližnjih vasi, pač pa tudi oddaleč, celo iz tujih dežel so prihajali prekupci, zlasti živinski, in sicer tako tihi in dolgočasni trg Št. Vidski je bil ta dan podoben velikemu mravljišču, se je izpremenil v šumeče mesto, kjer je drug drugemu na poti.

Med drugimi ljudmi, ki so to jutro stopali proti Št. Vidu, sta bila tudi mlada zaročenca Anton Stanič in Manica Rupejeva. Zaostala sta bila nekoliko za gnečo in hodila sta ob strani ceste, ne meneča se za druge. Sama s seboj in s svojo bližnjo bodočnostjo sta imela dovolj opraviti, o vsem je bilo treba natančno razmišljati.

Tone je bil vrl mladenič, kakršnih je bilo malo daleč naokoli. Njegove roke so bile trdne in močne, nikdar jih ni držal navzkriž. Njegovo oko je bilo jasno, lahko je pogledalo vsakemu v obraz. A vendar je bil Tone v večnih skrbeh, njegovo blagostanje se ni hotelo dvigniti, vsaj navidezno ne. Podedoval je po svojem očetu malo kmetijo, a ta je bila zadolžena. In povrhu vsega je moral še izplačati dvema sestrama doto, ki je presegala njegove moči. Njegov oče je tako želel (sam menda ni mogel več preceniti, koliko je posestvo še vredno) in Tone ni hotel ovreči njegove oporoke. Delal je in se trudil noč in dan, a zraven je vedno upal, da se mu vendar še kdaj posreči, da zleze na kopno.

Ko je odšla od hiše druga sestra, ni imel Tone nobenega svojih. Pri svojem delu pa je potreboval gospodin a. In izbral si je Manico Rupejevo, dekle, ki ni imelo denar a, pač pa pridne roke in pošteno srce.

Danes sta bila na poti v trg, da si nakupita še nekatei h potrebnih reči za prihodnje gospodarstvo in gospodinjstvo.

„Glej, Manica," je dejal Tone, „kolikor bolj se bliža dan, ko se imava združiti za vedno, toliko večje skrbi me obhajajo. Vem, da si vse prej dobro premislila, saj poznaš natančno moje razmere, zamolčal ti nisem ničesar, a vendar me vedno muči misel, da bode presegalo tvoje moči to, kar te čaka pri meni."

„Kako moreš tako govoriti, Tone? Ali sem ti kdaj pokazala z besedo ali z dejanjem, da ti ne zaupam? In ako zaupam v tebe, tedaj mi mora biti vse lahko. Videl bodeš, da premagava vse težave, naj pride karkoli hoče."

„Verujem ti, kar govoriš, in želim tudi, da bi res bilo tako. Toda meni pravi neki glas, da se stvari zasučejo drugače, kakor si misliva oba. Zlasti danes zjutraj, ko sem vstajal, mi je bilo srce težko, a sam nisem vedel zakaj. Ne poznam vraž, Manica, nikdar nisem verjel vanje, a spominjam se, da sem večkrat že bral, kako je marsikdo slutil že naprej svojo nesrečo in tudi svojo smrt. Jaz berem mnogo, vsak prosti trenotek porabim za branje in vsled tega sem prepričan, da imajo nekateri ljudje v svojih dušah res nekaj, kar jim natančno pove, kdaj se iztečejo njih ure."

„Ne bodi no, Tone! Vem, da si dosti bral in učen si, kakor nobeden v naši fari, toda danes se motiš, tvoje slutnje te varajo. Kaj naj se ti neki pripeti?"

„Nič, Manica, nič, pustiva to in pomeniva se rajše kaj drugega," je prekinil Tone ta razgovor. A na njegovem obrazu je vendar ležala neka senca, ki je ni moglo zabrisati niti vzhajajoče solnce.

„Ne bodi žalosten, Tone!"

„Saj nisem, Manica. Glej me, saj se smejem."

Izkušal se je nasmejati, toda zaokrožile so se mu samo ustnice, v očeh pa je ležala globoka žalost, žalost, ki se ni spodobila srečnemu zaročencu.

Toda vzdramil se je vendar in začel ji je pripovedovati.

„Vidiš, Manica, ko bodeva skupaj, tedaj bodem podvojil svoje moči in potrojil bodem hitrost pri delu. Morda se mi posreči to, kar se mi ni hotelo posrečiti do sedaj. Samo da bi imel sedaj v tem-le hipu nekoliko več denarja v roki, da bi mogel z lažjim srcem začeti tudi s kupčijo, pa vem, da bi šlo. Toda denarja ni in izposoditi si ga nimam kje."

„Kaj pa, Tone, ali nimaš v Repnjem bogatega strica? Al bi ti ne mogel on pomagati za nekoliko časa?"

„Res je, Manica, strica imam in tudi premožnega strica. In lahko bi mi pomagal, ako bi hotel. Toda znano je vsem

ljudem naokoli, da ta stric ne mara za nas. Sprla sta se bila pred več časom z mojim očetom in od tačas ga ni bilo več k nam. Niti pri očetovem pogrebu, ki je bil njegov brat, ga ni bilo. In jaz si nisem upal k njemu nikoli. Rajši sem iskal pomoči drugod, kakor bi bil šel k njemu. Mislil sem si, da je prenesel sovraštvo od očeta na sina. A tudi on sam se ni pobrigal nikoli zame. Hudo je, Manica, zelo hudo, ako je človek tako sam na svetu, kakor sem jaz."

Manica je stopila bliže njega, njena roka se je dotaknila njegove.

„Ne, nisi več sam, Tone, že vsaj od sedaj dalje nisi več sam. Glej me, rajše umrjem, kakor bi te kdaj zapustila."

Tone ji je stisnil desnico in ji je pogledal naravnost v oči.

„Hvala ti, Manica, za te besede. Ne pozabim ti jih nikdar."

Umolknila sta oba in pospešila korake za drugimi. Pred njima so hodili ljudje v gostih gručah, izpod njihovih nog se je dvigal gost prah. Daleč tam iz Št. Vida se je začul nerazločen šum.

Že črez nekoliko korakov je Tonetu zopet klonila glava. Gledal je proti tlom, kakor bi tam iskal nečesa, in desnica se mu je trdo stisnila v pest. Videti je bilo, da se je zelo zamislil in da niso bile njegove misli vesele. Ali se mu je zopet porodila ona slutnja, ki ga je obšla danes zjutraj, ko se je prebudil? Čutil je bil zjutraj, da mu je nekaj hipoma stopilo na pot, da mu jo je prekrižalo, a njegova noga se je spotaknila, da se je opotekel in padel. A ko se je ozrl, da bi videl na čem se je spotaknil, tedaj je stala pred njim koščena žena z vdrtimi očmi in brezzobimi čeljustmi. Režala se mu je nasproti, a on je zatisnil oči in pri srcu mu je bilo težko, kakor še nikdar v življenju. Ni vedel ne čemu, ne zakaj, a razumel je, da ga čaka nekje nekaj groznega.

In gotovo je tudi sedaj razmišljal o tem, sedaj, ko je stopal ob svoji nevesti proti trgu.

Manica se ga ni upala motiti. Molče je stopala tudi ona zraven njega. Semterja je povzdignila svoje oko proti njemu, toda povesila ga je zopet, ko je videla, da se ne zmeni za ves svet, da živi samosvoje, notranje življenje. A počasi se je tudi nje začela polaščati otožnost, tudi njej je legalo nekaj na srce in preden se je zavedela, jo je napolnila bridka, dozdaj nepoznana žalost.

Pred njima so se glasili priganjajoči, zategli glasovi živinskih voditeljev, se je glasilo peketanje konjskih kopit in enakomerno cepetanje goveje živine.

Št. Vid je bil že poln ljudstva, ko sta dospela tja Tone in Manica. Ob glavni cesti, ki je vodila skozi trg, so stali ob obeh straneh s platnom pokriti štanti, in na lesenih deskah se je kopičilo raznovrstno blago. Drugo je viselo z drogov navzdol in bliščalo v raznih kričečih barvah. Pod velikim belim dežnikom ali bolje solnčnikom je imel razprostrto svojo kramo na vzvišenem prostoru mlad človek s pobarvanim nosom in z velikimi rdečimi pegami na licih. Raztezaval je usta skoro do ušes in vpil je, da je preglašal ves drugi šum. Okoli njega so se rili ljudje in držali so se komaj pokoncu od smeha. Pri vsakem predmetu, ki ga je ponudil s svojimi šalami, je zabučalo od smeha in krog okoli njega se je vedno večal.

Mimo štantov se je počasi valila pisana množica, a za hipec se je zazibala in strnila skupaj na eni strani; skozi njo si je namreč delal pot priganjač s svojo živino, ki je enakomerno migala s svojimi rogovi in s svojimi glavami, kakor bi se čudila, kaj se je danes prigodilo v lepem Št. Vidskem trgu, da ni mogoče dalje. Za živino se je množica zopet zazibala in strnila na drugo stran, pripeljal se je od nasprotne strani koleselj. Ni ga bilo miru, valovi so se večali in so bili čimdalje bolj razburjeni. Šum je rastel, vpitje je odmevalo od vseh strani.

Vsa dolga pot tja do živinskega semnja je bila črna suvajočih se ljudi in počasi cepetajočih živali.

Solnce pa je začelo pripekati in pot je curljal v dolgih curkih po razžarjenih obrazih.

Na vseh trških krčmah so bile nastavljene nove in večje veje in kodraste oblanice. Točilo se pa ni samo v notranjih prostorih, pač pa so bile napravljene pod milim nebom lope iz desk in košatih zelenih vej, ki so nudile pivcem senco vsaj za silo in za nekoliko hipov. Iz vseh takšnih prostorov pa je dišalo po jedilih in ščegetalo mimogredoče, da se jim je nehote obrnila noga v eno ali drugo vežo. In vse gostilne so bile napolnjene že kmalu zjutraj in noben krčmar se ni mogel preveč pritoževati. Zlasti pa so bili polni gostilniški prostori popoldne, ko so bile večinoma opravljene že vse kupčije.

Tone in Manica sta bila kmalu nakupila, kar sta se bila namenila. Še predpoldne nista imela ničesar več iskati,

a stopala sta vendar še po sejmu, nekoliko iz dolgega časa, nekoliko iz radovednosti. Pozabila sta bila v tej gneči na zjutranji svoj razgovor in pri srcu jima je bilo laže. Njuna obraza sta rdela in svetile so se jima oči. Počakati sta hotela še Maničino mater, ki je imela priti za njima šele pozneje zaradi nujnih domačih opravil. Šli bi potem skupno v krčmo h kosilu, a potem zopet počasi proti domu.

Zavila sta navzgor proti živinskemu sejmu. Tedaj se je videl Tone nenadoma nasproti svojemu stricu iz Repnjega. Dolgo ga že ni videl. Mož se je bil skljućil in njegov obraz je bil razoran z neštetimi gubami. Vendar je bil videti še trden in njegova roka ni potrebovala opore.

Tone ga je takoj spoznal. Nehote se mu je ustavila noga pred njim.

„Dober dan, stric!“

Pomolil mu je roko. Stric ga je pogledal, videti je bilo, da se ga ne spominja.

„Kdo pa si, fant?“

„Ej, stric, jaz sem Tone, sin vašega brata iz Trnja.“

Spomnil se je starec njegovega obraza in dejal je:

„A, tako.. Ti si torej? Kam pa greš?“

„Nikamor, stric, časa imam obilo.“

„Popoldne bom ob treh pri »Lipi«; ako hočeš, poišči me tam.“

Tone je nekoliko pomislil.

„Bom,“ je dejal naposled.

Starec se ni zmenil več zanj. Odšel je po svoji poti, izgubil se je med množico in mešetarji.

„Ni bilo po našem, da ostanemo tako dolgo, Tone,“ je dejala Manica.

„Res je, Manica, toda spomnil sem se tvojih besed, ki si jih govorila zjutraj. Morda bi se dalo s stricem vendar kaj opraviti. Saj gresta lahko vedve z materjo naprej proti domu.“

„Prav praviš, poskusi! Ako naju doideš, je prav, ako ne, se vidimo — tako zvečer doma.“

Popoldne sta odšli mati in Manica res sami proti domu. Tone pa se je napotil proti »Lipi«, da poišče strica.

Ves čas ga je mučila samo ena misel, namreč, ali se bo dal stric pogovoriti, ali mu bode hotel pomagati. Vrnil bi mu gotovo vse o priliki, a dobrota bi bila že to, da bi ne bilo treba iskati pri tujcih, ki hočejo pri takšnih stvareh kolikor več dobička. Toda po vsem tem, kar je dosedaj čul

o stricu, ni imel mnogo upanja, da bi ta imel toliko srca do svojega stričnika. Že se je skoro premislil in zavil je iz trga, da bi šel za svojo nevesto in njeno materjo. Nekaj ga je sililo tja ven za njima, nekaj mu je reklo, naj odide od tod. In še težje mu je bilo okoli srca. Toda nazadnje se je hipoma odločil, da ostane, in naglo, kakor bi se bal, da se premisli, je zavil k »Lipi«.

Tam je bilo še vse polno sejmarjev, zlasti so še mešetarili in pili živinski prekupci. Soba je bila polna dima, da so se komaj razločevali zariplјeni obrazi in zmršeni lasje. Od vseh miz se je cedilo vino in po tleh so se motno zrcalile velike luže. Vsi navzoči so govorili in vpili drug preko drugega, da ni bilo razumeti nobenega. Bili so to hripavi glasovi, hripavi od vpitja, od kajenja in od vina.

Tone je vstopil in se je ozrl po sobi. Ta vzduh mu je skoro jemal sapo in zaskelele so ga oči. Iz prve sobe je stopil v drugo in tam je šele zapazil v kotu svojega strica. Pil je z dvema drugima prekupcema in pomenkovali so se samo o današnji kupčiji. Toda bili so vsi trije glasni, vse je pričalo, da jim je lezlo vino že v lase.

„Sedi k nam, na, pij!“

Stric je porinil kozarec proti Tonetu in mu je pogledal v obraz z napol mežečimi očmi. Oba prekupca sta privzdignila glave in sta ga pogledala vprašujoče.

„Kdo je to?“ je dejal stric. „Vidita, to je moj stričnik, sin mojega brata, ki je sedajle prišel sem, da se pobota s svojim stricem. Ni me hotel poznati do danes.“

Tone je zardel, a je prisedel.

„Kako to čudno govorite, stric!“

„Nič čudno, fant, kar je res, je res! Nobeden od vas me ni hotel poznati, niti ti, niti tvoj oče, niti tvoja mati. Toda, pustiva to, na, pij še enkrat!“

Oba prekupca sta se smejala glasno in hripavo. Eden pa je dejal:

„Lepo sorodstvo to. Ha, ha!“

Tone je hotel vstati in se posloviti.

„Sedi in počakaj,“ je dejal stric in ga je potlačil z roko zopet na sedež.

Takoj pa se je obrnil proti enemu svojih sosedov in je dejal:

„No, sedaj pa odštej denar, stvar je dogovorjena.“

Sosed je segel v žep in je izvlekel iz njega listnico. Potegnil je iz nje dva čisto nova stotaka in en petdesetak.

„Tu imaš, pa spravi!“

„Naj bo,“ je dejal stric in spravljal denar v svojo listnico.

Tonetu so nehote oči uhajale po lepih novih bankovcih. Samo še toliko, da bi bilo čisto njegovega zraven prihrankov, in začel bi lahko z malo trgovino in ne bi ga skrbela bodočnost.

„Fant, kaj tako zijaš ta papir, ali ga nisi videl še nikdar?“ se je zasmejal oni prekupec, ki je odštel stricu denar.

Tone je povesil oči in ni odgovoril ničesar. Stric in drugi prekupec sta ga začudeno pogledala.

„No, malo manj ga vidi, pa to nič ne de, marsikomu je tako bolje,“ je dejal stric in spravljal listnico v žep.

Tedaj se je Tone nehote ozrl k stranski mizi. In zagledal je v tem hipu dvoje oči, ki so bile vprte v strica in v listnico. Toda, ko jih je ugledal Tone, so se hipoma povesile, in tujec, ki je sedel tam zadaj, je začel bobnati s prsti po mizi, kakor bi se ga bila polastila velika zadrega. Tone pa ni umaknil od njega svojega pogleda. Videti je bilo, kakor bi bil tujec čutil ta pogled, in nemirno se je premaknil na svojem sedežu. Tonetu se je zdel mož sumljiv, vse njegovo vedenje je kazalo o slabi vesti. Ko ga le ni hotel nehati opazovati, je mož hipoma vstal in se izmuznil izza mize. Njegovo dolgo, sloko telo s ponošenim jopičem se je zazibalo med vrati in v istem času je izginilo med množico na cesti.

V tem času sta se poslovila prekupca od Tonetovega strica in ta dva sta ostala sama med seboj. Izpraznila se je bila vsa druga soba, slišali so se glasovi samo še iz prve.

Ozrl se je stric vnovič po Tonetu, približal se je prav k njegovemu obrazu.

„Fant, poslušaj me, povedati ti imam nekaj. Gotovo so ti doma pripovedovali o meni, popisali so me, da sem hudobec v človeški podobi, da je ni na svetu hujše zveri, kot sem jaz. Kaj ne da? No, nič ne de, vsak človek je sam sebi najbližji in tudi jaz sem hotel enkrat biti sam sebi najbližji, toda šele po dolgih izkušnjah in po mnogih prevarah, ki sem jih doživel. Nočem ti praviti, kaj je prišlo navzkriž med mene in tvojega očeta, pregrda stvar je to. Ali resnica je, da je prišlo in da se ni dalo popraviti nikdar več. Nikdar več. Zaklel sem se bil, da ne prestopim nikdar več praga vaše hiše in nisem ga prestopil. Toda od tistega časa so minila leta in leta, in čas je, ki zaceli marsikatero

rano, ki ublaži marsikatero sovraštvo. Tudi pri meni je že obledel oni spomin in danes sodim mileje, in ako bi danes zopet stal pred menoj tvoj oče, ne bi premišljal dolgo, iztegnil bi svojo desnico in bi mu jo ponudil v spravo. Vidiš, trda grča sem, toda pod to skorjo je vendar še nekaj dobrega in zaradi tega dobrega vsaj upam, da me ne zavrže Bog. In danes, ko sem te ugledal prvič, se je črez dolgo ogrelo moje srce, in to, kar sem zamudil pri svojem bratu, hočem popraviti na njegovem sinu. Daj mi roko, bodiva si dobra!“

Prenehal je starec in v njegovem očesu se je prikazalo nekaj vlažnega.

„Oj, stric, kdo bi si bil mislil kaj takšnega,“ je viknil veselo Tone in stisnil je starčevo roko v svoji, da so zaškripali prsti.

„Ne tako hudo, Tone, ti si mlad in močan, a moje roke so odrevenele. Saj velja vseeno.“

Umolknila sta nekoliko časa in razmišljala sta vsak zase.

„No, sedaj mi pa povej, kako ti gre in kaj delaš,“ je dejal starec črez nekoliko časa.

In Tone mu je začel pripovedovati iz svojega življenja od onega dne, ko je nastopil gospodarstvo, pa do današnjega. Ni izpustil niti najmanjše kolikor toliko važne zadeve in ko je končal, je vedel stric vse.

„Dobro, da sem te našel, Tone. Vidim, da si vrl mladenič in verujem tvojim besedam. Glej, moji otroci so že vsi preskrbljeni, daleč so od doma in dobro se jim godi. Ako bodeš delal tako dalje, nočem pozabiti niti tebe; kolikor je v moji moči, ti bodem pomagal.“

Tonetu se je pot gladila kar sama ob sebi, sedaj je bil čas, da je sprožil svojo prošnjo.

„Stric, ali ne bi mi mogli nekaj posoditi, sedaj takoj, ko je najnujnejši in najboljši čas? Vrnem vam vse pošteno.“

„Koliko hočeš?“

„Kolikor lahko utrpite, stric.“

In segel je stric v listnico in mu je odštel onih dvesto petdeset goldinarjev, ki jih je bil ravnokar spravil od prekupca. Ona dva stotaka in oni petdesetak.

Zavriskal bi bil Tone od veselja; vse se je zasvetilo okoli njega, vzplamtel je v solnčni luči njegov rojstni dom, za letli so se solnčni žarki v lase njegove neveste Manice, ki je v tem hipu stopila pred njegovo dušno oko in ga pogledala z zvestim svojim pogledom. Kako ga je danes

zjutraj varala njegova slutnja! Namesto nesreče ga je na potu našla sreča, kakršne se ni nadejal, kakršne ni niti iskal. Hvaležnost do Boga, do strica, do Manice, ljubezen do vseh ljudi je tedaj napolnila njegovo srce.

„Ali nočete, stric, da pokličeva priči, ki bi videli, da ste mi posodili to vsoto?“

„Ne, Tone, med poštenjaki ni treba prič.“

Solnce se je že precej nižalo proti zahodnim goram, ko sta odšla iz gostilne proti domu. Oba sta imela nekoliko časa eno pot, a potem sta se imela ločiti, stric na desno, Tone na levo. Dòmenila sta se bila, da gresta oba skupaj do razpotja, in sicer da gresta peš.

Stopala sta dalje po široki beli cesti, jagnediči so metali dolge svoje sence po njivah in travnikih, v vinogradih so se oglašali čričk i.

„Kako to, da sva hodila toliko časa drug zraven drugega, ne daleč narazen, pa se nisva našla, pa se nisva srečala nikoli?“ je pomislil Tone in se je skrivaj ozrl na strica, ki je stopal sklјučen zraven njega. „Tako-le sva hodila, kakor hodiva zdaj, pa se nisva videla, se nisva poznala. Kdo je kriv, da nisva ogovorila drug drugega, da se nisva našla že pred davnim časom? Kako bi se bilo že davno vse izpremenilo, kako lahko bi bilo že kdaj njegovo srce in moje. Zamudila sva mnogo časa, mnogo lepega časa, ki se ne povrne nikoli.“

„Tukaj je zadnja krčma pred razpotjem, kreniva še na čašo vina,“ je dejal stric in obrnil svoj korak proti durim.

Vzdramil se je Tone, odsev njegovih misli je še trepetal na njegovem obrazu. A otresel se je otožnosti, ki je bila tako nenadoma zopet našla pot v njegovo srce, in krenil je za stricem.

Vstopila sta in sedla sta za mizo. V krčmi je bilo nekoliko pivcev, bližnjih sosedov iz okraja. Privzdignili so glave in ko so zagledali došleca, so se dregnili s komolci.

„Kaj? Takšna sovražnika, pa skupaj!“ je dejal nekdo polglasno.

„Molči, brblja, da te stari ne sliši. Dolžan si mu!“

In oni je klonil z glavo na mizo in je zaprl usta.

Zunaj pa je dejala natakarica dekli:

„Kdo bi si bil mislil, kdo? Čudeži se godijo. Ali s :a se res ta dva spravila in pobotala?“

Dekla je ni razumela, pogledala jo je topo, obrnila ›e je na peti in odšla.

Dolgo sta ostala Tone in njegov stric v tej krčmi. Imela sta si povedati mnogo sedaj, ko sta se našla tako nenadoma in tako črez dolgo časa. Niti mislila nista, da je še dolga njuna pot in da je solnce že zašlo. Vzdramila sta se šele tedaj, ko je prižgala dekla svetiljko v sobi.

V tistem hipu se je ozrl Tone proti oknu, da bi videl, ali je res že tako temno. Tedaj se je pa nenadoma zdrznil in oči so se mu povečale. Zagledal je bil pri oknu oni obraz, ki ga je videl v Št. Vidu v drugi sobi pri stranski mizi. Da, to so bile one oči, to je bil oni pogled, ki se je bil tačas vprl v stričevo listnico. Toda obraz se je pokazal samo za hipec in že je izginil.

Tone je planil kvišku, hitel je ven, sam ni vedel kaj hoče. A videti je moral onega človeka, hotel ga je poznati natančno, natančno si ga vtisniti v spomin. Zavil je okoli hiše, pregledal je vse na okoli, toda onega ni bilo več, izginil je bil, kakor bi se bil vdrl v tla.

In nezadovoljen sam s seboj se je vrnil Tone v izbo.

„Ali ne greva, stric? Noč se dela in dolgo je še do doma.“

„Še malo sedi, Tone! Takoj, nič se ne boj. Ej, samo še polič,“ je odgovoril stric in poklical še vina.

Bilo je že pozno po noči, ko sta se odpravila dalje.

„Rajši bi ostali tukaj, stric, in bi šli zjutraj dalje. Ali bi se pa peljali, saj ima krčmar voz.“

„Fant, dokler imaš dobre noge, se ne vozi! Ako se voziš, si dvakrat na škodi, na svojem zdravju in na svoji mošnji.“

„Saj nisem govoril zase, stric, to bi šlo le vam v korist, ki ste priletni in ne zmorete več toliko kot nekdaj.“

„Že dobro, že dobro. Nocoj moram biti doma, naj velja, kar hoče.“

Bila je lepa, topla noč zunaj. Bleda svetloba se je razlivala po vsej okolici, visoko na nebu je plul mesec mimo belih, tankih oblakov. Po vzduhu je vel rahel, mehak veter ter je božal listje na grmovju in na drevju, da se je zibalo kakor v sladkem snu. Semtertja je zafrfotalo po zraku, preletela se je nočna ptica, tiho, komaj slišno in ni pustila sledu za seboj. Tam od daleč iz gorske vasi je odmevalo fantovsko petje in ukanje. Zemlja pa je dremala in sanjala sanje prijetne, sanje stoletne.

„Lepa bo pot nocoj in ni mi žal, da sva se zakasnila,“ je dejal stric, ko sta stopila črez prag in je pogledal na nebo.

„Lepa,“ je pritrdil Tone in se je zravnal, da bi laže dihal vase sveži nočni zrak. Bilo mu je zopet lahko pri srcu, pozabil je bil na tujca, ki je bil pogledal skozi okno, in pozabil na njegove oči.

Stopila sta dalje. Nekoliko pred njima je ropotal voz, sedaj šumneje, sedaj tišje. Zaropotal je še enkrat in nastala je tihota, izginil je bil za ovinkom. Pred njima se je vila široko cesta, belila se je, kakor bi bila pokrita s tanko srebrno plastjo; na nekaterih mestih se je zasvetila, kakor bi jo bil poljubil solnčni žarek, a ne žarek bledega, hladnega meseca. Ob cesti je bil ribnik, zabliščalo je njegovo površje že oddaleč, veliko gladko zrcalo se je razgrinjalo pred očmi in sililo tja pod nizko temno grmičevje na gorenji strani. In vse je bilo tiho okoli in okoli, samo nežni, komaj slišni glasovi so se oglašali iz visoke trave, iz zrelega žita in iz polnih vinogradov. In ti glasovi so bili prijetni, kakor so prijetni mehki glasovi, ki jih izvablja umetnik iz strun javorovih gosli, da božajo uho in polnijo srce z neznanim hrepenenjem, s hrepenenjem po nečem višjem, po nečem nedosežnem. Človek bi slekel svojo suknjo, pogrnil bi jo v travo kraj ceste in legel bi nanjo. In poslušal bi te glasove in zrl bi gori v prižigajoče se zvezde, dokler bi mu spanec rahlo ne zatisnil trudnih oči. Mogočna božja roka bi plula nad njim in varno, kakor dete v zibeli bi spal, dokler bi mu ne odprli trepalnic topli solnčni žarki in bi se zbudil z zahvalno pesmijo v srcu, s pesmijo Njemu, ki daje mir in tolažbo bolnim in nesrečnim srcem.

Tiho sta hodila Tone in stric dalje. Bog ve, kaj sta mislila, Bog ve, kaj je njima pravila ta tiha, skrivnostna noč na uho, s čim je polnila njune duše. Tiho sta hodila in ni se jima mudilo, kakor je bilo videti, saj so bili njuni koraki počasni, skoro premišljeni. Dasi sta precej pila danes, vendar se ni nobenemu poznalo, da bi bilo vino učinkovalo na njiju neugodno. Komaj sta stopila pod milo nebo, že so se bili razkadili in razpršili vinski duhovi. Jasno je bilo v njunih glavah.

Šla sta dalje, le mala proga ju je še ločila od razpotja, kjer sta imela kreniti vsak na svojo stran. Cesta se je tam obrnila nekoliko v reber in se je zožila. Peljala je skozi malo goščo. Drevesa na obeh straneh so se visoko gori nad glavami s svojimi vrhovi skoro dotikala in niso propuščala mesečnih žarkov na pot. Temno je bilo torej pod njimi, komaj sta razločevala popotnika drug drugega.

Tedaj se je Tone obrnil k stricu.

„Ali niste slišali nekaj? Zazdelo se mi je, kakor bi bila tam-le notri počila suha veja pod človeško nogo.“

Postala sta oba, a v gošči se ni ganilo nič. Tiho je bilo kakor v grobu.

„Nič ni bilo, Tone! Suha veja je morda padla z drevesa,“ je dejal stric in stopil dalje.

Tone je zmajal z glavo. Hipoma se je zopet spomnil nehote onega obraza tujčevega in onega pogleda. Toda rekel ni nič in stopil je s stricem dalje.

Bližala sta se vrhu, Tone je vedno prisluškaval, a nič se ni več ganilo. Tedaj se je stric hipoma opotekel in preden se je Tone zavedel, je že ležal na cesti z obrazom navzdol.

„Kaj se je zgodilo?“ je zavpil Tone. Šinila mu je v tem hipu misel, da je zadela strica kap.

A tedaj se je že stric oglasil:

„Nič ni hudega, spotaknil sem se ob kamen, ki ga nisem videl, in padel sem, da sem videl vse zvezde.“

Tone ga je naglo vzdignil, a tedaj mu je kanilo na roko nekaj gorkega.

„Močno ste se udarili, stric, vi krvavite.“

„Nič ni hudega, samo iz nosa!“

Tone ni čakal, da bi se stric sam obrisal. Vzel je kar svoj robec iz žepa in ga je začel čediti. Pri tem je okrvavil tudi svojo belo srajco. A ni se brigal za to, vtaknil je robec zopet v žep, srajca se bode že sama posušila do doma.

Še nekoliko časa je vodila pot po gozdu, vedno bolj proti vrhu, a tu se je zopet začela širiti, razmaknila se je meja na široko in zasvetila se je pokrajina v mesečini. Vzdignili so se pred očmi nešteti griči, gledajoči iz rahle, tanke megle, kakor otoki iz morskih širokih voda.

Na vrhu je stalo znamenje, začrnel križ, izpran od dežja in razpokan od burje, ki se je podila po zimi z neznansko silo prav črez ta vrh. Okoli razpela je visel suh venec iz gozdnih rož, pokrival je na vrhu trnjevo krono Zveličarjevo. Bog ve, katera roka je povila ta venec in ga je prinesla sem na to samoto ter s tem pokazala svojo hvaležnost in vero, upanje in ljubezen.

Prav pri križu sta se ustavila Tone in stric. Prekrižala sta se in privzdignila klobuk.

„Stric, dolga je še vaša pot in samotna. Ali nočete, da vas spremim do doma? Ne bo vam tako dolgočasna.“

„Ne, Tone! Jutri imaš delo, kakor si mi povedal, in ako greš z menoj, ti ne more jutri tako izpod rok. Meni pa ni dolgočasno nikdar. Pa tudi nevarnosti ni nobene. Kolikrat sem že hodil tod sam in ob vsaki uri, pa tudi drugod, a nikdar se mi ni pripetilo nič hudega. Pošteni ljudje prebivajo tod in Bog je nad menoj!“

Tonetu se je pri teh besedah zopet usilil v spomin oni obraz in oni pogled. Nehote se je stresel, a sam ni vedel zakaj. In silil je v strica, naj mu dovoli, da gre ž njim. Toda ta ga je odločno odklonil.

„Z Bogom, Tone! Pa povabi me na ženitovanje!“

„Z Bogom stric in hvala vam še enkrat, dokler ne vrnem!“

Podala sta si roke in izginila sta vsak po svoji poti. Črez nekoliko hipov je Tone postal in zrl za starcem. Trdnih, enakomernih korakov je stopal dalje, njegova visoka postava je temnela in se zibala v mesečini, dokler ni utonila v preveliki oddaljenosti.

Obrnil se je Tone naglo in pospešil je korake proti domu. Na misel mu je zopet prišla Manica. Kaj si neki misli, da jej ni držal besede in ni prišel za njo ob domenjenem času? Ko je zablešćala pred njim domača vas, je bila ura ravno eno črez polnoči. Votlo so doneli udarci ure po bližnji okolici in temnilo se je počasi, mesec je lezel na nasprotni strani za gore.

Tone je nekoliko postal, privzdignil je klobuk, vroče mu je bilo. Nekaj je razmišljal. Toda kmalu je stopil dalje in naravnost proti svojemu domu. Prižgal je luč in se je začel takoj razpravljati. Pripravil si je delavsko obleko za jutri, a nedeljsko obleko in belo srajco, ki jo je nosil danes, je slekel in zaklenil v skrinjo ter vtaknil ključ v žep. Bilo je prvič, da si ni obleke očedil, preden jo je spravil. Ali je bil toliko pozabil vsled nenavadnih dogodkov današnjega dne, ali ga je odvrnila od te misli prevelika utrujenost, kdo bi to vedel?

Kmalu potem je sladko zaspal.

Nepričakovan dogodek.

Polagoma se je bilo pooblačilo tisto jutro. Čisto skrivoma so se bili prikradli oblaki na nebo in so lezli počasi više in više. Izpočetka so se trgali, skozi nje je zasvetila

semtertja še jasna kopa sinjega oboka, a na nasprotni strani so se gostili in so zadobivali temnejšo barvo. Oni rahli veter, ki je vel po noči, je hipoma prenehal in nastala je globoka tišina. Drevje je obstalo in ni niti ganilo s svojimi listi, ptiči se niso več oglašali, tiho in plašno so se preletavali po tihem grmovju. Vsa okolica se je zavijala v temnopepelast plašč, ki se je spuščal niže in niže.

A hipoma se je zganilo listje na drevju, vztrepetalo je grmovje, se je zazibala trava na senožetih in se je upognilo žito na njivah. Završalo je skrivnostno po vzduhu in so začele padati prve kaplje, tanke in lahke in redke. Zasvetile so se v zraku poedine, a kmalu se je pokazala dolga poševna črta in je segala do tal. Gostejše so postajale te črte z vsakim hipom, dotikale so se druga druge. Vzdignil se je za hipec cestni prah, zavonjal je neprijetno, a že je zopet polegel in ni se več dvignil. Zgostil se je na tleh in se je izpremenil v sivorjavo blato.

In lilo je vedno bolj, odtekalo se je od ceste po jarkih, in zabrisala se je človeška sled na cesti. Ni je bilo več videti stopinje od vseh onih, ki so se bile vtisnile v prah včeraj, ko je hitelo tod mimo toliko ljudstva na semenj. Kakor bi bilo hipoma izumrlo vse,... nekdo je potegnil z gobo črez črke, ki so bile napisane na tej veliki tabli, in izginile so vse in nihče ni mogel več brati, kar je bilo napisanega tam še po noči.

In napisanega je bilo mnogo, in ako bi bilo ostalo napisano, bi se bilo izpremenilo marsikaj, kar je rodilo pozneje toliko bridkosti in gorja. Tako pa je bil današnji dež kriv, da so se vršili ti dogodki tako, kakor jih bodeš čital, častiti bralec, v nadaljevanju te povsem resnične, toda žalostne povesti.

Zgodaj se je bil odpravil tisto jutro pismonoša Jože Mejač iz bližnjega trga na pot, da odnese poštne pošiljatve v stranske vasi. Mirno in urno kakor vsak dan je nakladal pisma v posebno veliko, črno, usnjato torbo. Zraven njega je stal koš nahrbtnik, vanj je vlagal manjše in večje omote, ko je bil že spravil pisma. Potehtal je koš, ki je bil že skoro poln do vrha, ter dejal poštni upraviteljici:

„Nekoliko težko bo danes, toda le dajte še tisto sem, č mu bi ljudje čakali do prihodnjič? — Čudno pa je vendar, d se je prav danes nakopičilo toliko tega blaga! Kadar b človek hotel, da bi se nekoliko odpočil, tedaj mu pride k kor nalašč nekaj navzkriž!“

„Ej, Jože, dostikrat ste že nosili več kot danes. Marsikdaj sem si mislila, kako je mogoče, da je človek tako močan. Saj bi toliko komaj konj spravil črez vrh.“

Dobro je dela Jožetu ta hvala. Nasmejal se je po strani in pokazal je svoje bele, zdrave zobe.

„Mhm, že prav, že prav, gospodična. Saj ko bodem umrl jaz, ne bodete več dobili takšnega. Sami slabiči so dandanes v trgu. Preveč pijejo, stari in mladi, to vam povem, in tako naraščajo sami pritlikavci in bebci. Pihnil bi, to vam povem, in padlo bi jih deset.“

„Ko bodete umrli, Jože, tedaj ne bo treba nobenega več. Konji bodo vozili pošto črez vrh in morda celo železnica.“

„Sedaj pa grem,“ je odgovoril Jože in oprtal svoj koš. Ni mu bilo preveč všeč, ko je slišal o konjih in o železnici.

Stopil je črez prag, držeč se nekoliko naprej. Koš mu ni dopuščal, da bi se bil držal ravno. Vendar se je sklonil kvišku in je pogledal proti nebu. Tam so viseli še vedno temni oblaki in pršelo je iz njih drobno in tanko, kakor bi padale same šivanke. Toda Jože se je ozrl tudi proti cerkvi ter motril nekoliko hipov železnega petelina, ki ga je bil obrnil veter prav tačas proti jugu. Zapihala je bila severna sapa.

„Kmalu bo dobro,“ si je mislil Jože in je prestavil v istem hipu svojo palico in noge. Krenil je črez most in dalje po blatni cesti, in njegova postava in njegov koš sta se zibala enakomerno dalje in dalje.

Utrudljiva je bila pot danes. Noga je lezla bolj nazaj nego naprej, blato je bilo opolzlo, nič trdnega in stalnega se ni čutilo pod prsti in peto. Vendar je prilezel Jože v precej kratkem času na vrh do znamenja, kjer sta se bila razšla po noči Tone in njegov stric. In tudi Jože je pristopil h križu in je postavil svoj koš na kamen, ki je stal ob njem. Ozrl se je v Križanega in se pokrižal. Venec na razpelu se je bil nagnil nekoliko naprej, težila ga je voda, ki se je nabirala na njem. Od lesene strešice nad razpelom pa so padale deževne kaplje in njihova sled se je poznala v pesku, kjer sta se pokazala na obeh straneh dva rjavi poševna razora. Tako tiho, tako samotno in hkratu tako svečano je bilo tudi danes na tem kraju, da je Jožetu klonila glava za hipec na prsi in da se je izvila iz njih molite , čista in srčna, kakršna se more poroditi samo v tišini in

samoti veličastne prirode božje, v tišini te velikanske skrivnostne cerkve, ki jo je ustvarila vsemogočna volja Gospodova.

Zadel je Jože zopet svoj koš na ramo in je krenil po cesti proti Repnjemu. Navzdol je šlo nekoliko časa precej strmo, a pod klancem se je pot ugladila in naravnala, videla se je daleč naprej, kako se je vila v enaki višini po pobočju, kako se je izgubljala in zopet prikazovala na ovinkih. Dolga je bila in še daleč tam zadaj, skoro na obzoru, se je dvigal repenjski začrneli zvonik.

Jože ni hodil skoro nikdar po vsej cesti. Takoj pod klancem je bila steza na desnici, ki je vodila veliko na krajše v Repnje. Po tej stezi je krenil Jože vselej, ako mu je le dopuščalo vreme. Danes je postal nekoliko hipov ob njej in razmišljal, ali bi krenil po njej, ali po cesti. Toda kmalu se je odločil in je stopil na stezo.

Steza je zavila takoj pod cesto v bukovo goščo. Prav na njo so upogibale na nekaterih mestih stare bukve svoje vrhove, hodilo se je na takih krajih kakor skozi temen predor. Na drugih mestih se je prelaz zožil, da je jedva mogel skozi njega široki Jožetov koš. Jože se je vil po tej sicer kameniti stezi dalje in dalje, a od dreves mu je cepalo na zagrnjeni koš in na glavo vselej, kadar je potegnila sapa po bukovju. Toda to ga ni oviralo, stresel se je vselej skoro veselo, in žvižgajoč si, je koračil dalje. Po nebu pa je tačas razganjala sapa oblake, da so se redčili in redčili.

Ko je stopil Jože iz gošče na široko jaso, se je hkratu pokazala na nebu velika modra krpa, in skozi njo so se usuli solnčni žarki po okolici. Zablestele so srebrne kaplje po drevju in po travi, po grmovju in po resju, in videlo se je, kakor bi se bila pred očmi odprla velika razstava prelestnih biserov in dragih kamenov.

Jože je nehal žvižgati in je za trenotek obstal. Obraz se mu je razveselil in razveselilo se mu je srce ob tem čudovitem pogledu. Potegnil je nato z roko preko oči in pomaknil si je kapo više na čelo. Nekaj svežega in mladostnega se je tačas prikazalo v njegovem bitju, dasi je bil te[illegible]aj že blizu petdesetih let.

„Vsak dan bolj spoznavam, kako lep je ta svet,“ si je de[illegible]al sam pri sebi. „Včasih me ni nobena reč tako veselila, ka[illegible]kor me veseli dandanašnji. Sam Bog ve, kako se bode te[illegible]ko ločiti!“

A dolgo ni ostal pri teh mislih, zlasti ne pri zadnji; oddahnil se je globoko in izgubljal se je dalje proti sredini jase.

Toda tam mu je hipoma zastala noga in palica se je trdo zapičila v mokra tla. Oni veseli izraz je izginil raz njegov obraz in izginila je kri iz lic, da je bil bled kot mrlič. Črez stezo pred njim je ležal mrtev človek.

Ležal je z obrazom obrnjenim proti zemlji kot hlod, ki se je posekan zvrnil črez pot.

„Kdo je to?“ je pomislil Jože in že je odložil koš ter se sklonil k mrtvecu.

Obrnil ga je naokoli in mu pogledal v obraz.

„Moj Bog, Stanič iz Repnjega!“ je tedaj viknil glasno. „Kaj mu je bilo, da je umrl tukaj na samoti, daleč od ljudi, brez pomoči in brez tolažbe? Kako žalostna smrt!“

Potresel ga je, toda nobenega znaka življenja ni bilo več v njem. Tedaj je pa Jože zapazil nekaj drugega. Na desnem sencu mrličevem je bila majhna, temna razpoka. Jože je v svojem življenju že videl nekje nekaj takšnega in takoj je vedel, pri čem da je. „Ustrelil se je! Kaj ga je gnalo v takšno smrt?“ je zopet viknil in je začel iskati po samokresu.

Toda samokresa ni bilo nikjer, ne blizu, ne daleč. Jože je majal z glavo, nečesa ni mogel prav verjeti.

„In vendar mora biti tako,“ si je dejal naposled. „Tu se je izvršil zločin, nekdo je ustrelil Staniča. Kaj takšnega se še ni zgodilo v tej okolici, kar nosim pošto, kar pomnijo moji možgani. Moj Bog, kako globoko se pogreza svet!“

Strmel je Jože dolgo časa v mrliča, razne misli so mu švigale po glavi in sam ni vedel, kaj naj bi storil najprej.

A potem se je odločil in je zadel zopet svoj oprtnik na hrbet. Pogledal je še enkrat mrliča in je stopal dalje proti Repnjemu.

„Ni bil napačen človek, stari Stanič, vsaj zame ne, Bog mu daj večni mir in pokoj!“ je mrmral Jože skoro vso pot. Vedno mu je stal mrlič pred očmi, ni se mu hotela zabrisati ta podoba.

Pospešil je korake, vedno hitreje so odmevali od kamenja udarci njegove okovane palice.

V Repnjem pri Staničevih je prav tačas hodila gospodinja Staničevka po prodajalni nemirno semtertja. Nobena reč ji ni stala prav na pripravnem mestu, vse se ji je videlo danes v neredu. Popravila je to, popravila ono, a

še vedno je bila nezadovoljna. Ljudi, ki so prihajali v prodajalno, je odpravljala naglo in redkobesedno, da so začudeno zmajevali z glavami. Saj je bila ta ženska sicer zgovorna in priljudna, in vsi so jo imeli radi. Nikdar se ni vrnil od nje praznih rok oni, ki jo je česa prosil v svoji stiski. Toda danes so vedeli in uganili, da ne more biti nekaj v redu.

Kolikor se je delal večji dan, toliko je postajala Staničevka nemirnejša. Stopila je čestokrat na prag in se je ozirala doli na cesto, ki se je videla oddaleč. A vselej se je vrnila v prodajalno nezadovoljnejša. Ko je prodrlo solnce oblake, tedaj je prikipel njen nemir do vrhunca. Moža ni bilo od nikoder in vendar je rekel, da bode doma že snoči. In on je bil vedno točen, nikdar ni zaostajal. Gotovo je bilo, da se mu je pripetila nesreča.

Začela je razmišljati, kaj naj bi storila. Ljudi, ki so bili včeraj na semnju, ni hotela izpraševati, zdelo se ji je, da bi bilo to nekam poniževalno za njenega moža, zdelo se ji je, kakor bi ga s tem tožila drugim. Tedaj se je pa spomnila, da pride danes pismonoša. On bode morda vedel kaj povedati, ako se do takrat ne vrne mož sam.

Izkušala je, da bi med tem mislila na kaj drugega. Toda brezpomembne so ji bile danes vse druge stvari, vedno se ji je usiljeval v spomin mož. Kakor nalašč so ji prihajali v spomin razni najneznatnejši dogodki iz prošlega življenja, marsikateri veseli, marsikateri žalostni trenotek. Vse ji je stalo tako živo pred očmi, zastonj se je izkušala otresti.

V prodajalnici je bil razen nje še mlad trgovski pomočnik. Začudeno je gledal svojo gospodinjo, a ni si upal pripomniti ničesar, saj ga niti ni ogovorila. A slutil je, kaj se godi v njej in njegove oči so jo spremljale skrivaj sleherni hip in sočutno.

Bilo je okoli desete ure. Tedaj so se pa hipoma začeli zbirati ljudje v gručah po vogalih v Repnjem. Te gruče so naraščale in so se naposled strnile v dolg curek, ki se je premaknil proti Staničevi hiši. V sredi med temi ljudmi se je zibal pismonoša s svojim košem. Na vsa vprašanja ni mogel in ni vedel odgovarjati.

Ko so se ljudje bližali Staničevemu domu, je stala prav ta čas Staničevka na pragu. Osupnila je, ko je zagledala skoro vso vas skupaj. Obsenčila si je čelo z roko, da bi bolje videla. In ugledala je v sredi pismonošo.

„To ni nič dobrega, nič dobrega,“ si je dejala in srce ji je začelo utripati naglo in burno.

Tedaj pa je tudi zapazila, kako so se začeli ljudje počasi izgubljati iz dolgega curka in se potikati za vogali. Zagledali so jo bili in nihče ni hotel biti prvi, ki bi ji prinesel grozno novico. Kmalu sta stopala proti njej samo še dva moža s pismonošo. Drugi so samo še kazali svoje glave iz stranskih potov ter čakali nadaljnjih dogodkov.

Ko so dospeli oni trije do Staničevke, so izginili vsi skupaj v hiši.

Ne dolgo potem je prišel iz hiše pismonoša, črez dolgo šele pa ona dva moža, župan in občinski svetovalec. Vsi trije pa so bili silno bledi in glave so jim klonile nizko na prsi.

Kmalu za njimi je oddrdral iz Staničeve hiše voz, hlapec je hitel v trg po zdravnika.

Staničevka je ležala v postelji in se ni zavedala.

* * *

Kmalu se je raznesla novica po vsej Št. Vidski dolini, po vseh hribovskih vaseh o hudodelstvu, ki se je bilo izvršilo nocojšnjo noč gori na jasi pod Repnjim. Kdo je že slišal kaj takšnega v tej okolici? V tej okolici, kjer prebivajo mirni ljudje, ljudje, ki se ne brigajo za drugega, nego za svoje polje, za svojo živino in za tisto malo kupčije ž njo. Doslej se ni nobeden pomišljal, da ne bi se bil napravil proti svojemu domu ob vsaki uri po noči. Toda od sedaj dalje? Hiteti bode treba s svojih poslov, s solnčnim zahodom bode treba biti doma in še vrata bode treba vselej dobro zakleniti in zapahniti. Bog ve, koliko tatov in roparjev se klati po bližnjih gozdovih, morda jih je cela drhal, ki se je priklatila od nekje črez mejo. Vračajo se časi rokovnjačev in malharjev, ki ni bilo varno pred njimi niti imetje niti življenje.

Kjer sta bila dva skupaj, tam sta se menila o umoru in vsak je vedel že povedati, kako se je dovršil, kje se dovršil in zakaj se je dovršil.

Bilo je popoldne, ko je prišla sodnijska komisija iz Št. Vida tja gori na jaso. Stanič je ležal še vedno tam, a pri njem sta bila župan in prvi občinski svetovalec iz Repnjega. Nepremično sta sedela nekoliko oddaljena na posekanem deblu in ni se jima ljubilo govoriti. Ko se je

bližala trška komisija, sta vstala in sta stopila gospodom naproti.

Zapisalo se je vse, kako se je našel mrlič, kdo ga je našel in kdaj ga je našel. Zdravnik je dognal, da je bil Stanič napaden, in da je bil strel oddan iz neposredne bližine ter da je bil smrtonosen. Napad se je moral izvršiti okoli polnoči. Okoli in okoli ni bilo nobenega sledu o krvi, dež je bil izpral vse in zabrisal vse.

Preiskali so nesrečnika, pri njem niso našli niti listnice niti denarja. V žepu pri telovniku je bilo še pet desetic, a sicer ničesar drugega, niti najmanjše beležke.

„A včeraj je prodal v Št. Vidu par volov in jih gotovo ni dal na upanje," je pripomnil župan. „Pa tudi sicer ni navadno hodil prazen po kupčiji."

„Komu jih je prodal?" je vprašal preiskovalni sodnik.

„Govore, da nekam na Štajersko. Bila sta dva prekupca ž njim popoldne, ki nista bila doslej še v naših krajih."

Tudi to se je zabeležilo.

Tedaj se je obrnil preiskovalni sodnik do navzočih.

„Ali je kdo videl snoči umorjenega, ko se je vračal proti domu?"

Oglasil se je tačas majhen možiček:

„Sedaj se spominjam, videl sem ga včeraj, ne sicer na poti proti domu, pač pa v Št. Vidu, ko je šel iz krčme s svojim stričnikom Tonetom Staničem iz Trnja."

Vsi navzoči so se spogledali. Nekdo pa je dejal:

„To ni mogoče; s Trnjskimi se niso mogli videti, največji sovražniki so si bili."

„Sovražniki?" je vprašal zateglo sodnik. Oni je potrdil in tudi drugi so molče prikimali.

In zabeležilo se je tudi to.

Nihče ni vedel povedati ničesar več, zapisnik se je zaključil.

Položili so Staniča na nosilnice in so ga vzdignili na rame. Mali sprevod se je pomikal proti Repnjemu. Nemo in s sklonjenimi glavami so stopali nosilci in sprevodniki, nobenemu se ni ljubilo govoriti, nekaj težkega je viselo v vzduhu nad njihovimi glavami. Ko se je sprevod približal vasi, so se oglasili repenjski zvonovi in njihovo zvonjenje je turobno odmevalo od belih skal nad vasjo, in se je razlegalo daleč tja doli čez jaso, tja do sosednjih vasi. Prekrižali so se ljudje in so odkrili svoje glave.

Staniča so položili na oder v repenjski mrtvaščnici.

Sanje in resnica.

Komaj so odpeli petelini na vasi, že se je dvignil tisti dan Tone Stanič s svojega ležišča. Spal je dobro in sladko —, sanjalo se mu ni ničesar, najmanj pa o tem, kar se je bilo zgodilo po noči tam gori na jasi. Takoj, ko se je zbudil, je skočil raz posteljo in si pomel oči. Domislil se je snočnjih dogodkov, kakor blisk je šinilo vse preko njegovega spomina in vesel nasmeh je legel preko njegovih usten. Hkratu ga je napolnila hvaležnost do onega, ki je bil vzrok, da se je izpremenila njegova usoda tako nenadoma, da so zbežale temne skrbi, ki so glodale ob njegovi notranjščini ter da se je hipoma zasvetilo v bodočnosti. Nekaj lepega in veselega je videl Tone v daljavi pred seboj, minil ga je oni strah, minila ga je malodušnost, ki ga je navdajala še včeraj zjutraj, in lahko mu je bilo srce in srečno.

Skozi okno je gledal v malo sobo mladi dan in Tone ni niti zapazil, da so se bili zgrnili oblaki na nebu. Tako nenadoma, tako skrivoma so bili prišli, da jih ni moglo zaslediti malomarno oko. Tone ni slutil tačas, da so se tudi na nebu njegove sreče že prikazali temni oblaki, tako nenadoma, tako skrivoma kot na nebu tam zunaj. Sedajle v tem hipu, sedajle, ko je krenil voz njegovega življenja v novi tir, na novo, na široko cesto, kjer se ne more ponesrečiti, sedajle naj bi mislil, da je na svetu še kaj drugega zanj razen sreče in lepe bodočnosti, razen pisanega cvetja in ubranega petja? Pomilovalno bi ga bil pogledal, ako bi se mu bil upal kdo trditi v tem trenotku, da že leži črez belo in široko cesto podrto drevo, ki bo vanj zadel njegov voz v najhujšem teku, da se bode strl in razbil na koščke ter obležal v obcestnem jarku, v blatu in med kamenjem.

Svetlo in veselo je bilo okoli njega, razširila se je soba pred njegovimi očmi, odstopile so stene in daleč je lahko vzplul njegov pogled, daleč po lepem božjem svetu, daleč tja črez plodovite doline, črez sinje gore, daleč tja v deveto deželo, kjer ni bolesti in bridkosti, kjer ni vzdihov in skrbi. In njegove noge so čile, so mlade, in z enim samim korakom bi prestopil to daljavo, te plodovite doline, te sinje gore in bil bi v oni zaželjeni deželi, ki jo je videlo sedajle tako razločno njegovo oko, ki jo je občutilo v tem hipu njegovo srce.

Stopila je predenj Manica. Niso se odprle še duri njegove sobe danes, zaklenjene so bile in črn ključ je tičal v njih odznotraj, a vendar je stala Manica pred njim. Na lahkih perotih je priplula, nevidno in nečutno, in njena desnica se je rahlo dotaknila njegove rame. Zdrznil se je Tone in je dvignil glavo, in nasmeh, ki je bil prej samo okoli usten, se je razširil po celem obrazu, se je razlil tudi v njegove oči in je odseval tudi na čelu, kakor odsevajo solnčni žarki po obronkih visokih gora, ko je že zatonilo solnce za slikovite, obrastle griče na zahodu. Dvignila se je Tonetu roka, iskala je roke Maničine.

„Ali ti nisem še povedal, Manica? Glej, strica sem našel včeraj, strica, ki ga dolgo časa nisem poznal. Mehko je njegovo srce, Manica, in dobrotljive so njegove roke. Ali ti nisem še pravil?“

Gledala ga je Manica, a ni izpregovorila besede. Morda ga ni razumela.

„Vidiš, Manica, našla sva se po dolgem času ž njim, in skupaj sva šla snoči domov. In odprlo se je njegovo srce na stežaj in ni se bati, da bi se zopet zaprlo. Kri ni voda, Manica, in moj pokojni oče se danes veseli tam gori tega lepega dogodka in olajšalo se mu je srce.“

Nasmehnila se je sedaj Manica, veliko veselje jo je navdalo. In tiho in po prstih se je zopet oddaljila.

A k Tonetu so tačas prihajali še drugi, vsi oni, ki jih je imel rad. In tudi njim je pravil, vsakemu posebej: „Ali vam nisem še povedal? Glejte, strica sem našel včeraj, strica, ki ga dolgo časa nisem poznal. Mehko je njegovo srce, glejte, in dobrotljive so njegove roke. Ali vam nisem še pravil?“

Gledali so ga in niso izpregovorili besede. Morda ga niso razumeli.

„Glejte. našla sva se po dolgem času ž njim in skupaj sva šla snoči proti domu. In odprlo se je njegovo srce na stežaj in ni se bati, da bi se zopet zaprlo. Kri ni voda, ljudje božji, in moj pokojni oče se danes veseli tam gori tega lepega dogodka in olajšalo se mu je srce.“

Nasmihali so se mu vsi poedinci, veliko veselje jih je navdalo. In tiho in po prstih so se zopet oddaljili.

Umil se je že bil Tone in oblekel vsakdanjo delavsko obleko. Pogledal je skozi okno, rositi je že začelo in nebo je bilo prepreženo z oblaki.

„Kdaj se je pooblačilo, da nisem zapazil ničesar?“ je pomislil. „No, bom pa delal doma, saj je dela dovolj povsod.“

Prožni so bili njegovi udje in močni, zdravje in veselje do življenja in dela je kipelo od njega, ko je stopal navzdol v svojo delavnico.

Mimogrede je na stopnicah potrkal na majhne duri.

„Barba, čas bo, da vstanete, zunaj je dan.“

„Sem že pokoncu, Tone, kmalu pridem!“

In res so se kmalu nato odprle duri in na pragu se je prikazala stara Barba, gospodinja Tonetova.

Dolgo časa je bila pri hiši, pestovala je Toneta in vse, kar je bilo v hiši otrok. Po vrsti so šli vsi z doma, a Barba je ostala pri Tonetu in mu je gospodinjila, kakor ne bi mu mogla bolje lastna mati.

„Snoči si pa prišel pozno, Tone, slišala sem te. Kako je bilo?“

„Ali vam še nisem povedal? A, saj res, kako sem neumen! Vsem pripovedujem, kar se mi je pripetilo, a še z nobenim nisem govoril danes. Glejte, našel sem strica včeraj, nenadoma sem ga našel.“

In pripovedoval je Barbi vse, kar se mu je prigodilo včeraj in veselje je odsevalo z njegovega obraza.

„Glejte, glejte, še se gode čudeži, čeprav ljudje več ne verujejo vanje,“ je dejala Barba, ko je končal pripovedovati Tone. „Kdo bi si bil mislil kaj takšnega še včeraj!“

Šel je Tone po svojem delu. Vse mu je šlo naglo izpod rok, vse, kakor bi bilo navito. Ko se je storil velik dan, pa je stopil tja gori k Rupejevim, da bi se opravičil Manici zaradi včerajšnje zakasnitve.

Manica ga je pričakovala na vratih. Izraz veselja je šinil na njen nekoliko bledi obraz, ko ga je zagledala oddaleč.

„Samo da si prišel, Tone, bala sem se, da se ti je pripetilo kaj hudega. Glej, sanjalo se mi je po noči, da so bile krvave tvoje roke in raztrgana tvoja obleka.“

„Še nikdar ni bilo tako dobro zame, Manica. Daj mi roko, čutila bodeš, da polje danes vsa drugačna toplota po mojih žilah.“

Podala sta si roke.

„Toda pojdiva v hišo, Manica, povedati ti imam marsikaj.“

Ko se je kmalu potem poslavljal Tone od Manice, je že posijalo solnce skozi oblake in oba sta se ga vzradostila,

kakor bi ga zagledala prvič v svojem življenju in kakor bi sijalo na vsem božjem svetu samo njima in bi jima ne imelo zaiti nikdar.

* * *

Trnje je bilo nekoliko v stran, samotno in precej oddaljeno od drugih vasi. Tako se je zgodilo, da ni vedel še dolgo popoldne tamkaj nihče o umoru na jasi pod Repnjim. Vas je imela tudi danes svoje navadno lice. Odrastli ljudje so bili večinoma na polju in na bližnjih travnikih, pred hišami so se igrali sami otroci, so se kopale v pesku kokoši in vrabci. V hlevih je mukala živina, oddaleč so se čuli zamolkli glasovi s polja in travnikov. Visoko gori okoli griča nad vasjo je krožil kragulj v velikih krogih.

Tudi Tone je bil popoldne na polju. Najel je bil nekaj žanjic, treba je bilo, da se požanje ječmen. Posušilo se je že bilo po današnjem dežju in šumel je ječmen in dišalo je naokoli po sveži, dozoreli slami. Upogibalo se je polno klasje, ponujalo se je in se je smejalo in je bilo videti zadovoljno samo s seboj. Doseglo je svoj namen, lahko je uklonilo svojo glavo srpu, iz sedanje njegove smrti bo vzklilo novo življenje.

Tačas se je zibal po poti navzgor proti vasi znani berač Matijec. Star je že bil in njegove noge so bile težke. Postajal je vsak trenotek in se je oddihal. Toda danes ga niso težila samo leta, majal je z glavo in govoril je glasno sam s seboj, bilo je torej še nekaj drugega, kar ga je tlačilo.

Dospel je do prve njive ob poti. Več ljudi je bilo na njej.

„Ali že veste, ljudje božji, pravim, ali že veste, kaj se je zgodilo snoči? Prišel je človek tja gori pod Repnje in ubil je starega Staniča in ga je oropal. Ali ste že slišali kaj takšnega pri nas, odkar stoji svet?“ je upil Matijec, da se je razlegalo po vsej njivi.

„Kaj pravi?“ je vprašal nekdo in je dvignil glavo.

In zravnali so se kvišku tudi drugi in vsi so vprašali:

„Kaj pravi?“

„Res je, ljudje božji, res, prav tako kakor je res, da sem jaz, Matijec, največji izmed revežev, kar jih je kdaj hodilo po tejle trnjski poti.“

Napravil se je krog okoli Matijca.

„Kako je bilo, Matijec, povej vse, kar veš!“

„Kaj naj povem več? Ubil ga je in oropal. — In pravijo, da je tisti v vaši vasi doma, tisti, ki ga je," je dodal Matijec počasneje in tišje.

„Pri nas?"

Vsi so se spogledali. Bilo je, kakor bi bil nekdo vrgel velik kamen med nje. Strah jih je prevzel in niso se upali izpraševati dalje. Videti je bilo, kakor bi drug drugemu ne zaupali več, kakor bi se bali, da je eden izmed njih tisti, ki je okrvavil svoje roke. Počasi so jim klonile glave navzdol in gledali so v tla.

„Težko je za vso vas, težko, ako ima v sebi takšnega človeka," je rekel Matijec. „Toda dokazano še ni, morda pa ne bo res."

Ozrl se je Matijec po okolistoječih in pri tej priliki mu je ušel pogled nazaj po poti, ki je prišel po njej.

„Glejte, ljudje božji, res bo, res!"

Pokazal je s palico tja doli po poti. Kakor na povelje so se ozrli vsi.

V tistem hipu sta se prikazala izza ovinka dva orožnika.

Hitreje sta stopala kakor po navadnih svojih pohodih. Videti je bilo, kakor bi se jima mudilo. Bližala sta se gruči ljudi na poti.

Razstopili so se ti na dve strani ter napravili pot. Komaj so se drznili pogledati v resna obraza orožnikov, ki sta stopala molče mimo njih. Matijec edini je privzdignil klobuk ter ju je ogovoril:

„Kam pa tako naglo, gospoda? Težko se hodi po tej trnjski poti in kdor nima nujnega opravila tu gori, ne prihaja sem ali pa hodi počasi kakor ob berglah."

Nista mu odgovorila. stopala sta gori proti vasi, bajoneta na puškah sta se svetila v solncu in se zibala sedaj na desno, sedaj na levo. In izginila sta za ovinkom.

„Sedajle bo nekaj, ljudje božji, in nič dobrega ne bo," je izpregovoril Matijec. „Ali bi ne stopili malo tja gori za njima?"

„Tam gori ne bosta našla nikogar, Matijec, vsi so na polju!"

„Vsi?"

„Vsi!"

„In kaj naj gledamo tam gori? Kogar bosta prijela, bo moral tod mimo. Sedimo semkaj in čakajmo!" je dejal nekdo.

„Res, bolje je, da čakamo,“ je pristavil drugi zlobno, „morda se še vrnejo in vzamejo katerega izmed nas.“

Pogledal je pri tem močnega fanta, ki je stal v ozadju in ki je bil kot pretepač na slabem glasu. Nista se videla rada.

Oni je vzkipel.

„Ali misliš mene, Drejec? Povem ti, pokveka, da te pohrustam kot glisto, ako zineš še enkrat.“

Stopil je predenj in zamahnil z motiko preko njegove glave, da se je skoro dotaknil klobuka.

„No, kaj se bosta za tako šalo, kaj takšnega se pogoltne,“ je tolažil Matijec.

„In posebno tak človek naj bi pogoltnil,“ je dejal pikro Drejec, „tak človek, ki nima čistih rok.“

Oni je zaškripal z zobmi in stopil vnovič proti Drejcu. Toda tačas ga je nekdo drugi prijel za ramo ter potegnil k sebi.

„Tukaj se ne bosta in danes se ne bosta. Ali nimata dovolj, ko vidita, kaj se vrši v naši vasi? V naši pošteni vasi, kjer še nikdar niso imeli opraviti orožniki kaj posebnega? Kje imata glavo, kje srce?“

Drejec je osupnil.

„Prav imaš, Miha, jezik me je zapeljal. Srce ni vedelo ničesar za to.“

Močni fant se je tedaj obrnil od družbe in je izginil na njivi. Izpregovoril ni nobene besede.

Tudi drugi so vsi utihnili in so se zazrli tja gori proti rojstni vasi. Mihove besede so spravile njih misli zopet v prejšnji tir. Zopet jih je prevzel prejšnji strah. Kakor bi bil prišel oddaleč nekdo, ki se je pritihotapil v njih vas, da bi jim na tihem razdejal hišo za hišo in odnesel ž njimi njihovo čast, Bog ve kam. Videli so ga, kako se plazi po potih med hišami, kako gleda poželjivo s krvavimi očmi skozi nizka okna v njih sobe, kako izteza dolge in koščene prste po njih najdražjem blagu, po njih časti, po njih poštenju. In ko je prišel na konec vasi, do zadnje hiše, tedaj se je zasmejal glasno in ostudno, in v tem smehu je izginila čast in poštenost trnjske vasi. Ves svet ve sedaj, da je izginilo Trnje, kakor bi se bilo vdrlo, da ni več sledu za njim; ves svet ve, da ga je pogoltnil krvav oblak, ki se je razprostrl nenadoma nad njim zaradi ene same osebe. Vedeli so, da je prišel oddaleč nekdo, ki jih je okradel, a niso ga poznali, niso ga videli, kako se je pritihotapil.

In zato so bili tihi in so se zazrli tja gori proti rojstni vasi. Težka so bila njih srca, žalostne njih misli.

Matijec je sedel na osredek in je podprl glavo z rokami. Izpod čela se je oziral po navzočih, motril je vse po vrsti. A rekel ni ničesar več.

Nihče ni mislil več na delo, vsi so čakali, kaj se bode zgodilo. In ta gruča ljudi, ki je stala toliko časa na enem mestu, se je videla oddaleč, opazili so jo s časoma i drugi vaščani, mudeči se po svojih njivah. In radovednost jih je prignala bliže, gruča je rastla, začulo se je vsako toliko časa glasno govorjenje, a takoj za njim je nastala vselej tišina. Presekal se je govor vselej nenadoma, začul se je morda še vzdihljej, in došleci so podlegli žalostnim mislim svojih prednikov.

Med zadnjimi je prišel k tej gruči tudi Tone Staničev. Opazil je s svoje više ležeče njive, da se vrši nekaj posebnega. Ni ga gnala tja radovednost, pač pa si je mislil, da se je dogodila morda nesreča, in bi bila tam potrebna njegova navzočnost. Naglo je tedaj stopil tja doli in se je približal ljudem.

Prav tačas je bil vstal berač Matijec s svojega sedeža. Ko je zagledal Toneta, je dvignil roko proti njemu in je dejal z močnim glasom:

„Kaj še delaš tu? Čemu ne bežiš in se ne skriješ?“

Vsi so se spogledali. Tone pa ni razumel ničesar.

„Čemu naj bi bežal, čemu naj se skrijem, Matijec?“ je vprašal osupel.

Tedaj jih je pa viknilo več hkratu:

„Ali je on, Matijec? Ali je on?“

„Odkar je Kajn ubil Abela, se je že večkrat čulo, da je nečak ubil strica,“ je dejal Matijec.

Takoj pa je dostavil:

„Tako pravijo, da je on.“

Tone še sedaj ni razumel. A stopil je prav k Matijcu in mu je rekel:

„Ti govoriš nekaj, česar ne razumem. Izrazi se razločneje!“

„Vprašaj te ljudi, vsi že vedo,“ je odgovoril Matijec.

Tone se je ozrl po okoli stoječih. In zagledal je same obraze, ki se je na njih izpremenila prejšnja zamišljenost v sovraštvo. Vsi so ga gledali, kakor bi hoteli zdajzdaj planiti nadenj. Samo eden navzočih, mlad fant plavih

oči in prijetnega obraza, ga je gledal sočutno. Tone je to opazil. Stopil je k njemu in dejal:

„Povej mi vsaj ti, česa me dolžijo?“

„Na jasi pod Repnjim so našli danes zjutraj umorjenega tvojega strica in —“

Dalje ni izgovoril. Okoli Toneta se je zavrtel ves svet, njegove roke so iskale opore, njegov obraz je bil hipoma mrtvaško bled. Toliko, da so ga še vzdrževale noge, da se ni sesedel. A z vso silo je zbral svoje moči in je dejal popolnoma mirno:

„In mene dolže, da sem ga umoril, kaj ne?“

Vse je bilo hipoma tiho okoli njega, nihče se ni upal črhniti. Ta bolestni izraz na Tonetevem obrazu je učinil, da se je nekaj omehčalo v srcih vseh navzočih. Sramovati so se začeli skoro vsi, da so ga obsodili tako hitro.

„Mi nismo rekli ničesar, mi ne dolžimo nikogar,“ se jih je oglasilo več hkratu.

Tone se je bridko nasmejal in dejal:

„Videli bodete, kakšno krivico ste mi delali. Odpuščam vam vsem vašo prenaglo obsodbo.“

Obrnil se je in hotel oditi. A tedaj sta stala pred njim orožnika. Nihče ju ni opazil, ko sta se vrnila iz vasi.

Tone je še bolj prebledel in se je ustavil.

„V imenu postave, hodi z nama!“ je dejal tedaj orožnik in ga je zvezal.

Ni se branil, ponosno se je ozrl okoli sebe, a o notranji bolesti je pričala solza, ki se je prikradla z nevzdržno silo v njegovo oko in je tam zablestela, da so jo zapazili vsi.

In tedaj so pozabili za hipec, da je uničena čast njihove vasi, da je izgubljeno njih poštenje, in zasmilil se jim je nesrečnež. Nizko na prsi so jim klonile glave.

Orožnika pa sta se s Tonetom obrnila in sta krenila po poti navzdol.

Toda niso še napravili več nego par korakov, ko je Tonetu zastala noga. Nekdo je zaklical tam zadaj s pretresljivim glasom:

„Tone, Tone!“

Tone se je ozrl. Navzdol iz vasi je hitela za njimi Manica. Njeni lasje so bili razpuščeni in so se svetili v solncu, njeno krilo je vihralo.

„Tone! Tone!“

Hiteti ji je hotel Tone naproti, a orožnika sta mu velela naprej.

In zaklicalo je še zadnjič:
„Tone!“
Za ovinkom sta bila tačas izginila orožnika s Tonetom. A pri zadnjem vzkliku je zadela Manica z nogo ob kamen in je padla črez pot.
Okoli nje so se zbrali vaščani.

Pred porotniki.

Preteklo je bilo po teh dogodkih že dokaj dni. Tonetovo posestvo v Trnju je stalo osamljeno in tiho kakor ob polnočnem času. Le redkokdaj je prišlo življenje v to žalostno hišo v tem času. Stara Barba se je preselila k Rupejevim in je prebivala tam. Skupno z Manico in Rupejevko je skrbela, da se je izvrševalo potrebno delo na polju in na travnikih, da ni vse zapoznelo in se ni delala škoda. V hišo pa je zahajala samo tedaj, kadar je bilo treba kaj spraviti v red, ali kadar so se dovažali v shrambe poljski pridelki. Ostali vaščani so se hiše ogibali, kakor bi bila okužena z ostudno boleznijo. Po ovinkih so hodili mimo in na daleč. Nekaj težkega in žalostnega je plulo mimo nizkih oken, nekaj temnega je zevalo izza njih, in zaduhel je bil zrak okoli in okoli.

V začetku to še ni bilo tako hudo. Bilo jih je sicer mnogo med vaščani, ki rajši mislijo slabo o svojem bližnjem, nego li dobro. A bili so vmes tudi taki, ki niso hoteli takoj verjeti, da bi mogel storiti takšno hudodelstvo človek, ki je bil znan kot priden, vesten in pošten mladenič daleč na okoli. Ti niso mogli verjeti dolgo časa. Toda ko le ni hotelo biti Toneta več domov, ko ga niso po dolgem zasliševanju izpustili iz preiskovalnega zapora, se je tudi peščica teh dobrih ljudi krčila od dne do dne. Tudi v njihovih srcih se je naselil dvom in niso se ga mogli otresti. In tudi ti so ga naposled obsodili v svoji notranjščini in tudi ti niso nazadnje več hodili mimo njegove zapuščene hiše.

K preiskovalnemu sodniku je bila povabljena tudi stara Barba in Manica in Rupejevka. Vse tri niso vedele ničesar. Vsaka je bila prepričana na dno svojega srca, da je Tone nedolžen, a kako se je moglo zgoditi, da je pričalo proti njemu toliko težkih okoliščin, tega si ni mogla razložiti nobena. Da bi bil kdo drugi storil to hudodelstvo, v to je manjkalo vsakega sledu, tudi najmanjšega.

Preiskovalni sodnik jim je dovolil vsem trem, da so ga smele obiskati v zaporu po dokončanem zasliševanju in pred ječarjem.

Ko so stopile v ozko, temno celico, se Tone niti ni ozrl. Vtopljen v svoje misli je stal pod zamreženim oknom, naslonjen na stol. Niti slišal ni, da so se odprla vrata in da je kdo vstopil.

Manica je stopila prva noter. Ko ga je zagledala, so se ji začele tresti noge od prevelike razburjenosti. Uganila je bila njegovo veliko žalost in stisnilo se ji je srce ta hip še veliko tesneje nego tačas, ko so ga bili odpeljali in je tekla za njim, da bi ga bila videla.

Naglo je stopila proti njemu in mu je položila roko na ramo.

„Tone!“

Tih, komaj slišen je bil njen glas in tresel se je, kakor so se tresle njene noge.

Tone se je naglo obrnil. Sam ni verjel svojim očem.

„Manica, ti tukaj? V tej zapuščenosti? V tem grobu?“

Ni mu mogla odgovoriti. Oči so ji strmele v njegov obraz, ki je bil bled in izsesan, kakor bi bil res vstal pravkar iz groba. Ni mu mogla odgovoriti, zastal ji je glas, dušilo jo je v grlu. In zaihtela je na glas, da se je krčevito stresalo njeno telo.

Tone jo je prijel za roke.

„Ne jokaj, Manica; vesel sem, da te vidim.“

Poljubil jo je na čelo in pristavil s trpkim nasmehom: „Glej me, trden sem in ne bojim se ničesar in nikogar.“

Manica se je zravnala in si je brisala solze, ki ji niso hotele zastati.

Tedaj sta stopili v ospredje tudi Barba in Rupejevka.

„Kako je, Tone? Upam, da prideš kmalu domov,“ je dejala Barba in mu je podala koščeno roko. „Glej, komaj te čaka hiša in te čakajo njive in travniki. Oj, Tone, ti ne veš, kako je vse zapuščeno, kako je žalostno, odkar te ni več tam. Zdi se mi, kakor bi za tabo plakale stene, kakor bi te klicalo iz njiv in travnikov.“

„Res je, Tone,“ je pristavila Rupejevka. „Glej, mi smo trdno prepričani, da nisi kriv in da bodeš kmalu doma. Zakaj te ne izpuste?“

Tone se je nasmehnil še bridkeje.

„Zakaj me ne izpuste? Bog vedi! Prepričani so, da sem oni hudodelec jaz, in res so se vse okoliščine zaklele

proti meni. Ne bo me še tako hitro domov, pred porotnike me bodo postavili.“

„Moj Bog, moj Bog!“

Vse tri so viknile hkratu in klonile so jim glave.

Tonetu pa je tisti čas za hipec priplul pred oči njegov dom, njegove njive in njegovi travniki. Videl je, kako se vsipljejo solnčni žarki po hišni strehi, po rumeni pšenici, po visoki travi. In zabolelo ga je v srcu še huje in stemnilo se je pred njegovimi očmi. Hotel je še nekaj izpregovoriti, še nekaj vprašati, a zastajala mu je beseda.

Tedaj je pa pristopil ječar in je dejal z mirnim glasom:

„Treba je, da se poslovite.“

Tone se je zdramil, podal je vsem trem po vrsti desnico in je dejal:

„Skrbite doma za hišo in za drugo! Izkušal vam bom povrniti vašo sedanjo skrb. Morda mi bode kdaj to mogoče.“

Zaprle so se zopet vrata ječe in ženske so stopale po dolgem hodniku nemo in s težkimi srci, kakor bi prihajale od pogreba.

Pred njimi je stopal ječar. Ko so bili na koncu hodnika, je dejal:

„Ne upajte mnogo, tu je skoro ni pomoči!“

Manica ga ni slišala, tako je bila potrta, a oni dve sta ga zrli brezizrazno, kakor bi ga ne razumeli.

In vso dolgo pot, tja gori do Trnja, so skoro vedno molčale, niso se upale govoriti, kakor bi se bale, da bi si z govorjenjem še bolj ne obtežile svojih src.

* * *

Potekel je teden za tednom, krajšali so se dnevi, po travnikih se je začel bahati jesenski podlesek. Vse je bilo posuto ž njim, kolikor daleč je seglo oko. Po osredkih se je pasla goveja živina, pastirji so kurili ognje in so čepeli ob njih, zaviti v stare, obnošene suknje. Po strniščih je čestokrat gosteje potegnila ostra sapa, zazibale in stresle so se v njej posamezne bilke, klonile so, kakor bi vedele, da se bližajo vedno težji in bridkejši trenotki, kakor bi vedele, da stoji za njimi neizprosna smrt z režočimi brezzobimi čeljustmi. Zbirali so se ptiči, njih jate so naraščale, a resen je bil njihov pogovor in njih oči so strmele daleč tja črez opustošene poljane; razmaknili so se bili morda pred njimi hribi, zašumelo je morda od blizu široko, nedogledno morje

in videli so, kako daleč je njihova nova, začasna domovina, njih zavetje in pribežališče. Težko jim je bilo slovo od teh vrtov, od njiv in od travnikov, od vasi in gozdov, od studencev in potokov, težko jim je bilo in žalostno.

Jesen je bila v deželi, jesen se je naselila v človeških srcih.

In tiste tihe dni je bilo, ko je počil v Trnju glas, da je določen dan porotne obravnave proti Antonu Staniču. Še žalostneje je bilo tačas okoli hiše Tonetove. Nekatera drevesa so bila že gola in med njimi se je stiskala hiša, kakor bi hotela zlesti v tla, kakor bi čutila vso sramoto, ki se je bila razlila nad njo. Pot okoli nje je bila zarastla, ni je bilo poznati na njej stopinje človeške. Otroci si niso upali v bližino, izbrali so si bili svoje igrišče visoko gori nad vasjo. Še celo golobi, ki so posedali včasih v dolgi vrsti gori na slemenu, so samo krožili semtertja visoko nad njo, spuščali so se tudi niže, a ko je bilo treba sesti, so se premislili in odjadrali so dalje. Zasvetile so se njihove peroti, zašumelo je rezko po vzduhu, in izginili so daleč za drevesnimi vrhovi.

Natlačeno polna je bila sodna dvorana tisti dan, ko je stal Tone pred porotniki. Tudi iz Trnja in iz okolice so se bili zbrali ljudje tamkaj, vsak je hotel slišati na lastna ušesa in videti z lastnimi očmi, kaj se bode dovršilo.

Tone je sedel na zatožni klopi. Shujšal je bil v tem času, da ga skoro niso poznali domačini. Velika bledost in globoka žalost je ležala na njegovem obrazu. A premagal se je in vsak čas je siloma vzdignil glavo in se je ozrl po navzočih. Čutil je njihove poglede na sebi in pekli so ga kakor žerjavica. A hotel jih je vračati, hotel je pokazati, da je nedolžen. Toda kolikor bolj se je nagibala obravnava proti koncu, toliko niže mu je klonila glava, toliko mučnejši je bil izraz njegovega obraza. Vse je bilo proti njemu, uvidel je, da je izgubljen. In nazadnje niti ni več odgovarjal na vprašanja.

„Kaj naj vam še povem, gospodje, saj vidim, da mi ne verujete,“ je viknil obupno in ni več izpregovoril.

Vstal je državni pravdnik in izpregovoril je nekako tako-le:

„Gospodje porotniki! Pred seboj imate človeka, ki ga sicer slika izpričevalo občinskega predstojništva kot pridnega in vestnega. Njegovo prejšnje življenje je neomadeževano, a prišel je trenotek, ko je padel tako globoko,

da niže ne more pasti. Neukročena strast po blagostanju, po lažjem in boljšem življenju ga je omamila, da je iztegnil svojo roko po tujem življenju in po tujem blagu. On sicer trdovratno taji najmanjšo krivdo pri tem zločinu, a iz današnje razprave je jasno kot beli dan, da nihče drugi ni mogel storiti tega čina. Naj vam pokličem v spomin samo dokazano dejstvo, da sta si bili rodovini Staničeva iz Trnja in ona iz Repnjega dolgo časa sovražni, in še tisti dan pred usodepolno nočjo, tisti semanji dan je umorjeni Stanič to priznal vpričo obeh prekupcev v gostilni z besedami: „Ni me hotel poznati do danes. Nobeden me ni hotel poznati, niti ti, niti tvoj oče, niti tvoja mati.“ To sta priči potrdili s prisego. Ali je mogoče, da bi se bila obadva še tisti dan tako sprijaznila, da bi bilo izginilo iz srca vse ono, da bi bilo tako hipoma izginilo vse, kar je tičalo in kljuvalo v srcih tako dolga leta? Ali je mogoče, da bi bilo to izginilo tako brez sledu, da bi bil Stanič iz Repnjega še tisti večer kar meni nič tebi nič brez vseh prič posodil obtožencu 250 gld.? In ako še pomislimo, kako poželjivo je obtoženec gledal denar, ki ga je prekupec Filip Žagar odštel staremu Staniču, da ga je Žagar celo moral opomniti: ‚Fant, kaj tako zijaš ta papir, ali ga nisi videl še nikdar?‘ Ali je po vsem tem mogoče, da bi bil prišel ta denar v posest obtoženca na tako lep način kakor trdi sam? Jaz sem prepričan, da ne. Prepričan sem, da sta se oba sorodnika še tisti večer razšla v prepiru in da je želja po denarju že v gostilni rodila v obtožencu trdni sklep, da se polasti tega denarja. Opomnim naj tudi, da sta bila tistega večera obtoženec in umorjenec še pozno skupaj v krčmi pri Kovaču pod razpotjem. Vsi domači tam so se čudili, kako da sta ta dva prišla skupaj. Umevno je, zakaj sta tako dolgo tam ostala. Obtoženec je hotel starca nalašč pridržati, hotel je, da se tudi upijani. In to se mu je posrečilo. Tisti čas ni bilo v krčmi nobenega drugega več in tudi potnikov ni bilo več na cesti. Sama sta stopala dalje, stari Stanič z vinjeno glavo, a obtoženec s hudobnimi mislimi in s trdnim naklepom, da je ta čas danes najugodnejši. Kakor so dokazali zdravniki, se je izvršil umor kmalu po polnoči, a po priči gospodinji Staničevi iz Trnja in po izpovedbi obtoženca samega, je prišel ta domov takoj po prvi uri zjutraj. Od jase pod Repnjim pa do Trnja je sicer več nego uro, toda po stranskih potih in kdor je vajen hitro hoditi, pride lahko prej nego v eni uri. In obtožencu so

te poti gotovo znane, in da se mu je po storjenem zločinu mudilo domov bolj nego kadarkoli, je pač umevno, saj je slaba vest najhujši bič, ki podi človeka, da mu ne more počivati noga. Toda k vsemu temu se pridružijo še veliko hujši dokazi, ki se nikakor ne dajo ovreči. V skrinji Antona Staniča se je našel denar, ki sta ga oba prekupca spoznala, da je tisti, kakor ga je spravil v žep stari Stanič iz Repnjega. Da je ta denar starec posodil obtožencu, je nemogoče že iz onega razloga, ki sem ga poudarjal prej, še veliko bolj nemogoče pa je tudi iz razloga, ker je bil pri denarju tudi okrvavljen robec in okrvavljena srajca. Dež je sicer izpral kri gori na jasi, a ni je mogel izprati v skrinji. Obtoženec ni imel časa, da bi bil to izpral, ali se je pa toliko zanesel na svojo srečo. Prehiteli so ga orožniki. Tudi to kri izkuša obtoženec opravičiti, toda to je tako preprosta pravljica, da je že smešna, da je ne more verjeti resen človek. Poleg rane iz samokresa je bil umorjenec tudi razpraskan na rokah in na vratu in odtod kri na robcu in na srajci. Ako bi pa tudi ti dokazi ne mogli prepričati koga izmed vas o krivdi obtožienčevi, vas mora prepričati dejstvo, da se je v skrinji obtožienčevi našel tudi samokres, iz katerega je bila izstreljena ena krogla. In ta krogla je bila, ki je prebila lobanjo staremu Staniču. Izvedenci so to dokazali. In ako obtoženec Anton Stanič pravi, da je ležal samokres v skrinji, odkar ga je bil kupil in da je tisto kroglo izstrelil prvi dan samo za poskušnjo, je to še bolj neverjetno nego ono opravičilo o krvavem robcu in o srajci. — Naj torej končam. Upam, da ste, gospodje porotniki, prav tako prepričani o krivdi obtoženčevi, kot sem prepričan jaz, in da bodete s svojim izrekom pomogli, da se izvrši pravična sodba.“

V dvorani je bilo tačas tiho kakor v grobu. Nekoliko glav se je po končanem govoru državnega pravdnika staknilo skupaj, in tiho šepetanje se je potem začulo nekoliko časa po tem prostoru. Kakor bi bil prišel nenadoma od nekod veter in bi potegnil po suhem listju orumenelih kostanjev.

Toda ta veter ni prinesel hladila, to šepetanje ni olajšalo src šepetalcev. Nekaj težkega, soparnega je ležalo v vzduhu, je ovevalo poslušalce. Bilo jih je vmes največ, ki so bili prepričani o krivdi Tonetovi, a bilo jih je tudi nekaj, ki se niso mogli sprijazniti s to mislijo. A niti prvi niti drugi niso bili zadovoljni sami s seboj, vsi so čutili, da tukaj nekaj ni v redu.

Tonetu je med pravdnikovim govorom lezla glava vedno niže. Zazrl se je bil naposled v tla in njegove oči so strmele v deske. Videti je bilo, kakor ne bi slišal nobene besede, kakor bi bil v tem času okamenel. Toda proti koncu govora je nenadoma povzdignil glavo. Nek čuden nasmeh je legel na njegova ustna, izraz njegovega obraza se je naenkrat izpremenil. Bilo je videti, kakor bi ga za hipec zapustila vsa razsodnost, kakor ne bi vedel, kaj dela.

Prav tačas ga je vprašal predsednik sodišča, ako ima še kaj povedati.

In tedaj je Tone vstal in se obrnil proti porotnikom ter je dejal z močnim glasom:

„Slišali ste, gospodje porotniki, da sem kriv. Kaj mi pomaga ves zagovor, saj mi nihče ne verjame in obsodili me bodete tako ali tako. Zatorej, da ne bodete imeli težkih src, vam povem sedaj, da sem svojega strica resnično sam umoril.“

Zasmejal se je hripavo in se je hotel ozreti naokoli. Toda v tistem hipu ga niso hotele več držati noge in sesedel se je na stol in glava mu je omahnila na ramo.

Po dvorani je završalo, čuli so se vzkliki, porotniki so se začudeno spogledali. Pritekel je sodni sluga in je prinesel obtožencu kozarec vode. Pristopil je tudi zdravnik in si je dal opraviti okoli Toneta.

Črez nekoliko časa se je Tone zdramil. Pogledal je okoli sebe, videti je bilo, da ne ve, kaj se godi ž njim. A polagoma se mu je vračala zavest, izprevidel je, kaj je storil. Zakaj je priznal umor? Kaj ga je k temu nagnilo? Sam si ni vedel odgovora. Tisti čas, ko je priznal umor, je bil sam prepričan, da je res storil to. In še sedaj se ni mogel te misli popolnoma otresti. A tu ni bilo več pomoči, sedaj oporekati bi bilo brezuspešno.

Zravnal se je na stolu kolikor mu je bilo mogoče in čakal reči, ki so imele priti. Odstopil je zdravnik, porotnikom so se stavila vprašanja in odšli so bili v stranske prostore na posvetovanje.

Dolgo časa je minilo med tem. Poslušalci so odhajali in prihajali, prezračevalnik v dvorani se je vrtel in se trudil, da bi spravil odtod ta soparni, ta težki vzduh. Tone je sedel mirno na svojem prostoru in se ni ganil. Pričakoval ni ničesar več, bal se ni ničesar več. Vedel je, da je izgubil vse, da se je porušilo nad njim vse, kar so kdaj sezidale njegove sanje. Vedel je, da je po zagonetnem, nesrečnem

slučaju zaigrano celo njegovo življenje. Otopel je bil popolnoma, ni ga več brigalo to, kar se je godilo okoli njega.

Ko se je bila dvorana nekoliko izpraznila, se je iz kota ob vratih izmotal neki človek, ki se je doslej tiščal v ozadju. Bil je silno bled v obraz in roke je tiščal v žepih, kakor bi ga zeblo. Vsak čas se je stresel in je pogledal nemirno okoli sebe. Sedaj, ko je videl, da ni skoro nobenega na tej strani okoli njega, se je izkušal pomešati na drugo stran, kjer je bila še skupaj gruča poslušalcev. Pomešal se je med nje in se je stisnil tamkaj v kot. Vzdignil je ramena kvišku, da se je komaj videla njegova glava, in vtaknil je roke zopet v žep. Njegove oči pa so prodirale skozi gručo navzočih in so obvisele vsak hipec na obtožencu. Toda prav tako so vsak hipec pogledale prestrašeno okoli sebe, hoteč se prepričati, ali se res nihče ne briga za njegovo prisotnost.

Tačas so se odprla vrata na dveh straneh in vstopili so zopet porotniki in sodniki.

In prihajalo je zopet ljudstvo, tiho in po prstih. Oni v ozadju so iztezali vratove in napenjali ušesa.

Porotniki so potrdili obe stavljeni jim vprašanji.

In vstal je predsednik sodišča in je razglasil sodbo v imenu Njegovega Veličanstva.

Anton Stanič je bil obsojen na smrt na vešalih.

Začetek težkih dni.

Oni človek, ki se je bil izmotal v sodni dvorani iz enega kota v drugega, se je prvi izmuznil na prosto po razglašenju sodbe nad Tonetom Staničem. Bil je še bolj bled kot prej in pomaknil si je klobuk nizko na čelo. Videti je bilo, kako se mu tresejo noge. Ko je v veži slučajno srečal orožnika, se je zdrznil in obstal. Prestrašene so bile njegove oči in njegova usta so se napol odprla. Orožnik ga je začudeno pogledal in se je tudi za hipec ustavil. Tedaj se je pa tujec hipoma zavedel, prestopil se je naglo in odhitel na prosto. Zunaj je za vogalom za hipec postal in srkal z globokim dihanjem vase sveži jesenski zrak.

Bilo je kmalu popoldne, solnce je sijalo in čudovito modro nebo se je razpenjalo nad mestom. Po vrtovih med hišami so cvetele zadnje jesenske cvetlice, ob vrtnih lopah

je rdela divja trta in kazala bahato svoje črne jagode. Po ulicah je bilo malo življenja, vse je hitelo ven, da se naužije solnca in svetlobe, saj je vedel vsak, da se bode kmalu začelo deževje, da bode kmalu zagrnila megla mesto in okolico.

Tujcu je na prostem nekoliko odleglo. Poživili so ga solnčni žarki, pokrepčal ga je čisti zrak, ojačila ga je svetloba. Stisnil je roke zopet v žep in je naglih korakov krenil dalje po stranskih ulicah. Zavil je v predmestje in tam prav na koncu v majhno krčmo z nizkimi, skoro kmetiškimi okni.

Sedel je v kot in si naročil vina in prigrizka.

Kmalu je pridrsal v sobo tudi krčmar ter sedel svojemu edinemu gostu nasproti. Mencal si je nekoliko časa roke ter pokašljeval.

„Odkod, če smem vprašati? Nikdar vas še nisem videl v svoji krčmi in vendar se shajajo pri meni različni ljudje in od vseh krajev, zlasti ob semanjih dneh.“

„Od daleč sem in v Ljubljano prihajam poredkoma,“ je odgovoril tujec in je zrl skozi okno na cesto.

„Marsikateri kraj poznam, pol sveta sem že prehodil in tudi vaš kraj bi poznal, ako mi ga imenujete,“ je nadaljeval krčmar.

Videti je bilo, da je mož zgovoren in radoveden ter da hoče natančno poznati vsakega, ki se zglasi v njegovi hiši.

„Doli sem, iz Kačjega dola, ako vam ustrežem s tem, da vam to povem.“

„Iz Kačjega dola? Res, tudi ta kraj poznam. Zakaj se imenuje dol, ko leži vendar na griču? In dosti hiš je tam in premožnih. A spominjam se, da ni v vsej okolici niti ene prodajalne. Tam bi se dalo morda kaj opraviti, da bi prišel pravi človek tja.“

„Dobro vam je znano vse,“ pravi tujec, „toda sedaj je že nekoliko časa tudi tam prodajalna. In dobi se v njej vse, kar se potrebuje na kmetih. Prodajajo se jestvine, prodajajo kmetiška orodja, prodaja se blago za ženske in moške obleke in se prodajajo narejene obleke. Vse se dobi, prav vse, in to v eni sami prodajalni.“

„Saj sem vedno pravil, da bo kdo prišel na to misel. Sedaj je še čas, da si pripravi premoženje. In kdo je oni, ki je odprl tako trgovino?“

„To sem jaz.“

„Vi?“

„Da, to sem jaz. Odprl sem jo pred dvema mesecema.“

„In kako vam gre?"

„Prav dobro, in mislim, da pojde še bolje."

„Ali vas smem vprašati po imenu?" je nadaljeval krčmar. Nekoliko čudno se mu je dozdevalo, da bi bil to trgovec, v tej ponošeni suknji, v ogluljenih hlačah in v povaljanem klobuku.

„Moje ime je Valentin Pezdir. Tu imate mojo vizitnico, ako vam ustrežem."

Vrgel je krčmarju po mizi vizitnico. Ta jo je vzel, pogledal in vtaknil v žep.

„Prav, me veseli, Bog ve, kdaj mi še pride prav. Kadar pridem tam skozi, vas obiščem. Včasih sem tam kupoval vino, toda odkar je uničila trtna uš vinograde, me niso več videle vaše gorice."

„Popravljajo se vinogradi, sade se amerikanke, in zeleni so že zopet griči. Letos se bo že morda dobilo kaj vina za prodaj."

„Veseli me, dobro vino je bilo včasih. Po kakšnih opravkih pa ste prišli danes v mesto?"

Valentin Pezdir je pogledal krčmarja izpod čela nekam nezaupno.

„Po kakšnih opravkih? No, saj veste, čemu zahaja trgovec v mesto. Nakupil sem marsikaj, česar bodo veseli moji odjemalci."

„Verujem, verujem. Ali ste slišali kaj o današnji porotni obravnavi? No, začela se je včeraj in danes se je nadaljevala. Ali je že dokončana?"

Krčmar je bobnal s prsti po mizi in je gledal zamišljeno v tla. In tako ni zapazil, da se je Pezdir premaknil na svojem sedežu, kakor bi ga bil kdo zbodel. Njegove oči so nemirno begale po sobi od predmeta na predmet.

„Za take reči se ne brigam mnogo," je dejal nato z nekoliko tresočim glasom.

Krčmar ga je pogledal od strani in je umolknil nekoliko časa. Toda dolgo ni mogel molčati, za molk ni bil ustvarjen. Kmalu je zopet izpregovoril:

„Da, kakšni so ljudje dandanes na svetu! V lastnem sorodstvu si niso več varni posamezni člani. Verujte mi, vseh teh homatij in prekucij so krivi socijalisti, ali kako jim že pravijo. Ali ste že slišali kaj o teh ljudeh? Nič ni sveto pred njimi in varno, in povsod imajo svoje nosove. Ne rečem dvakrat, da naju kateri ne posluša pri zaprtih vratih."

In krčmar se je pazljivo obrnil proti durim in strmel vanje. Valentin Pezdir pa je tačas segel v žep in plačal svoj račun. Videti je bilo, da se je zasukal pogovor na stvar, ki mu je bila skrajno neljuba.

„Ali mislite že oditi? Saj ne gre še vlak, izpijva ga še skupaj pol litra na najino znanstvo,“ je govoril krčmar.

„Hvala, nimam časa, mnogo imam še opraviti.“

In ni čakal, da bi zopet izpregovoril krčmar. Vstal je, potlačil zopet klobuk na oči in odšel, ne da bi bil pozdravil.

Krčmar je gledal za njim in je majal z glavo:

„Čudni so ljudje na svetu. Kmalu bi dejal, da nima ta mož čiste vesti.“

Valetin Pezdir je hitel iz gostilne proti kolodvoru. Mnogo časa je še imel do odhoda vlaka, a nekaj ga je vleklo tja ven iz mestnih zidov. Ničesar ni kupoval, ničesar ni nosil s seboj in ničesar niso prinesli za njim. Lagal je, ko je pripovedoval gostilničarju, da je prišel v mesto po kupčiji. Imeti je moral poseben opravek, ki ni bil po tem, da bi vedeli o njem tudi drugi.

Ko je prišel pred kolodvorsko restavracijo, je postal in pomislil. Nagla hoja in neka nenavadna razburjenost sta ga užejali. Pil je sicer že mnogo več kot po navadi, a vendar je sedaj zopet začutil potrebo, da bi stopil v te vabeče prostore pred seboj. Ogledal se je še za hipec okoli sebe, sam menda ni vedel iz katerega vzroka, a potem je vstopil.

Stisnil se je po svoji navadi v kot za okroglo mizo. Pivnica je bila tačas še popolnoma prazna, po njej so stopicali samo še natakarji s črnimi svojimi fraki, z belimi, trdimi srajcami in s prtiči, visečimi jim črez rame. Pristopilo jih je kar več hkratu k Pezdirju in vsi so mu ponudili svojo postrežbo z enakomernim priučenim brbljanjem v zakotni nemščini, ki se je tačas ščeperila in se menda še dandanes ščeperi po oni restavraciji. Priklanjali so se, kakor bi bil dospel med nje imeniten in plemenit gospod, ne pa človek s ponošeno suknjo, z oguljenimi hlačami in s povaljanim klobukom, človek, ki je bil samo trgovec v Kačjem dolu na Dolenjskem. Ali ti ljudje so bili vajeni, da so videli in čutili polne mošnje tudi v žepih ponošenih sukenj in oguljenih hlač. Vedeli so, da se celo raje vsuje kaj drobiža v njihove roke iz takšne obleke, nego iz obleke, ki je vsak teden nova in ki črez njo visi in se na njej blesti zlato in srebro.

Pezdir ni dolgo sedel sam pri svojem pivu in zatopljen v svoje misli. Kmalu za njim sta prišla dva nova gosta, ki sta sedla k mizi prav zraven one, kjer je sedel Pezdir. Naročila sta si i onadva piva ter sta se začela razgovarjati glasno in kakor bi bila popolnoma sama v sobi.

„Kamor prideva, povsod se menijo o današnji porotni obravnavi," je dejal prvi. „In res, še meni ne gre iz glave, ki sem popolnoma tuj v teh krajih. Nekaj posebnega se je vršilo danes in skoro mi je žal, da sem bil navzoč pri tej razpravi."

„Tudi name je vse vplivalo nekam čudno in ne more mi iz glave spomin na obsojenca. Zlasti njegova zadnja izjava me je presenetila; jaz sem še sedaj prepričan, da se mu je za hipec zmešala pamet in da je samo v tem stanju pripoznal umor."

„Res je, prav imaš. Jaz sem za svojo osebo prepričan, da je obsojenec nedolžen. Najsi so bili dokazi še taki, vsa vnanjščina in vse vedenje obtoženčevo je pričalo, da je mož nesrečna žrtev, ki so jo ugonobile zagonetne okoliščine."

„Meni se je dozdevalo, kakor bi bili sodniki na strani obtoženčevi. To sem posnel iz marsikaterega vprašanja. A kaj naj store sami, ko imajo pa tukaj soditi drugi? Porotniki naj bi bili po mojem mnenju samo oni možje, ki nadkriljujejo po duhu in izobraženosti navadne ljudi, zlasti taki možje, ki do dna poznajo človeško dušo in njene pojave."

„Ti govoriš učeno, prijatelj, a meni se zdi, da imaš prav. Ali težko je najti takih ljudi, vsak ima svojih vsakdanjih poslov dovolj, da ne utegne misliti na takšne reči. In meni se zdi tudi, da se tako poznavanje človeške duše ne da priučiti, ono je človeku prirojeno in se da vsled tega samo izpopolnjevati."

„Danes bi bilo res potrebno, da bi bili v porotniških klopeh sedeli možje s toplim srcem in z jasnim razumom. Jaz na priliko ne bi bil obsodil obtoženca niti tedaj, ko je priznal hudodelstvo, ker sem uganil, iz česa je izviralo to priznanje."

„Toda, kar je, to je! Tu ni več pomoči! Moja najsrčnejša želja bi bila, da bi se zadeva še razjasnila preden bo prepozno, in da bi našli pravega hudodelca."

„Morda ga pa vendar odkrije slučaj ali ga prižene slaba vest!"

„Prijatelj, dandanes se ne zanašaj več na pošteno vest, skoro vsako prevpije hrup sedanjega življenja."

„Prav imaš, ali tega pa menda vendar ne odrekaš, da je Bog še vedno pravičen in da lahko prižene hudodelca njegov bič do kesanja in priznanja.“

Pezdir je sedel med tem pogovorom kakor na žerjavici. Njegov obraz je izpreminjal različne barve, sedaj je bledel, sedaj rdel, a njegove roke so se tresle nehote in nevede. Pri zadnjih besedah njegovih sosedov pa je zaklopil oči in glava mu je omahnila na prsi. Toda kmalu se je zopet zavedel. Z veliko naglico je poklical natakarja in plačal. Ni se ozrl več na onadva, hitel je ven in se je šele na svežem zraku globoko oddahnil.

„Ali ga ne bo nikjer več miru?“

Skoro glasno je izpregovoril te besede, a takoj nato se je prestrašeno ozrl okoli sebe, ali ga kdo ni slišal.

Takoj za njim je stal postrežček in ga je gledal začudeno.

„Ali ste ga kozarček preveč?“ je vprašal Pezdirja s porogljivim nasmehom.

Pezdir je naglo izginil za vogal in je čakal tam, da pride čas odhoda.

Počasi, prepočasi se je Pezdirju tisti dan pomikal vlak dalje. Večerilo se je že, megle so se bližale obronkom gričev in holmov, in težke sence so se pomikale v doline. Črni dim iz lokomotive ni hotel kvišku, valil se je v debelih stebrih v kratkih presledkih mimo oken in je dišal neprijetno. Razkosaval se je za vlakom in se mešal med sence.

Voz, ki je v njem sedel Pezdir, je bil napolnjen s potniki. Zlasti mnogo je bilo med njimi žensk. Sedele so skljnčeno pri svojih koših in so govorile venomer. Komaj je prenehala ena, že je začela druga. In imele so si toliko povedati, kakor ne bi se bile videle že dolgo let. A danes so tudi še posebno začele razpravljati dogodek pri sodišču.

Komaj je to slišal Pezdir, že se je zopet nemirno premaknil. Odprl je okno, da ne bi slišal, a začel ga je opihavati neprijeten veter in moral ga je zapreti. Ko je prišel sprevodnik, ga je prosil, naj ga dene v drug voz. Sprevodnik mu je ugodil, a tudi tukaj ni bil sam.

V njem je sedel debel človek zalitih lic in majhnih zvitih oči. Roke je imel prekrižane na trebuhu in s palcema se je igral z zlato verižico pri uri.

„A, glejte no, tudi vi tukaj, gospod Pezdir? Kje ste bili? Kaj ste delali v Ljubljani? Ali ne mislite pri meni nič več kupiti? Saj imam vse bolj ceno, nego morete dobiti v Ljubljani. Glejte, vse, kar hočete.“

Mož ni mogel nehati govoriti, a Pezdir ga je samo gledal in poslušal. Tako je bil osupel, da je našel tukaj velikega trgovca Korošca, da ni takoj vedel, kaj bi rekel. Poznal ga je, da mož mnogo govori in tedaj je slutil, da bode obrnil pogovor tudi na to, kar je bilo njemu posebno neprijetno. Z veliko nezadovoljnostjo je sedel nasproti njega in začel gledati skozi okno.

„Kaj ne, koliko ljudstva se vedno vozi s tem vlakom? Pa so dejali od začetka, da ne bode nesla ta železnica. Jaz pa sem pravil vedno, da bo to zlata jama, zlata jama, gospod Pezdir. Kaj ste novega poizvedeli v mestu, gospod Pezdir? Ali ste slišali o porotni obravnavi? Moj Bog, kakšni ljudje so dandanes na svetu, vse je podivjano. Nečak ubije svojega strica! In za par sto goldinarjev! In nazadnje ta tepec v svoji neumnosti še prizna, da ga je res ubil sam. Jaz bi ga dvakrat obesil, takega človeka! Kaj pa vi pravite, gospod Pezdir?“

„Jaz, gospod Korošec? Nič, prav nič ne pravim!“

„Nič, to je malo, gospod Pezdir! Človek ima jezik zato, da govori. In kako je lepo poslušati, ako človek lepo govori! Le nikdar govoriti premalo, gospod Pezdir. Človek se v starosti kesa, ako je govoril premalo in prenerodno. Kaj pravite k temu, gospod Pezdir? Toda vi ne pravite nič, kaj ne, gospod Pezdir?“

„Nič!“

„Saj sem vedel. Toda kaj bi midva sedajle delala, ako ne bi znala govoriti? Pomislite, kako dolgočasno bi bilo! Koliko pametnega človek lahko pove in koliko lahko koristi vsemu človeštvu s svojim jezikom, kaj ne, gospod Pezdir? Kaj mislite, gospod Pezdir, ali bi bili danes obsodili onega Staniča, ako bi bil znal bolje govoriti? Jaz pravim, da ne, in pravim tudi, da si je sam kriv svojih vešal. Kaj pa pravite vi k temu, gospod Pezdir? Toda vi ne pravite nič, to mi je znano, kaj ne, gospod Pezdir?“

„Nič, gospod Korošec!“

„Recimo, gospod Pezdir, da bi bili vi ubili ali umorili onega človeka, tedaj sem prepričan, da bi tudi vas obesili. Tudi vi ne znate spodobno govoriti, gospod Pezdir, in to je vaša škoda. Tudi vas bi obesili! In . . .“

Gospod Korošec je hotel dalje govoriti, a tedaj mu je zastala beseda in izbulile so se mu oči. Držal je odprta usta, da se je videlo globoko notri, in s prsti je prenehal migati pri verižici.

Pezdir je namreč skočil kvišku, pripognil se prav blizu k njegovemu obrazu in zavpil:

„Še enkrat recite kaj takšnega, in zadušim vas takoj kot žabo!“

Iztegnil je svoje koščene roke proti njegovemu vratu in oči so se mu bliskale divje in usta so se mu penila.

„Saj nisem mislil tako hudo, gospod Pezdir,“ je zajecljal sedaj Korošec. „Pomirite se, za božjo voljo, zagovoril sem se, saj ne bi vas res obesili, prezviti in preučeni ste za to.“

„Tiho, prav nobene besede več,“ je zagrmel zopet Pezdir ter odstopil.

Nagnil se je v svoj kot in zatisnil oči.

Korošec si ni upal sedaj več govoriti. Morda je bil sedaj za hipec izprevidel, da je včasih tudi dobro, ako človek molči. Tudi on je nagnil glavo na svojo suknjo in zadremal.

Pezdir je črez nekoliko časa zopet odprl oči ter videl, da je oni zadremal. To mu je bilo všeč. A takoj se mu je zopet razlilo po obrazu nekaj temnega, videti je bilo, da so ga zopet začele mučiti težke misli.

„Nikjer ni človek varen,“ je tedaj vzdihnil polglasno. „Kaj bo iz tega, ako se bode ponavljalo!“

Potegnil je z roko preko obraza, kakor bi hotel prepoditi te črne misli, a tedaj mu je zašumelo po ušesih to, kar je slišal popoldne v kolodvorski restavraciji. Ponavljale so se mu besede v spominu:

„Bog je še vedno pravičen in njegov bič lahko prižene hudodelca do kesanja in priznanja!“

Pomislil je nekoliko.

„In kaj potem?“

Skoro glasno je zavpil:

„Kaj potem?“

Ni se mogel ubraniti domišljiji. Pred njegovimi dušnimi očmi se je pojavilo ozko, visoko ograjeno dvorišče in sredi dvorišča kol s povprečnico. In s kola je visela zanjka. In približala se je debela roka njegovemu tilniku, mrtvaška sapa je zavela. Pezdir je zagledal pred seboj vislice. Stresel se je in zakril oči z rokami.

V kotu je začel smrčati gospod Korošec, vlak je ropotal enakomerno dalje.

Iz zapiskov Valentina Pezdirja.

Sedaj, ko je že preteklo mnogo, mnogo let od teh dogodkov, ki so se dovršili prav tako, kakor so popisani v tej povesti, naj objavim na tem mestu tudi rokopis Valentina Pezdirja. Prišel mi je v roke po dobroti nekoga, ki ga nočem in ne smem imenovati. Prepričan sem, da bode ta Pezdirjeva izpoved našla odmev v srcu vsakega bralca, in da bode tamkaj zapustila vsaj nekaj sledu. Težko je življenje na svetu, težko je poštenjaku, a še veliko težje je onemu, ki ga tlači zavest, da si je omadeževal svojo dušo z dejanjem, ki ga obsoja svet in nebo.

Valentin Pezdir je pisal tako-le:

Rojen sem v B* na Kranjskem. Majhna je ta vas, a v njej sami poštenjaki od prvega do zadnjega. Žuljave so njih roke, nagubana so njih lica in trde in okorne so besede, ki prihajajo iz njih ust. A zlata so njih srca in jasne so njih duše. Molčijo in delajo in trpijo, njih glave so sklonjene k materi zemlji, a njih misli so zgoraj, one silijo proti zvezdam. Nobeden ni drugemu na poti, s prijateljskim in prisrčnim pogledom stopajo drug mimo drugega in drug zraven drugega. „Prijatelj, si lačen? Nimaš, da bi zajel in kjer bi zajel?“ „Na, sedi k meni; kjer imam prostora jaz, ga imaš dovolj tudi ti. Moja skleda je ustvarjena, da jih lahko več zajema iz nje!“ „Prijatelj, ali si žejen? Nimaš, da bi si kupil oblačila, sebi in svojim otrokom?“ „Na, vzemi mojo steklenico, še je nekaj notri. Tudi ona je navajena tako, da jih lahko več pije iz nje! V moji skrinji je sukna in platna, da lahko skriješ nagoto sebi in svojim otrokom. Ko bom potreboval jaz, tedaj mi povrneš, in prijateljstvo ostane med nami na vekov veke.“

Taki so moji rojaki v vasi B* na Kranjskem. In tak je bil moj oče, Miha Pezdir. In tak bi bil morda tudi jaz, ako bi bil ostal tam, kjer sem se rodil. Tam pod onim gričem, pod onim drevjem sredi zelenja in cvetja, pod onim dehtečim gozdom! Moj Bog, zakaj sem se ločil od tebe, draga mi rojstna vas, zakaj se je namerila moja noga v svet, v svet, ki je pozabil svoj prvotni namen, ki se je tako korenito izpremenil v nečast celemu človeškemu rodu!

Ko sem bil star deset let, me je dal oče v mesto v šolo. Prvi sem bil iz naše vasi, ki je šel v šolo od doma. Sosedje so se čudili, a niso bili nevoščljivi mojemu očetu,

ko so slišali, da bom nekdaj velik gospod, morda celo škof. Spoštljivo so gledali mojega očeta ne samo zaradi tega, ker je bil moder mož, pač pa tudi zaradi moje lepe prihodnjosti. In jaz sem bil vesel in vedel sem, da me bodo nekdaj še bolj spoštovali, da se mi bodo odkrivali in da bodo prosili mojega sveta.

Prve šole sem izdelal posebno dobro. Učil sem se vedno, moje misli so bile samo v šoli, samo pri knjigah. Vse drugo me ni brigalo prav nič. Edino moje veselje razen knjig so bile počitnice, ko sem smel domov. Tu sem poznal vsak grm ob potoku, poznal vsako skrivno stezico v gozdni tišini, vedel sem za vsakega slavca, kje da si je izvolil svoje domovanje. Lepo je bilo, in ko se spomnim na tiste lepe čase, mi sili solza v oko in težje in težje mi postaja srce.

Tako sem prišel v šesto šolo. Tu sem zašel na neko stanovanje, ki mi je bilo usodno. Poleg mene je bilo tam še pet drugih dijakov, ki so bili vsi v višjih razredih, a prav malovredni. Igrali so po cele večere, zanemarjali šolo in po noči popivali. Jaz sem se od začetka držal svojega posla in se nisem brigal zanje. A sčasoma so me znali pridobiti, da sem poskusil tudi jaz in da sem kartal ž njimi. Puščali so mi, da sem vedno dobival. Preden sem se zavedel, sem bil ujet. Da, v igranju sem jih kmalu prekosil! In od tistega časa nisem mislil na drugo, nego na karte in na igro, omrzile so se mi knjige in šola. Z vsakim dnevom sem lezel niže in kmalu sem začel s svojimi tovariši tudi ponočevati. Tako se je moralo zgoditi, da sem začel nazadovati. Prihajal sem domov s težko glavo, a zjutraj, ko sem se zbudil, se mi ni ljubilo in se tudi nisem mogel učiti. Prvo polletje sem še izdelal, a drugo polletje sem padel iz več predmetov. Pa to mi je bilo tačas prav malo mari. Posledica mojega igranja je bila, da sem postal lakomen na denar, in da sem prišel do denarja, se nisem strašil več nobenega sredstva. Poprodal sem knjige, najprej svoje, a potem tudi izposojene. Ko sem imel več denarja skupaj, sem navadno povabil svoje tovariše in zabili smo v enem večeru vse. Še sedaj, ko to pišem, si ne morem razlagati, kako se je moglo tačas kaj takšnega zgoditi z menoj. Sin poštenega očeta, sam do tistikrat priden in pošten, pa naenkrat tako globoko pasti. V propalosti sem prekosil vse svoje tovariše. — Prav v tem času mi je nagloma umrl oče. Po njegovi smrti se je izkazalo, da je bilo njegovo

premoženje obremenjeno. Zadolžil se je bil za me, da me je mogel vzdrževati. Prevzel je sedaj gospodarstvo moj starejši brat, a ta mi ni mogel več dajati. Tako sem moral sam izostati iz šole, kar mi pa ni bilo več hudo, ker sem vedel, da bi me bili tako ali tako kmalu zapodili. Bil sem torej na cesti brez službe, brez sredstev. Doma bi še lahko bil pri bratu, a bilo me je sram in zato sem vstopil v mestu pri nekem odvetniku za pisarja. Zaslužil sem sicer malo, a igra mi je zvečer vedno donašala toliko, da sem izhajal vsaj za silo. A zgodilo se je vendar nekega večera, da sem imel nesrečo in da sem izgubil ves svoj denar, ki sem ga dobil komaj prejšnji dan. Drugo jutro me je bolela glava in skrbelo me je, kje naj dobim toliko, da se preživim, ali vsaj toliko, da se lahko zopet lotim igrati. Slučaj je nanesel, da sem bil zjutraj čisto sam v pisarni, in da je tedaj prišel noter kmet, ki je hotel izročiti odvetniku neko pravdo. Zasvetilo se mi je za hipec, zahteval sem od njega nekaj denarja naprej in obljubil, da uredim vso zadevo zanj pri odvetniku. Mož je zadovoljen odšel, a jaz sem nalašč pozabil oddati izročeni denar svojemu gospodarju. Zvečer sem zopet igral in sem zopet izgubil. Drugi dan sem izmaknil v pisarni nekaj kolekov in sem jih prodal. S tistim denarjem sem zopet igral in res sem dobil toliko, da sem izhajal za silo še nekoliko dni. Toda v tem je prišla moja lahkomiselnost na dan, oglasil se je bil kmet, pogrešali so se koleki, in odvetnik me je zapodil. Povrhu sem bil še nekaj dni zaprt.

Odsedaj je šlo z menoj vedno bolj navzdol. Potepal sem se po svetu od kraja do kraja, najčešče sem bil v tujini. Žalosten je bil moj položaj, bil sem popolnoma izgubljen. Največkrat lačen, dostikrat raztrgan, a povsod preganjan. Čutil sem vso svojo sramoto, svojo ponižanost, a nisem imel toliko moči, da bi začel delati, da bi se dvignil iz blata.

A nekaj je vendar še ostalo v meni, kar mi je imelo biti pozneje še v večjo pogubo, in to je bila želja po blagostanju, želja po denarju. Hotel sem postati premožen, toda ne počasi, ne z delom in naporom, pač pa naenkrat in na lahek način. Ta želja, to hrepenenje me je tačas še dvigalo, da sem se rešil, da nisem popolnoma utonil in izginil že takrat, a bilo mi je pozneje še v večjo nesrečo. Oj, da bi bil umrl takrat, koliko muk, koliko trpljenja bi mi bilo prizanešenega! Moja duša je bila sicer omadeževana, je

bila blatna in umazana, a ti madeži in te pege, vse bi se bilo dalo še oprati in zabrisati. Toda sedaj razjeda mojo dušo gnusni rak, ki se ne da zaceliti in odpraviti, mojo notranjščino kljuje kragulj, ki se ne da odpoditi. Večnost so moje noči, pekel je moje življenje. Oj, koliko bi dal, da bi se mogel samo za trenotek oprostiti kamena, ki leži na mojem srcu, da bi mogel vsaj enkrat odkritosrčno pogledati v oči ljudem, ki hodijo mimo mene, ki bivajo v moji bližini! Koliko bi dal, da bi mogel izbrisati iz svojega življenja samo eno dejanje, dejanje, ki podi spanec od mojih oči, dejanje, ki je napravilo iz mene najgnusnejšo stvar pod božjim solncem! Koliko bi dal, da bi se še enkrat vrnila mlada leta, ona leta, ko sem zrl s spoštovanjem in ljubeznijo v razorano lice pokojnega svojega očeta, ko sem gledal, s kakšno skrbnostjo in ljubeznijo me je odpravljala v mesto moja pokojna mati. Samo hipec tiste sreče, samo trenotek onih časov, in dal bi vse sedanje svoje premoženje!

Še danes ne vem, kako se je moglo zgoditi, da sem padel tako nizko, da sem izgubil vero in ljubezen. Ali je res krivo samo ono stanovanje, ki sem bil vanje zašel v šesti šoli? Ali so res krivi samo oni nekdanji tovariši, njih igra in lahkomiselnost? Ne vem si odgovora. Morda pa je bila že v moji notranjščini kal hudobije, ki sem jo prinesel s seboj na svet, morda bi bil postal tak, kakoršen sem, tudi tedaj, ako ne bi bil prišel na tisto stanovanje. Toda nekaj vem, da ne bi storil nikdar, in to je, svojih otrok ne bi hotel nikdar dati v stanovanje brez nadzorstva, v stanovanje, kjer je mnogo dijakov, zlasti strarejših dijakov. Nikdar se ne ve, kako nastane prilika, ki zastrupi človeško srce, da ne more ozdraviti nikdar več popolnoma.

Bil sem že star okoli trideset let, ko sem hipoma začutil neko potrebo, da se vrnem v svojo domovino, ki je nisem videl več, odkar sem bil pri zadnjem vojaškem naboru. V domovini so me že skoro pozabili, nihče ni vedel, kje sem, niti kaj delam. Slišali niso o meni ne dobrega ne slabega, dasi so vedeli, da se mi ne more goditi predobro. Nekoliko mesecev preden sem se odpravil proti domu, sem delal nepretrgoma v neki tovarni. Zatajeval sem se, da sem prihranil nekaj denarja, ker sem hotel začeti ž njim kupčijo na Kranjskem. Imel sem okoli sto goldinarjev, ko sem prišel na Dolenjsko. Slučajno sem zaznal, da je v Kačjem dolu umrl neki trgovec, ki se je komaj pred pol letom tja naselil. Poizvedel sem, da je ta kraj pripraven

za kupčijo in da ni daleč naokoli nobene trgovine. Šel sem tja in posrečilo se mi je, da sem se do dobrega domenil s sinom pokojnikovim, ki ni imel nobenega veselja do trgovine. Bila je to mala hiša in mala trgovina. Domenil sem se, da bom plačeval vse v četrtletnih obrokih, in da ima prvi obrok zapasti šele črez pol leta. Varščine sem mu dal edinih sto goldinarjev, ki sem jih prinesel s seboj.

Takoj, ko sem prevzel to trgovino, sem uvidel, da bi mi utegnilo iti prav dobro, ako bi imel od začetka na razpolaganje nekaj več denarja, da bi si napravil vsega, kar si poželé ljudje na deželi. Ali kako dobiti denarja, ko tačas nisem imel nobenega znanca, ki bi mi bil posodil, in tudi ne zaupanja, da bi bil toliko dobil na kredit. Razmišljal in razmišljal sem noč in dan, kako bi si pomogel. Da bi sedaj pustil vse skupaj in odšel zopet po svetu, tega mi ni pustila moja želja po blagu in denarju in me je tudi plašilo prejšnje moje žalostno stanje. Kolikor sem bolj razmišljal, toliko večje hrepenenje po blagostanju se me je polaščalo. Pri tedanjem stanju moje male trgovine je šlo vse prepočasi, je bilo vse pretežavno, meni se je mudilo, jaz bi bil rad obogatel črez noč. Mnogo poti sem tedaj napravil, da bi si bil pomagal, a povsod mi je izpodletelo. Nekaj je bila kriva tudi moja vnanjščina. Nikdar nisem posebno čislal obleke, hodil sem okoli v ponošenih hlačah in v oguljenem starem jopiču in v povaljanem klobuku. Niti danes se dobro ne počutim v novi obleki. Morda je bilo tudi to nekaj krivo, da so me odpravljali od vrat, da mi ni hotel nihče dati ničesar. Morda je bilo krivo nekaj tudi moje nemirno vedenje. Nobenemu se nisem upal dolgo časa gledati mirno v oči in premikal sem se, kadar sem govoril. Dobil torej nisem nikjer nič, a v sedanji prodajalni mi je kapalo prepočasi, prepomalem.

A jaz sem hotel biti, sem moral biti premožen, in to kolikor mogoče kmalu!

In tedaj se je zgodilo, da sem šel nekega dne na semenj v Št. Vid. Popoldne sem sedel v neki krčmi in tedaj sem videl marsikaj, česar nisem prej opazil. Videl sem, da imajo nekateri ljudje mnogo denarja, da so njihove listnice polne. Pred menoj so menjavali denar, so se izplačevali in so praznili in polnili svoje mošnje. Moja listnica je bila v primeri z njihovimi prazna in suha. In tedaj se je v mojem srcu še bolj povečala želja po denarju. A to že ni bila več želja, to je bila strast, ki me je obvladala vsega

in popolnoma. Denar sem hotel imeti na vsak način, tako ali tako! Ako ne gre drugače, ga moram dobiti tudi s silo!

Nekoliko pozneje, ko se je bila že izpraznila druga gostilniška soba, kjer sem sedel jaz, so prišli tja trije možje prav tačas, ko sem že hotel oditi. Menili so se nekoliko časa in jaz sem vlekel njihove pogovore na ušesa. Kmalu za njimi je dospel tja tudi mlad človek, ki je prisedel k njim. Starejšega med njimi sem poznal že iz prejšnjih časov, videl sem ga večkrat v naši vasi, kjer je svoječasno kupčeval z živino. Bil je to trgovec Stanič iz Repnjega. O njem sem vedel, da je premožen. Iz razgovora, ki se je razvil pozneje med njimi, sem izvedel, da je bil oni, ki je prišel nazadnje, Staničev nečak, Anton Stanič iz Trnja, s katerim sta si bila do tistega dne navzkriž. Druga dva sta bila prekupca iz Štajerskega. Videl sem, kako je prvi prekupec odštel Staniču dvestopetdeset goldinarjev. Tačas me je hipoma obšlo neko veliko nezadovoljstvo. Zatiščalo me je v glavi, zatresle so se mi roke in oči so poželjivo zrle na denar, ki ga je spravljal stari Stanič. Ta hip me je opazil Anton Stanič in me je pogledal sumljivo. Zdelo se mi je, kakor bi videl tačas v mojo notranjščino, kakor bi bil spoznal, kaj se godi v moji duši. To mi je bilo silno neprijetno. Čutil sem se osramočenega in ujetega. Naglo sem vstal ter odšel na zrak. A tu nisem imel miru. Pred mojimi očmi so plesali stotaki, so se vrteli bankovci, in v glavi mi je razbijalo tako hudo, da sem se večkrat opotekel. Vedno huje mi je bilo. V srcu se je podvojala strast po denarju, a v tistem hipu se je oglašala vest, ki mi je pravila, da ima veljavo samo oni denar, ki se pribori in pridobi s požrtvovalnostjo in s pridnostjo. Toda strast je bila večja. Vselej, kadar je imela premagati vest, se je vzdignila strast in potlačila vse poštene pomisleke. In tako sem sedel na hrastovo deblo za gostilno in opazoval, kdaj pride Stanič iz gostilne. Sam pravzaprav še nisem vedel, kaj hočem, a vedel sem vendar to, da moram imeti denar. Prižgal sem si cigareto, toda to me je razburilo še bolj.

Vse je gorelo v meni, tresle so se mi roke in noge in moje misli se niso mogle umiriti. Dirjale so semtertja, od predmeta na predmet, prehitele so vso dolgo pot dozdanjega mojega življenja, preživele zopet marsikateri lepi trenotek, ki nisem mislil nikdar, da bi se še vrnil v moj spomin. A povsod so počivale samo za kratek hip in vračale so se vedno nazaj k današnjemu dnevu. Po velikih okoliših so koloba-

rile, a nazadnje so se zopet osredotočile v edini točki, ki me je prevzela vsega, v hlepenju po denarju. Vedno in vedno sem se zalotil pri tem, kako bi napeljal, da bi prišel do njega. In pušil sem cigareto za cigareto in glava me je bolela. Toda sedel sem in čakal, sam nisem vedel koga in česa. Moje oči pa so nehoté zrle na pot, po kateri je vsakdo moral v gostilno in iz gostilne. Videl sem, da sta že odšla oba štajerska prekupca, ki sta bila s Staničem, a njega in njegovega nečaka ni še hotelo biti ven. Dolgi so mi postajali trenotki, a vendar sem se stisnil zopet in zopet nekoliko bolj v senco in sem čakal. Nazadnje sta prišla iz gostilne tudi še onadva.

Bilo je že pozno popoldne in solnce se je že nižalo proti zahodnim goram. Molče sta stopala iz trga. Ko sta se že nekoliko oddaljila, sem se dvignil tudi jaz in sem šel isto pot za njima, toda tako, da me nista mogla videti. Ljudi že ni bilo več mnogo na cesti, a jaz sem hodil v senci obcestnih jagnedičev in drugih dreves. Tiho sem hodil, kakor tat, moje stopinje glas je udušila trava, rastoča poleg poti. Nisem si bil še v svesti, kaj bodem storil, ni se mi bila še do čista razvila in utrdila hudobna misel v mojih možganih, a vedele so jo že noge, ki se niso upale stopiti glasno, vedelo jo je vse drugo telo, ki se ni drznilo, da bi se bilo pokazalo sredi ceste jasno in na planem. Pamet in srce je še premagovalo, a vse drugo je bilo že popolnoma podleglo in me je tiralo v pogubo.

Oba Staniča sta se ustavila v gostilni pri Kovaču, v zadnji krčmi pred razpotjem. Kraj mi je bil dobro znan povsod naokoli, prepotoval sem ga bil že mnogokrat v nekdanjih letih.

Videl sem ju, ko sta stopila v gostilno. A stopal sem sedaj še počasneje, mudilo se mi ni nikamor. Ko sem dospel do krčme, sem stopil na dvorišče. Prepričati sem se hotel, ali sta še notri, ali nista morda že odšla skozi stranska vrata in po ovinku. Stopil sem na prstih k oknu in sem pogledal v sobo. In prav pod oknom sem zagledal oba, a mlajši Stanič je tudi tistikrat dvignil pogled in me je opazil. Videl sem, kako je prebledel, in naglo sem se zopet umaknil ter sem izginil z dvorišča.

Za hlevi, da me ni opazil nihče, sem se splazil na travnike in po njih dalje proti gozdu, ki se začenja nedaleč od tám. In tam sem zopet čakal v zatišju prav blizu ceste, da prideta za manoj. In zopet sem čakal dolgo. Lepa je

bila noč, mesec je razsvetljeval okolico in je plul mimo belih, tankih oblakov. Rahel in mehak veter je vel, in drevje in grmovje se je zibalo v sladkem snu. Za hipec me je omamila ta lepota, nekaj toplega in blagega je začelo siliti v mojo dušo. Nekaj me je sililo, naj vstanem in naj se vrnem s pota, ki sem ga začel hoditi. In skozi viške drevja so blestele redke svetle zvezde z modrega oboka in so me spominjale na onega, ki jih je ustvaril, ki je ustvaril tudi mene in vse ljudi, in ki je dal vsem ljudem na svetu pravico do življenja. Že sem hotel vstati, toda v tistem hipu so zopet zaplesali pred mojimi očmi bankovci in oddaleč so se začule stopinje in se je začul razgovor obeh Staničev.

Stisnil sem se zopet niže in sem čakal, da sta šla mimo. Takoj pa sem stopal neslišno za njima po stezi sredi gozda. In čudno, moja noga se ni spoteknila, dasi je bilo črez stezo polno korenin in je bila trda tema pod gozdnimi drevesi. Slišal sem, kako se je stari Stanič spoteknil in padel, slišal vse drugo, kar se je potem vršilo, in sem bil tudi pričujoč prav od blizu pri znamenju vrhu klanca, kjer sta se poslovila oba Staniča.

Počakal sem, da ni bilo slišati več korakov mlajšega Staniča, a potem sem jo mahnil za stricem. Počasi je hodil pred menoj, ni se mu mudilo nikamor in trde so bile njegove stopinje, ki so odmevale od sten. Semtertja je postal in je govoril sam s seboj glasne, toda nerazločne besede.

Meni je srce utripalo, da sem ga čul, minila me je bila tačas ona hladnokrvnost, ki je nisem dosedaj pogrešal pri nobenem delu. Kri mi je plula nemirno po žilah in čutil sem, kakor bi mi lezle mravlje po rokah in nogah. Pospešil sem korake, hotel sem storiti konec tej razburjenosti, tej negotovosti.

Kmalu sem ga došel. Prišel sem do njega tako tiho, da me je začul šele takrat, ko sem mu bil za hrbtom. Obrnil se je naglo ter se ustavil.

„Kdo si, človek božji?“

Glas se mu je nekoliko tresel, videti je bilo, da se je ustrašil mojega nenadnega nastopa.

Ko sem bil tako zraven njega, me je hipoma zopet minila ona razburjenost in postal sem hladnokrven kakor navadno.

„Dober večer, oče Stanič,“ sem dejal. „Dober prijatelj sem in grem isto pot kot vi. Ali greva lahko skupaj?“

„Povej mi svoje ime in potem se lahko pridružiš. Drugače pojdi svojo pot, in Bog s teboj!“ je odgovoril že popolnoma mirno.

„Moje ime vam ne more posebno služiti, ker me tudi ž njim ne morete poznati. Jaz pa vas poznam že dolgo. Toda v Repnjem imam opraviti in zamudil sem se bil na semnju, da prihajam tako pozno. Ne bojte se me, pojdiva skupaj!“

Pomislil je nekoliko ter dejal:

„Verjeti ti hočem, pojdi z menoj. Toda tukaj zavijeva po krajši poti tja-le črez jaso.“

„Kakor vam drago.“

Zavila sva s ceste in sva stopala dalje. Mož je postal zgovoren in mi je pripovedoval marsikaj in me je izpraševal marsikaj.

Tako sva dospela do jase pod Repnjim.

Jaz sem hodil nekoliko korakov pred njim, da ne bi sumil ničesar, in se nisem niti ozrl. Dolgo časa sem bil že pripravljen, da bi zahteval od njega denar, toda obotavljal sem se še vedno. Prisluškaval sem na vse strani, ali ne hodi morda kdo pred nama ali za nama, ali ni čuti morda kje kaj sumljivega. Nikjer ni bilo nobenega šuma, a odlašal sem še vedno. Vsak hip se je že oglasila tačas vest v meni ter me izkušala zopet pripraviti na pravo pot. Ali vsak hipec mi je stopila v spomin tudi moja prazna prodajalna, moj dolg, moja temna bodočnost. Sedaj je prilika, da se okoristim, morda zadnja prilika! A še sem odlašal! — Tedaj se je pa dvignila pred mojimi očmi v rebri vas Repnje, do nje ni bilo več daleč. Zadnji čas je, ne izpusti ga! Komaj sem to pomislil, že se mi je ustavila noga, in obrnil sem se naglo proti Staniču.

„Dajte mi svoj denar, gospod Stanič, nič vam ne pomaga!“

Stopil sem prav tik njega in mu pogledal v obraz.

Obstal je, a zasmejal se je hripavo:

„Kaj? Kdo mi je dal denar? Glej ga no, jaz ne nosim s seboj denarja po takšnih potih.“

„Jaz pa pravim, dajte mi denar! Dajte mi tistih dvestopetdeset goldinarjev, ki ste jih dobili danes!“

Zasmejal se je zopet.

„Kaj? Tudi za tiste veš? Kako to, da ne veš tudi, da sem jih takoj potem oddal svojemu stričniku?“

„Lažete!“ sem zavpil in iztegnil roko proti njegovemu vratu. „Denar sem, ali pa stisnem!“

Prebledel je in je hotel odstopiti korak nazaj. Toda jaz sem ga držal za vrat. Moja roka se je krčevito ovila okoli njega.

„Proč, lump!“ je zavpil hripavo in se me je izkušal otresti.

Tedaj sva se spoteknila oba in padla sva drug vrh drugega. Pri padcu sem se bil obrnil in sem ležal spodaj.

Nisem si mislil prej, da ima starec toliko moči v sebi. Tudi njegova roka se je iztegnila po mojem vratu in zatiščala me je, da sem zavpil. Izprevidel sem, da sem izgubljen, ako si ne pomagam drugače.

„Pustite me, saj sem se samo šalil,“ sem vpil in prosil.

Toda oni ni hotel slišati ničesar. Njegova roka me je tiščala vedno bolj in čutil sem, kako mi ginejo moči. Tedaj sem pa z levico segnil v žep, potegnil sem jo kakor blisk naglo zopet iz njega in v njej je zabliščal samokres. Samo še hipec, in že se je zasvetilo. Zamolkel strel se je razlegal po tihi noči, a čul ga ni nihče.

Starec je viknil, a takoj nato mu je padla glava zraven mene na zemljo. Bil je takoj mrtev.

Naglo sem se izmotal izpod njega. Obrnil sem ga in preiskal. V jopiču je imel listnico, ki sem jo naglo vtaknil v svoj žep ter sem zbežal. Obrnil sem se po poti, po kateri sem bil prišel, a hodil sem povsod po bližnicah. Ustavil se nisem nikjer, gnalo me je dalje in dalje. Ogibal sem se hiš na samoti, ogibal sem se vasi. Mislil nisem na drugo nego na to, kako bi bil prej doma. Tisto noč sem prehodil trikrat tako dolgo pot, kot jo more prehoditi navaden pešec. Proti poldnevu drugega dne sem bil doma truden in izmučen, ne da bi bil med potjo kaj jedel in pil. A srečal me ni noben znanec, nobenemu se ni sanjalo, kod sem hodil in kje sem bil.

Doma sem odprl listnico in tedaj sem videl, da res ni bilo v njej onih dvestopetdeset goldinarjev, a namesto njih je tičal v njej popolnoma cel in nov — tisočak. Skrbno sem ga spravil in veselo sem se podal na svoje delo v prodajalno.

*
* *

Veselo sem se podal v prodajalno, ki sem jo bil prejšnjega dne izročil v oskrbo svoji postrežnici. In tistega po-

poldne sem iztržil primeroma mnogo. Bilo je, kakor bi se ljudje zmenili, da morajo nakupiti svojih potrebščin tisti dan in v toliki množini. Vsakemu, ki je pa kaj kupil, sem pripovedoval, kaj se bode še vse v kratkem dobilo v moji prodajalni. Bil sem zgovoren, kakor menda še nikdar v svojem življenju, a bil sem tistega dne tudi radodaren. Skoro vsakemu sem kaj navrgel, in zadovoljni obrazi, ki so zapuščali prodajalno, so mi pričali, da sem se tisti dan zelo prikupil ljudem v Kačjem dolu. In res sem pozneje uvidel, da je bil tisti dan začetek mojega poznejšega blagostanja.

Pozabil sem tisti dan vsega, kar sem bil doživel, kar sem bil storil. Niti najmanjšega strahu ni bilo v meni, niti najmanjše misli, da bi me utegnila iskati in najti roka pravice. Moja vest je ta dan popolnoma mirovala, ničesar mi ni imela več povedati; utrudila se je bila in je zaspala.

Utrujen, kakor še nikdar v svojem življenju, sem legel tisti večer k počitku. Ko sem bil sam v svoji sobi, so mi misli nehote ušle tja gori na jaso pod Repnje. Zabliščalo se je pred mojimi očmi kakor kri. A naglo sem se zdramil, s silo sem obrnil misli drugam. Prijel sem steklenico, v kateri je bilo še nekoliko vina, in naglo sem ga izpil. Nato sem se zvrnil na posteljo in sem kmalu zaspal kakor najnedolžnejši otrok. Nisem se zbudil vso noč.

Toda drugo jutro, ko sem vstal, me je tiščalo v glavi in pri vsakem ropotu, ki se je pojavil v moji bližini, sem se stresel. Nisem se mogel umiriti. Vedno in vedno se mi je dozdevalo, da se oglašajo stopinje v veži, da se bližajo stopnicam, da se bližajo mojim durim. Trde stopinje, kakoršne so stopinje orožnikov, ko izvršujejo svoj posel! In med glas stopinj se je mešalo žvenketanje bajonetov in mi je zvenelo na ušesa. Vsak hipec sem privzdignil glavo in sem prisluškaval. Nisem si upal odpreti vrat ter stopiti na hodnik. Neka grozna malodušnost se me je polaščala vedno bolj, in moral sem sesti. Začutil sem, da me je danes hipoma objel železni obroč in da se ga ne bom mogel otresti nikdar več v svojem življenju. Z vsakim dnevom me bode bolj tiščal, me bode rezal v meso, dokler ne bodem izdihnil. Začutil sem naenkrat vso težo, vso grozo nepoštenega dejanja, grdo omadeževanega življenja.

Potrkala je postrežnica na duri. Planil sem kvišku, izbulile so se mi oči in tresel sem se po vsem telesu. A nisem si upal izpregovoriti besede. Stisnil sem se v kot.

Šele ko je izpregovorila, sem se oddahnil in mi je nekoliko odleglo.

Komaj sem se splazil v prodajalno. A tam sem takoj segel po steklenici z žganjem in zvrnil sem ga vase, kolikor ga je bilo notri. To me je nekoliko okrepilo in nasmejal sem se svoji bojazni. Delal sem nato zopet ves dan in opraviti sem imel zopet mnogo.

Tako se je godilo z menoj vse poznejše dni. Samo nastopil je še ta razloček, da tudi zvečer nisem mogel zaspati in da sem čestokrat prestajal hude in mučne sanje.

Kmalu sem izvedel, da so zaprli Antona Staniča, proti kateremu so govorile vse okoliščine. Moj strah je ponehal, a na mojo vest se je s tem privalil nenadoma še hujši, še večji greh. Iz enega je zrastel drugi, in oba sta vpila po maščevanju. A iz tega je črez nekoliko časa nastal za me nov strah, bati sem se začel, da pride morda na dan moj zločin, ako izpuste Staniča.

Šele na dan porotne obravnave sem se začutil varnega, Stanič je bil obsojen na smrt.

Danes, ko to pišem, je preteklo že dolgo let od tega, in sam ne vem, zakaj to pišem. Ali ni morda to nekaka izpoved? Česar se ne upam razodeti živi duši na svetu, to sem razodel papirju in morda mi bo prav ta papir še nekdaj usoden! Zločinec sem, moje življenje postaja težje in težje in tresem se pred sodbo božjo. Zakaj je prišlo z menoj tako daleč? Kdo je kriv? Moj Bog, da bi mogel še enkrat priklicati nazaj mlada leta, da bi mogel storiti nestorjeno to, kar me je ubilo.

Morda ni več daleč maščevanje, morda mi je že za petami kazen, kazen zaslužena in pravična!

Bog, usmili se me, usmili se me!

Slovo.

Žalost, velika žalost se je naselila v Trnju pri Rupejevih, odkar se je bila razglasila strašna sodba nad Tonetom. Še oni medli žarki skritega upanja, ki so prej brleli v njihovih srcih, še oni so ugasnili nenadoma, in črna noč je obdala njih duše. In ta noč se je raztegnila iz njihovih duš na vso okolico in povsod je zavladala tema in žalost. Kakor nočni duhovi so hodile ženske po hiši, tiho in neslišno, nobena si ni upala izpregovoriti, nobena pogledati

drugi v oko. Tiho so vstajale, tiho so se odpravljale po svojih opravilih, tiho so hodile počivat. Obrazi so jim bili bledorumeni, oči na široko obrobljene in brezizrazne. Solz ni bilo več tam notri, posušil se je bil njih vir, njih blagodejna rosa ni mogla več hladiti pekoče boli, ki je razjedala notranjščino.

Manica se je bila silno posušila, obleka je na njej visela ohlapno in njena čvrsta, ravna postava se je skljnčila. Globoko so bila vdrta nje lica, kosti nad njimi so štrlele naprej in ves obraz je postal bolj širok in skoro neprijazen. Kadar je hodila po opravilih iz hiše, si ni upala hoditi po javnih potih, plazila se je za hišami, in ako je imela srečati katerega vaščana, je krenila drugam. Preganjali so jo in nevšeč so ji bili obrazi, ki so ji bili prej prijazni, bala se jih je srečati, bala se je ž njimi govoriti.

Takoj prve dni po Tonetovi obsodbi je šla v cerkev. Pred neko hišo je stala gruča vaških fantov. Razgovarjali so se glasno med seboj in se smejali. Ko je stopala mimo njih Manica, se je gruča naenkrat razdelila na obe strani poti, in morala je iti skozi. Ni si upala dvigniti glave in pospešila je korake.

„Obešenčeva nevesta!“

Slišala je te besede, nekdo jih je izgovoril glasno. Zasmejali so se vsi porogljivo in so gledali za njo.

„Kaj sem vam storila?“ si je mislila Manica in nekaj neizrečeno bridkega je napolnilo njeno dušo. Zavpila bi bila glasno, bežala bi bila, da bi ne bilo sledu za njo. A zastala ji je noga in postati je morala, da ji je nekoliko odleglo.

Za seboj je čula še vedno ono porogljivo smejanje.

Od tistega dne ni šla več v cerkev v Trnju. Vsako nedeljo skozi vse leto se je odpravila rajše zelo zgodaj v sosednjo vas k sv. maši. Prihajala je prva v cerkev in odhajala je zadnja.

Iz vedenja vaških fantov je sklepala Manica, da so ji sovražni tudi drugi vaščani, možje in žene. In to jo je bolelo, da včasih ni vedela, kaj da dela. In zakaj so ji bili sovražni? Kaj jim je storila hudega? In kaj jim je storil on, ki je bila o njem trdno prepričana, da je obsojen po krivem? Zakaj niso imeli ljudje rajši usmiljenja ž njim, nego da so ga obsojali? Ali bi ne bil mogel priti prav tako kdo drugi v nesrečo, kakor je prišel on? S tem pač ne more biti obsojena vsa vas, ako se je pripetilo v njej

slučajno kaj takšnega, ako so bili tudi vsi prepričani, da je res.

A ona je vsled prepričanja, da je nje ženin nedolžen, trpela še hujše bolečine. Čutila je, kakšne muke in kakšno trpljenje mora prestajati šele on, izkušala je, da se je prestavila čestokrat v njegovo dušno stanje in mučila se je z njegovimi mukami. Vse, kar je tačas delala, je delala in opravljala kakor stroj. Gibale so se njene roke, pripogibal se je trup, a misli njene so bile tam daleč za gorami. Roke niso vedele, kaj delajo, trup ni vedel, čemu se je pripogibal. In to se je dogajalo dan za dnevom, teden za tednom.

Bilo je nekega poznojesenskega večera. Neprijazno vreme je bilo zunaj. Vlažen, oster veter je vel črez prazna strnišča, jerebice so se približevale hišam, razlegal se je njih glas takoj za skednji in kozolci. Vse je kazalo, da se bode izpremenilo vreme. Bližala se je zima.

Rupejevka, stara Barba in Manica so bile za nocoj že dovršile svoje delo. Čepele so na ognjišču za ognjem in pletle nogavice. Nekoliko jasnejši so bili nocoj njih obrazi kot sicer, bilo je, kakor bi bil posijal za hipec prijazni solnčni žarek na trhla debla.

„Hvala Bogu, da je prišlo vsaj tako,“ je dejala Rupejevka. „Morda se sčasoma vendar še razjasni vsa nesrečna zadeva.“

„Kje si pa to izvedela?“ vpraša Barba.

„Po vsej vasi si pripovedujejo to novico. Gospod župnik jo je bral v časopisu in povedal.“

Manica privzdigne glavo in pravi:

„Ali je to kaj boljšega kot smrt? Pomislite, pomilostili so ga, cesar mu je odpustil smrtno kazen. A kaj ni dosmrtna ječa še nekaj mnogo hujšega, nego sama smrt? Da, ako bi se moglo kdaj dokazati, da je to storil nekdo drugi, potem bi imelo to pomiloščenje neki smisel.“

Zagledala se je v žareči plamen pred seboj. Njen obraz je v tem plamenu rdel, oči so se za hipec zaiskrile. Gotovo ji je pri zadnjih besedah pričarala domišljija pred oči lepo sliko, kakršne si je želela in po kakršni je koprnela njena duša. Videla je v duhu, kako se vrača proti domu Tone. Veselja žari njegov obraz, sosedje ga čakajo na poti, pozdravljajo ga prisrčno, podajajo mu roke po vrsti in ga prosijo odpuščanja, da so mislili nekdaj slabo o njem. A on jim odzdravlja brez gneva v srcu in hiti proti njej, ki ga komaj pričakuje.

Manici so se pri tej sliki celo zaokrožile ustnice na smeh, toda vsa prikazen je trajala samo trenotek. Izginila je lepa slika kakor sen in že se ji je zopet usilila misel: ali je dosmrtna ječa kaj boljšega nego li smrt? Kje je kaj upanja, kje je najmanjši njega žarek, da bi se utegnilo to kdaj razjasniti? Čudeži se ne gode več in to bi bil čudež!

Ogenj je veselo prasketal, iskre so frčale kvišku, plamen je rdečkasto barval posodo, ki je visela na steni pri ognjišču.

One tri pa so zopet molčale, tiha žalost se je vrnila in se ni dala več odpraviti.

Dnevi so potekali nato kakor po navadi, izpremenilo se ni v Trnju nič. Ljudje so imeli zopet nekaj, kar so premlevali iznova. Da je bil Tone pomiloščen in da je bila smrtna kazen izpremenjena v dosmrtno ječo, to jim je dajalo dovolj snovi, da so prerešetavali postave, da so pregrevali reči, ki bi bilo bolje, da so ostale pozabljene za vedno. Toda to je pač tako in se ne da izpremeniti! Ljudem zavezati jezike ali jim dopovedati, kaj se sme govoriti in česa ne, tega dosedaj še ni mogel nihče in menda tudi ne bo mogel. Toda gotovo je to, da kdor ima srce na pravem mestu, kdor izkuša, da bi postajala njegova duša vsak dan blažja, ta bo gotovo spoznal, bode gotovo vedel, kaj se sme govoriti o svojem bližnjem in česa se ne sme. Ako pa bode vedel, kaj sme govoriti o svojem bližnjem in česa ne sme, tedaj bo tudi vedel, kaj mu je govoriti o drugih zadevah in česa ne sme.

Proti koncu tistega dne se je oglasil pri Rupejevih pismonoša.

Imel je pismo za Manico.

„Od koga neki?“ si je mislila Manica, ko jo je poklical na pragu. A kri ji je šinila v glavo in roke so se ji zatresle.

„Od koga neki?“ je vprašala samo z usti, njeno srce je dobro vedelo, od koga. In ako ni vedelo, je slutilo.

Naglo je bežala v svojo sobico, ko je zagledala njegove črke na naslovu.

Sedla je k mizi, s tresočo roko je odprla pismo in je brala:

„Predraga Manica!

Do konca svojega življenja imam prebiti v ječi. Grozno! Obupal bi, ako ne bi vedel, da je nad menoj On, ki ve, zakaj mi pošilja to kazen. Češčeno bodi njegovo ime, pred njim upognem svojo glavo!

Manica, odvezujem te s tem tvoje besede, ki si mi jo dala ob srečni uri, odvezujem te in ti povem, da si popolnoma prosta. Izginile so sanje za vselej. Ako te kdo vpraša za roko, ne odreci mu je, vzemi ga in bodi srečna! Ako izvem kdaj, da si srečna, tedaj se bode izpolnila moja najsrčnejša želja in mirno bodem zrl smrti naproti.

Jutri me odpeljejo v Gradišče.

Bog s teboj, Manica, ves čas tvojega življenja in na vseh tvojih potih!

Tvoj nesrečni

Anton Stanič."

— — — — — — — — — — — — —

Ko je črez nekoliko časa pogledala Rupejevka v sobo, je našla Manico, ki je slonela nezavestna ob mizi.

Božji mlini meljejo.

Trgovec Valentin Pezdir v Kačjem dolu je vzdignil svojo hišo za eno nadstropje in razširil svoje prodajalnične prostore. In to je storil lahko. Povsod je imel srečo. Vse mu je šlo izpod rok kar samoobsebi, teklo je, kakor bi bilo namazano. Ni mu bilo treba klicati ljudi v prodajalno, prišli bi bili tudi, ako bi jih podil ven. Ali dobilo se je pa tudi pri njem vse, česar si je kdo poželel. Takoj pred vrati in na vratih zunaj so visele lepo razgrnjene rute, svetile so se v vseh barvah in mamile ženske oči in srca, da se niso mogle premagovati. Za njimi so bile na prvi mizi velike skladanice različnega sukna za moške obleke, v drugi vrsti skladanice platna za rjuhe, srajce in spodnjo obleko; po lepo pobarvanih, s steklom pokritih predalih so bliščale različne vabljive jestvine, nad njimi je bila na policah razna kuhinjska posoda, po kotih železnina, v drugi sobi kmetijski stroji, vse je bilo napolnjeno, vse je bilo v čudovitem neredu, a vendar se je videlo lepo in okusno.

In vse to blago se je dobilo pri Pezdirju po tako nizkih cenah, da se ni dobilo tako ceno niti v mestnih velikih zalogah. Ako ni bilo drugače, je dal Pezdir marsikatero reč celo za polovično ceno, samo da je šla hitro izpod rok, da ni ležala predolgo na kupu. Ljudje so se čudili, so si

pripovedovali, kjerkoli so se srečavali, in kmalu je narastel Pezdirju krog odjemalcev celo iz najoddaljenejših vasi. Da, celo iz bližnjega trga so se zglašali pri njem odjemalci, ko je vendar bilo tam prodajalnic na izber.

„Kam greš kupit klobuk,“ je vprašal kmetiški fant svojega tovariša.

„Ne vem, kam bi šel.“

„Pojdi k Pezdirju v Kačji dol in izbral si ga bodeš, kakršnega boš hotel. In plačal bodeš samo polovico navadne cene!“

„Kje si kupila tako lep predpasnik,“ je vprašalo dekle svojo tovarišico.

„Ali ne veš, kje se dobi takšna roba? Pojdi v Kačji dol k Pezdirju in postreže ti, da bodeš vesela.“

Taki in enaki pogovori so se vrstili večkrat drug za drugim, kadarkoli so se ljudje srečali in sešli. In Pezdir si je mel roke, ki jih ni mogel nikdar držati križem. V prodajalni je imel več pomočnikov in je tudi nastavil žensko, ki je pobirala denar.

A bil je Pezdir zgovoren s svojimi odjemalci, vsakemu je privoščil lepo besedo, kdor se je zglasil pri njem. Ljudje so ga občudovali in čislali in menili so se, da je rojen za trgovca. Toda Pezdir je dajal vse samo proti gotovemu plačilu. Navadil je bil ljudi na to.

„Kaj boš kupoval na upanje take malenkosti? Rajši ti dam polovico bolj ceno, samo da plačaš takoj. Videl boš, da bova imela dobiček oba.“

Tako jim je pravil odzačetka in res si jih je vzgojil, da mu ni bilo treba zapisavati in čakati.

Navadno je bil Pezdir vesel in šaljiv človek, tekel mu je jezik hitro, a včasih se je vendar komu zazdelo, da mu nekaj ni prav, zakaj večkrat je hipoma umolknil sredi govorjenja in se je zagledal skozi okno nekam v daljavo. Toda vselej se je kmalu zopet obrnil, stresel je z glavo in je govoril dalje. Vse je bilo pri njem prav razen te večkratne raztresenosti in njegovega često nemirnega pogleda. Toda to je zapazil le malokdo, ljudje niso bili vajeni, da bi gledali na vsako malenkost in z odprtimi očmi. Tudi tega niso tako hitro zapazili, da je prihajal vsako jutro vedno nekoliko bled v prodajalno, in da so mu dobila lica nekaj barve šele pozneje.

Najvišja hiša v Kačjem dolu je bila sedaj Pezdirjeva. Sredi vasi je stala in videla se je na daleč in od vseh

strani. Za njo je bil zelenjadni in sadni vrt, ki ga je bil Pezdir dal urediti po svojem navodilu tisto leto. Dobil je sadna drevesa od drugod, lepo so bila oblikovana in nizka. Ljudje so se čudili, kaj naj bode iz tako majhnih dreves, a že prihodnjo jesen so bila polna najlepšega sadja, ki je viselo raz veje kakor bi bilo iz voska. Sredi vrta je bila lesena lopa, okoli nje se je opletala divja trta. Mimo žive ograje je žuborel bister studenec, ki je dajal dovolj vode ob suši.

„Vsega ima dovolj Pezdir,“ so si pravili ljudje, „in prav je, da ima, saj je dober človek. A nekaj mu manjka, in to je — žena. Oženil naj bi se, ko ima dovolj, da lahko preživi celo obilno družino.“

In kakor bi mu bile prišle te besede na ušesa in kakor bi hotel res ljudem s tem ustreči, se je naenkrat razglasilo po vasi, da se Pezdir ženi.

In res se je ženil. Posrečilo se mu je, da je pregovoril bogatega trgovca v bližnjem trgu, da mu je obljubil svojo hčer. Ta je bila mlada in se je odzačetka branila Pezdirja, ki je bil veliko starejši. A stariši so jo znali pregovoriti in naposled se je vdala.

Takoj po veliki noči tistega leta je obhajal gospod Pezdir svojo poroko. In v hišo je prišla brhka gospodinja, ki se je takoj prikupila vsemu ljudstvu s svojim preprostim vedenjem in z neko ljubeznivo ponižnostjo.

„Glej jo, bogata je, vsega ima dovolj, a vendar je ni sram, da bi se ne menila z nami,“ so si razodevali ljudje drug drugemu in so bili ponosni, kadar jih je ogovorila.

Čestokrat je bila v prodajalni in kakor nje mož, tako je tudi ona privoščila vsakemu lepo besedo. Otroci pa so dobivali odslej češče sladkorja in bonbončkov.

In videti je bilo, da je bil Pezdir odslej še srečnejši. Vse je kazalo, da ga ni najmanjšega oblačka na nebu njegove sreče.

Tako je preteklo leto, odkar se je bil poročil gospod Pezdir. Soproga mu je v tem času povila hčerko, ki so ji dali ime Milena, kakor je bilo ime tudi materi.

Milena se je razcvitala kakor roža, zdrava je bila in najlepši otrok daleč naokoli. Kdo naj bi si želel še večje sreče? Tudi Pezdir je bil zadovoljen in želel si ni drugega, nego to, da bi ta sreča tudi ostala stalna in nekaljena.

Ali tedaj se je zgodilo nekaj, česar se ni nadejal nihče. Pezdirjeva soproga je začela naenkrat vstajati z bledimi

lici in s črno obrobljenimi očmi. Videti je bilo, kakor bi prečuvala vse noči. In od dne do dne je postajala bolj molčeča, na njenih licih se je prikazal redkeje in redkeje jasen žarek, z njenih ustnic je počasi popolnoma izginil oni lepi, vsakega osrečujoči nekdanji nasmeh.

In ljudje so takoj opazili to izpremembo.

„Kaj ji je? Kaj se ji je neki prigodilo," so se vpraševali.

„Bolna je, jetika bo," je odgovoril drugi.

„Škoda takšne žene! Malo jih je takšnih!" je dostavil tretji.

Razhajali so se majoč z glavami, a vsem je bilo resnično žal zanjo in razjokali bi se bili, ako bi bili vedeli, kaj jo tlači.

Med prvimi pa je zapazil to izpremembo sam njen soprog. Ljubil je svojo ženo in težko mu je bilo, ko jo je videl, kako hira. Dal si je mnogo opraviti okoli nje, silil jo je, naj toliko ne dela, naj se gre izprehajat, privoščil ji je vse, kar se mu je videlo, da bi ji delo dobro. Toda vprašati se je ni upal, kaj ji je, niti namigniti se ji ni upal o njeni bolezni. Nekaj mu je mašilo usta, kadar je hotel izpregovoriti, in ustrašil se je sam pred svojim glasom. Slutil je, da je sam kriv tej nenadni izpremembi.

Tih in nemiren je hodil sedaj na svoje delo. Silil se je, kadar je govoril, a ljudje mu niso zamerili, marveč se jim je smilil, saj so vedeli, da trpi zaradi bolezni svoje žene.

Kmalu potem je začela žena Pezdirjeva ostajati v svoji sobi, ni je bilo več v prodajalno. Najrajše je sedela pri oknu s svojo malo hčerko. Igrala se je ž njo in ž njo je govorila kakor otroci. A čestokrat si je podprla glavo z roko in je strmela tja daleč nekam črez gore in doline. Njene misli so bile odsotne, dvignile so se nekam visoko nad oblake, odkoder jih ni mogla takoj priklicati nazaj v sedanjost. Tako je presedela po cele ure, po cele popoldneve.

A on se je ni upal vprašati, kaj ji je.

Tedaj je pa sporočil njenim staršem o hčerinem stanju. Pripeljala se je kočija, ki je bila zadnjič v Kačjem dolu na krstni dan male Milene, in iz nje je stopila tašča.

„Ali je kaj hudega?" je vprašala Pezdirja, ki ji je prihitel naproti.

„Zdi se mi, mama. Pojte gori in pregovorite jo, naj pošlje takoj po zdravnika. Bojim se zanjo."

Stara gospa je z neverjetno lahkoto stopala navzgor po stopnicah. Odprla je vrata na tiho in vstopila.

Hči je ni slišala, sedela je zopet pri oknu in zrla na vrt.

Starka je zakašljala in izkušala, da bi obrnila hčerino pozornost na se.

Res se je obrnila. Mati je zagledala podolgast, bled obraz, ki je bil voščen in izpremenjen, da ga skoro ni poznala.

„Milena!“ je viknila starka in razprostrla svoje roke.

Hči se je nasmehnila in je izkušala vstati. Toda tisti hip so ji odpovedale noge in obsedela je. A okoli njenih usten je krožil nasmeh, ki je pričal, kako se je razveselila materinega prihoda.

Starka je stopila naglo h hčeri in jo poljubila na čelo.

„Kaj ti je, dete moje?“

„Nič, mama. Kaj naj mi bo?“

Starka jo je pazljivo pogledala in je sedla nasproti nje.

„Ti mi nočeš povedati resnice, dete moje! Bolna si hudo, in jaz ti pošljem takoj po zdravnika.“

„Ne, mama, pomagati mi ne more. Meni ni prav nič, samo malo sem trudna.“

Starka ni odgovorila ničesar. Pogladila ji je z roko lase raz belo čelo kakor nekdaj doma, ko je bila še otrok, in podržala je nekoliko časa roko na njenih kodrih.

Črez nekoliko časa je odtegnila roko ter vstala.

„Ako si trudna, Milena, pojdi počivat. Mir ti bode del dobro, slušaj me!“

Rahlo jo je vzdignila s stola in peljala k postelji. Zunaj se je večerilo, jasna večerna zarja je rdela skozi okno v sobo, v njej so se bleščali razni predmeti sobine oprave.

Zableščala je tudi mala zibel v kotu.

Milena je pokazala molče z roko proti njej.

Starka jo je razumela in jo peljala tja. Privzdignila je zelenkast zastor in na beli blazinici se je zasvetil okrogel obrazček. Angelski smehljaj je krožil okoli rdečih ozkih usten, mala, debela ročica je pomigavala z belimi, kratkimi prstki.

„Kako je lepa!“ je dejala starka.

Milena se je nasmehnila, a ta nasmeh je bil bridek, v njem se ni zrcalila sreča materinska.

Naglo se je sklonila h hčerki in jo je poljubila na zlate lasce.

Starka je zopet zagrnila zastor rahlo in tiho.

In pomagala je hčeri, da se je razpravila in legla v postelj.

* * *

Drugi dan je prišel zdravnik. Pogledal je bolnico, napisal zdravila in odšel. Spodaj ga je čakal Pezdir, ki se bi upal tačas gori.

„Kako je, gospod doktor? Ali je kaj upanja, da okreva?"

Hripav je bil njegov glas, ko je to vprašal. Zvenelo je nekaj iz njega kakor velik strah, kakor velika bolest.

Zdravnik ga je pogledal sočutno ter dejal:

„Sedaj se še ne more reči ničesar, mladost lahko vse premaga. Toda, gospod Pezdir, meni se zdi, da je tukaj večja duševna bolezen, nego li telesna. Od nje nisem mogel poizvedeti ničesar. Ali mi ne morete povedati vi, kje bi bil vzrok tega dušnega stanja?"

Pezdir je ostrmel. To, kar je že davno slutil, mu je bilo sedaj hipoma jasno. Povesil je pogled pred zdravnikovim in rdečica mu je oblila obraz.

Zdravnik je videl njegovo zadrego in sklepal je iz nje po svoje.

„Ne zamerite, gospod Pezdir, da sem tako radoveden, ali moja dolžnost je bila, da sem vas vprašal. Kaj hočete, je že tako! Svetujem vam pa, da poskušate vedno in vedno, da soprogo razvedrite; edino to ji utegne pomagati!"

„Hvala vam, gospod doktor," je jecljal Pezdir. „Toda, prosim vas, pridite večkrat semkaj, gotovo ji bode to v tolažbo!"

„Kadar utegnem, bodite brez skrbi," je dejal doktor ter mu podal roko. Skočil je nato v voz in konji so oddrdrali.

Pezdir je nekoliko časa gledal za vozom, a potem se je zatekel v svojo sobo zraven prodajalne.

Zakril si je oči in naslonil glavo na mizo.

Ko je prišel pozneje v prodajalno, je bil bled kakor stena, in glava mu je lezla vsak hip na prsi.

Drugi dan je Milena zopet vstala. Videti je bilo, da se počuti bolje. Popoldne je šla celo nekoliko časa na vrt. Mati je bila pri njej in otrok v zibeli. Lepo je bilo tačas

na vrtu, črešnje so cvetele, in hruške in jablane so kazale tudi že napol razvite svoje cvetove. Po vzduhu je dišalo prijetno, kakor po rožah, in mehki solnčni žarki so trepetali po zelenju.

Milena je bila zamišljena, njeno oko je sanjavo zrlo po nasadih. Čutila je vso to prelestno krasoto pomladansko, a vzradostiti se ni mogla.

Njen soprog je že parkrat prišel na vrtna vrata. Pogledal je proti njej, a ko jo je videl, da sedi tako zamišljena, se je zopet obrnil in izginil v prodajalni. Ni si upal do nje, čutil je veliko svojo krivdo.

A nazadnje se je vendar ojunačil in je stopil pred njo. Potiho je prišel, kamenje je komaj škripalo pod njegovimi nogami. Toda začutila ga je in je povzdignila pogled proti njemu.

„Kako ti je danes, Milena?“

Tih, proseč je bil njegov glas.

„Hvala ti za vprašanje. Enkrat bo že bolje!“

Besedo enkrat je poudarila in Pezdir se je nehote stresel.

„Ne govori tako, Milena,“ je dejal proseče. „Ti ne veš kako mi je hudo, ko te vidim takšno.“

Njeno oko ga zopet ni več videlo, zrlo je daleč tja proti goram, ki so se videle z vrta in ki so se kopale v pomladnih solnčnih žarkih.

„Takšna je ves čas,“ je dejala njena mati natihoma Pezdirju. „Odkar sedim pri njej, molči in razmišlja. Vse moje prizadevanje, da bi jo razvedrila, je zastonj.“

„Le poskusite vedno iznova, morda pa le pojde,“ ji je odgovoril prav tako tiho.

„Bog naj te usliši,“ je dostavila starka in popravila mali Mileni blazinico, ki se je bila podvila.

Pezdir pa je odšel v svojo sobo. Tam je padel na stol in je viknil obupno:

„O Bog, o Bog, samo tega mi ne stori, ne vzemi mi nje! Vzemi mi vse, kar sem si pridobil. Pokoro hočem delati, strašno pokoro, a ne vzemi mi nje! Ako ne slišiš mene, naj te gane jok nedolžnega deteta, ki bode zastonj iztegovalo svoje ročice po njej, ki je njegova mati!“

Padel je na kolena in povzdignil roke proti nebu. A ni ga olajšala ta molitev, še večji obup se ga je polaščal. V ušesa pa so mu zopet silile besede, ki jih je slišal nekda v kolodvorski restavraciji.

„Bog je še vedno pravičen in njegov bič lahko prižene hudodelca do priznanja!“

Zvijal se je pod temi besedami, kakor se zvija črv v prahu pod nogo človeško, a vedno in vedno so mu silile v spomin. Začutil je že bil božji bič v žgočih opominih svoje vesti, a sedaj je bilo prvič, da je žugal ta bič pasti na njegova pleča v drugi, še strašnejši obliki. Pezdir je ljubil svojo ženo, ki je bila sama dobrota in prijaznost. Od nje je velo nekaj mehkega, kar ga je blažilo, kar je tolažilo njegovo vest, da je včasih utihnila in se vdala pozabljenju. Kaj bode počel, ako mu hipoma izgine to največje tolažilo? Kam se bode oprijemal ob težkih urah? Nikjer je ne bo rešitve.

Tiste dni potem se ni ljubilo Pezdirju niti jesti niti delati. Čestokrat je vzel klobuk in je izginil iz hiše. Zavil je iz vasi ven po stranskih poljskih potih, krenil je navadno proti gozdu. Košate bukve so tamkaj poganjale novo sočno zelenje, spenjale so svoje vrhove visoko gori skupaj, da so se delali velikanski oboki. Tiho je bilo pod temi oboki kakor v cerkvi, a od strani so se oglašale orgle, zbor krilatih pevcev, ki se je nastanil v bližini po grmovju in drevju. Vse je bilo veselo, vse je dihalo novo življenje, vse je klilo in rastlo in cvetelo in dajalo čast Onemu, ki je dal življenje in rast in cvetje. Vse je bilo srečno, kar je živelo, kar je dihalo. Zakaj ne bi bil vesel in srečen tudi človek? Zakaj ne bi bil vesel in srečen tudi Valentin Pezdir?

„Zakaj ne morem biti vesel? Zakaj ne morem biti srečen?“ Sto in stokrat se je vprašal to sam pri sebi Valentin Pezdir. Saj je bil delaven človek, nobenemu ni želel slabega, bil je pošten in pravičen. Njegovo srce je postalo v zadnjem času mehko kakor vosek, niti črviču ne bi mogel storiti žalega. Ako je videl ubožca v zadregi, je takoj segel v žep in mu je pomagal, ako je prišel sosed na posodo, mu je težko odrekel. Zakaj ne bi bil srečen?

Pozabil je Valentin Pezdir ob takih časih, ko se je tako vpraševal, pozabil je, da je vsa njegova delavnost ničeva, da mu ne more pomagati njegova dobrodelnost in dobrosrčnost ničesar, dokler ni popravil dejanja, ki je vpilo proti nebu po maščevanju, dokler ni zadostil s pokoro božji pravici. Pozabil je ob takih prilikah, da si je sam kriv svoje nesreče in da je zastonj vsako hrepenenje in vpitje po njej, dokler ni maščevana kri, ki je tekla, dokler trpi po nedolžnem v ječi nekdo, ki je zaslužil tisočkrat bolj,

da bi bil srečen, nego je to zaslužil on sam še preden je padel tako globoko. Srečen je hotel biti, a pravo srečo, dušni mir in nedolžno srce, vse je vrgel sam in lahkomiselno od sebe!

Lahkim potom je hotel zopet pridobiti srečo, z dobrimi deli in s kesanjem, a pokore se je zbal, bila mu je prevelika. Oj, kako daleč je bil še od prave poti, kako daleč od sreče!

Hodil je Valentin Pezdir vsaki dan po gozdu semintja, čutil je, kako bi lahko bil srečen, a pri tem, da je to čutil, je čutil tudi, da se odmika z vsakim dnevom bolj od nje, ki je po njej hrepenela vsaka misel njegove duše.

Nekega dne takoj zjutraj se je odpravil Valentin Pezdir v domače župnišče. Naglo je stopal navzgor proti cerkvi, ki je pri njej stal župnikov beli dom.

„Kaj je pa vas prineslo vendar enkrat k meni, gospod Pezdir,“ je vprašal župnik začudeno. „Sedite, prosim vas! Vidite, siromašno je v tej-le moji sobi, vse kaj drugega je pri vas, kakor sem imel že priliko videti na svoje oči.“

„Hvala vam, gospod župnik!“

Pezdir je sedel. Bil je vidno v zadregi.

„S čim vam smem postreči, gospod Pezdir?“ je vprašal župnik.

Pezdir se je odkašljal in je zardel.

„Mislil sem, gospod župnik, da bi vam izročil nekaj denarja za tukajšnje ubožce. Vi ste oskrbovatelj ubožnega zaklada in zato sem prišel k vam.“

„Blago je vaše početje, gospod Pezdir,“ je dejal župnik. „Ravnate se po svetopisemskem izreku in to vam bo zapisano z debelimi črkami v knjigi življenja.“

„Toda prosil bi vas, gospod župnik, da ne imenujete nikjer mojega imena. To bi mi pokvarilo veselje.“

„Kakor želite, kakor želite! Vendar mislim, da ni treba preveč skrivati; to tudi nima pravega pomena. Dovolj je, da človek dá iz pravega namena in brez vseh postranskih misli.“

„Toda jaz bi želel tako,“ je dejal Pezdir in vzel listnico iz žepa. „Tukaj, prosim!“

Župnik je pogledal bankovec in ni verjel svojim očem.

„Kaj, cel tisočak, gospod Pezdir?“

Pezdir je zopet zardel.

„Gospod župnik, tukaj v Kačjem dolu se je začelo moje blagostanje, zato je tudi pravično, da se izkažem Kačjedolcem kolikor toliko hvaležen.“

„Bog vam bode povrnil, gospod Pezdir,“ je dejal župnik in spravil denar. Podpisal je takoj neko potrdilo o prejemu in ga je izročil Pezdirju.

Dolgo časa sta se še razgovarjala, a ko se je Pezdir poslavljal, ga je župnik spremil še do vrat.

Pezdir se je vrnil proti domu. Zdelo se mu je, kakor bi imel sedaj lažjo vest, sedaj, ko je vrnil vsoto, ki si jo je pridobil po nepošteni poti. Silil se je, da bi bil zadovoljen sam s seboj, delal se je zadovoljen, a goljufal je samega sebe. Še preden je prišel domov, je bil slabe volje in nezadovoljen sam s seboj. Uvidel je bil, da je storjena šele priprava k prvemu koraku do pokore, a še ta je storjena z lažjo in zvijačo. Stisnil je ustnice skupaj in gledal je v tla.

Nekoliko dni po tem dogodku je poklicala Milena svojega soproga k sebi v sobo. Bilo je kmalu popoldne in ob nenavadni uri. Pezdir je naglo skočil kvišku do nje. Srce mu je utripalo in strah mu je legel nanj.

Vstopil je po prstih. Ležala je na postelji in pomigala mu je z roko, naj pride bliže. Ko je bil pri njej, mu je pokazala na stol zraven postelje.

„Sedi nekoliko,“ je dejala polglasno. „Rada bi nekaj govorila s teboj še danes. Jutri bo morda prepozno.“

Bila sta sama v sobi, njena mati je bila z otrokom na vrtu.

Pezdir se je sklonil in je gledal v tla, ni se ji upal pogledati v obraz. Pa tudi odgovoril ni ničesar.

„Vidiš, ljubi moj, neko prošnjo imam do tebe in upam, da mi jo izpolniš.“

Govorila je še tišje:

„Glej, neko noč je bilo, Valentin, ko sem se prvič zbudila iz lepih sanj, ki sem jih živela pri tebi ves čas od začetka najine združitve. Zbudila sem se s strahom in grozo, Valentin! V sanjah si mi izdal skrivnost, ki teži tvojo dušo, in s tem, Valentin, si uničil moje življenje. Ne očitam ti ničesar, bil si dober z menoj, in zahvaljujem se ti na tem. Jaz te moram ljubiti, Valentin, to mi nalaga tudi moja dolžnost kot tvoja žena, a živeti ne morem poleg tebe, Valentin — in zato umiram.“

Umolknila je nekoliko časa in se oddahnila. Iztegnila je svojo velo desnico proti njemu ter rekla:

„Daj mi roko, Valentin, ne bodi hud na me, ako sem te razžalila; nisem hotela tega storiti. Ubožček si, Valentin!“

Ozrla se je po njem, a tu je videla, kako se je bil sèsedel na stolu v dve gubi in oči so mu plavale v solzah.

„Ubožček si, Valentin, a pojdi, Valentin, in operi svojo dušo v studencu pokore, in Bog ti bode odpustil. Pozabil bode tvojega greha in srečo bo dal nekdaj tvoji hčeri!“

Pezdir je ihtel kakor otrok.

„Umikam se ti, Valentin, da ti bode lažja pokora in da bode nekdaj srečna najina hči!“

Utrudilo jo je bilo dolgo govorjenje in zatisnila je oči.

On pa je padel pred njo na kolena in močil ji je z vročimi solzami belo roko.

Na hodniku so se začule stopinje in škripanje vozička.

Tedaj je zopet odprla oči in mu je stisnila desnico:

„Z Bogom, Valentin!“

Obrisal si je oči, vstal ter odšel iz sobe. Hitel je mimo otročjega vozička, ne da bi se bil ozrl nanj, hitel navzdol po stopnicah in ven na prosto proti gozdu.

Po ušesih so mu brnele besede:

„Umikam se ti, Valentin, da ti bode lažja pokora in da bode nekdaj srečna najina hčerka!“

Mož, ki je našel samega sebe.

Dvajset let je minilo po teh dogodkih. Valentin Pezdir je še vedno živel v Kačjem dolu. Dolgo je žaloval po svoji soprogi, ki je umrla že dva dni po razgovoru, ki smo o njem pripovedovali v zadnjem poglavju. Pekel ga je spomin na ta razgovor kakor živa žerjavica, nikjer ni imel miru pred njim.

„Pojdi in stori pokoro, ako hočeš, da bo kdaj srečna tvoja hči!“ Po dnevi in po noči so mu odmevale te besede po ušesih, govorile so mu jih stene njegovega stanovanja, pripovedovali so mu jih predmeti, ki jih je imela pokojnica v zadnjih trenotkih svojega življenja v roki, šumelo mu jih je vitko drevje in gozdno grmovje, donašal mu jih je na uho večerni veter. Povsod, kamor se je obrnil, jih je slišal v tisoč jezikih, v tisoč izpremenih. A posebno živo so mu vstajale v duši, ko se je nagibal k svojemu otroku, ko je prihajal v njegovo bližino.

A hčerka je rastla, da jo je bilo veselje gledati. Bila je cela mati in Pezdir jo je ljubil kot zenico svojega očesa.

Vse bi bil dal za njo, srce bi si bil iztrgal iz prsi, da bi ga dal njej, ako bi bilo potrebno v njeno srečo. Pa tudi vse lepe lastnosti svoje pokojne matere je podedovala in ljudje so jo ljubili in spoštovali, kakor nikogar drugega daleč na okoli.

Pezdir pa je čuval nad njo, varoval jo je vedno in povsod in se je tresel za njo. In pri vsaki priliki si je ponavljal:

„Zakaj bi ne bila srečna? Ali je kaj zakrivila?“

In živel je dalje v vednem strahu za njo, v vednem upanju, v vednih dvomih, a ljubezen do nje se je vedno večala, njej je bil posvečen sleherni blažji utrip njegovega srca.

Tačas ko se je Milena šolala v mestu, ji je preskrbel najboljše odgojiteljice in nikdar ni slišal najmanjših pritožb o njej. Obiskaval jo je redno vsak mesec, včasih še večkrat, in vselej se je vračal vesel iz mesta.

Ko je dovršila Milena šole, jo je dal oče izuriti še v gospodinjstvu, da bi si ne mogel nikdar očitati, da je storil o pravem času premalo za njo. Vse je storil, lahko bi bil popolnoma srečen, a prišli so čestokrat trenotki, ko se je tresel za njo, ko ga je navdajala mučna skrb. Ob takšnih trenotkih ni govoril ničesar, zamislil se je nekam, strmel je pred se. Bil je tačas v svojem vedenju popolnoma takšen, kot je bila njegova pokojna soproga, ko je pred dolgo leti še sedela pri oknu in zrla neprestano tja daleč, tja nekam črez gore.

„Kaj ti je, papa, čuden si danes! Zakaj nič ne govoriš?“ ga je vprašala nenadoma, ko je to opazila prvič.

Zdrznil se je, kakor bi se bil zbudil iz sna.

„Velike skrbi ima tvoj oče, Milena. Ne zameri, ako je včasih redkobeseden,“ ji je odgovoril in jo je pogladil s plosko roko po lepih, gostih laseh. A skoro nato se mu je zopet stemnilo oko in odšel je iz hiše.

Od tistikrat ga ni Milena nikdar več vprašala kaj takšnega. A ko je zapazila zopet enako izpremembo na njem, ga je izkušala razvedriti s tem, da je napeljala govor na takšne reči, ki so ga zanimale. In navadno se ji je posrečilo.

Valentin Pezdir si je pridobil v teh letih veliko premoženje. Ni ga bilo daleč naokoli bogatejšega trgovca od njega. Lahko bi bil pustil trgovino, lahko bi bil držal roke navzkriž in živel bi brez skrbi kot ptica v gozdu. A

bal se je biti brez dela, v njem samem je našel največ tolažbe in zato se je še vedno trudil in pehal. In razen svojega dela je opravljal tudi še druge častne službe, ki so mu jih poverili. Bil je skoro ves čas župan, predsednik posojilnice, ki se je bila ustanovila po njegovem prizadevanju, predsednik bralnega društva in še drugo. Povsod je užival zaupanje, in ljudstvo ga je obožavalo in spoštovalo, in marsikdo je poskusil, da bi ga posnemal v pridnosti in gospodarstvu.

A ko so prišla leta, se mu je vendar zazdelo v tej skromni okolici nekoliko preenolično, predolgočasno. Svoji hčeri je hotel privoščiti tudi nekaj boljšega, nekaj veselejšega življenja kot ga je imela dosedaj, in zato je sklenil, da odda prodajalno v najem ter da se preseli iz dežele v mesto G. Morda ga je k temu gnalo tudi nekaj drugega, morda si je domišljal, da se otrese neljubih spominov, ko ne bode več videl krajev, ki so bili priča njegove žalostne preteklosti. Bog ve! Gotovo pa je bilo, da je upal najti v velikem mestu več prilike, da bi se raztresel, da bi popolnoma pozabil in izbrisal to, kar je bilo, to, kar je kratilo češče spanec njegovim očem v dolgih zimskih nočeh.

In res se je odpravil. Prodajalno je bil lahko oddal. Marsikdo bi bil rad uporabil redko lepo priliko, kjer je bilo že vnaprej zagotovljeno, da bode tudi poslej nosila toliko obresti kot dozdaj, a Pezdir si je izbral izmed ponudbenikov pridnega tržana, ki se je bil komaj izučil trgovine v Trstu. Bil je nekdaj učenec pri njem takoj od začetka in poznal ga je kot marljivega, vestnega in nadarjenega človeka. In tukaj lahko takoj omenimo, da je pozneje prav ta človek kupil vse posestvo Pezdirjevo in šlo mu je dobro, da je postal premožen tudi on. Pridnost je podlaga vsakemu napredku.

Na predvečer Pezdirjevega odhoda iz Kačjega dola je stalo precej kočij pred njegovimi hlevi na dvorišču. Zbirali so se na Pezdirjevo povabilo boljši posestniki, trgovci in uradniki od vseh strani, da bi se poslovili od njega in od njegove hčerke. Kdor je utegnil, je prišel, kdor je bil neljubo zadržan, se je opravičil in se je poslovil pismeno. Med došleci je bil tudi domači gospod župnik, ki je bil Pezdirjev najboljši prijatelj od tačas, ko je bil daroval tisočak za župne ubožce. Tudi nocoj je župnik nekaj odnesel, vesel je bil njegov obraz, in veseli so bili pozneje tudi oni, ki so bili deležni zopetnega Pezdirjevega daru.

Velika je bila soba, kjer je bila nocoj pogrnjena miza, a bila je premajhna, in nekateri so morali sedeti po stranskih sobah. Odprte so bile duri, da so bili vendar vsi v medsebojni zvezi. Polne roke je imela nocoj Pezdirjeva stara kuharica, komaj je zmagovala, dasi se je vrtilo okoli nje vse polno mladih pomočnic. Bilo je tekanje po stopnicah, odpirala in zapirala so se vrata, žvenketala je posoda, odmevalo je glasno govorjenje, veselje je žarelo iz vseh obrazov, je odmevalo od teh navadno tako tihih sten. V kuhinji je bila tudi Milena, v sporazumu s staro kuharico je ukazovala pomočnicam, in videti je bilo, da je spretna njena roka, da bode nekdaj izvrstna gospodinja. Žarela so ji lica, svetile so se ji oči, odsevalo je kipeče zdravje iz njenih kretenj. Ko je Pezdir mimogredé pogledal v kuhinjo, ko je zapazil nje cvetoči obraz, se je njegova noga pomudila dalje časa na pragu, in srečen nasmeh je legel na njegova ustna. Milena mu je pokimala v pozdrav, a njegove oči so se zasvetile od prevelike sreče. Pozabil je vsega, kar je bilo v davno minulih časih, in s povzdignjeno glavo je stopal v sobo, ki je iz nje odmeval šum in smeh.

Bogata je bila nocoj večerja, vse je bilo na mizi, karkoli je kdo poželel, manjkati ni smelo ničesar. In vse je bilo pripravljeno v lepi, dragoceni posodi, ki ni imela na sebi najmanjšega madeža. Nad mizo je visel pozlačen lestenec in žarki mnogih luči so se odbijali od steklenic, ki so bile polne raznovrstnih najplemenitejših vin. „Blagor mu, kdor ima toliko,“ si je mislil marsikdo, ki ni živel v posebno bleščečih razmerah. „Noben grof ne more pokazati kaj takšnega,“ so si mislili drugi. A težko, da ni bil med njimi tudi kdo, ki se mu je v srcu budila zavist, dasi jo je morda izkušal potlačiti.

Sredi največjega veselja pa je vstal gospod župnik. Potrkal je na kozarec, da je zazvenelo kakor bi potrkal na srebro, in vse je takoj utihnilo. A on je izpregovoril:

„Častiti gostje! Dovolite mi, da se drznem izpregovoriti nekoliko besed nocoj v tej častiti družbi. Poudariti moram najprej, da ni imela naša župnija do nocoj še takšne časti, da bi bilo zbranih v katerikoli hiši toliko odličnih mož, kakor jih je zbranih danes tukaj v tej gostoljubni hiši. In kaj jih je zbralo, kaj je storilo, da so prihiteli v tako obilem številu semkaj? Slovo našega najodličnejšega župljana, gospoda Valentina Pezdirja, ono je bilo, ki je storilo to čudo, ono nas je zbralo vse skupaj od blizu in od daleč, da še zadnjič

stisnemo roko poštenjaku, ki je učinil toliko dobrega tej okolici. Nočem naštevati zaslug, ki si jih je stekel gospod Pezdir za obči blagor našega kraja, on noče, da bi se to razglasilo po zaslugah. Naj pribijem samo to, da bi namreč pri nas bili še daleč daleč zadaj, ako bi ne bil k nam prišel gospod Pezdir. Njegov prihod v naše kraje je bil tem krajem v blagoslov. In zato, častiti gostje, si štejem nocoj v čast, da napijem na zdravje in še na mnogo mnogo let gospodu Valentinu Pezdirju in njegovi blagi hčerki, gospodični Mileni, da bi tudi v svojem novem bivališču trosila dobrote med reveže, ki so jih toli potrebni. Bog ju živi!“

Župnik je dvignil čašo, gostje so vstali in zažvenketalo je po sobi, in zaiskrilo se je rujno vince v kristalastih kozarcih.

„Bog ju živi!“ so vpili gostje in so trkali s Pezdirjem, ki se je smehljaje priklanjal vsakemu posebe.

„A kje je gospodična Milena?“ je viknil nekdo.

In kakor nalašč se je prav tačas pojavila Milena na pragu sobe.

„Bog živi Mileno, Bog živi gospodično Mileno!“ se je glasilo vse vprek.

Hiteli so gostje proti njej, ki se je zahvaljevala s prijaznim nasmehom vsakemu posebe. In navdušili so se gostje in zaorilo je vnovič:

„Bog živi Mileno, Bog živi gospodično Mileno!“

Prav vsakemu je šla ta zdravica od srca.

Toda Milena je takoj nato zopet odhitela v kuhinjo. Gostje pa so vnovič posedli okoli miz.

Za župnikom je govoril učitelj iz Kačjega dola, za njim še drugi govorniki. A vsi so z vznesenimi besedami poveličevali zasluge gospoda Pezdirja.

Pod okni na ulici pa se je oglasil kmalu potem pevski vaški zbor in je zapel „Slovo“. Gostje gori so utihnili in poslušali.

Gospod Valentin Pezdir je bil zadovoljen, nič ni kalilo njegove sreče. Takšne odhodnice se ni nadejal, da bi bil tako priljubljen, se dozdaj ni zavedal. Skoro so mu stopile solze v oči.

Bilo je že proti jutru, ko se je odpeljal zadnji gost.

Bleda svetloba je že silila skozi okna v sobe in mlečni oblaki so pluli po jutranjem zbujajočem se nebu. V gozdu je že bilo vse živo; glasovi so se zlivali od vseh strani v veliko mogočno pesem, ki se je razlegala po rosni okolici. Vstala je narava iz prijetnega spanca in kopala se je v

svetli rosi, da je izgledala kakor nevesta na poročni svoj dan. Po strmih rjavih gozdnih potih so odmevali klici okoliških kmetov, ki so priganjali živino, da je stopala hitreje. Mudilo se jim je v gozd po drva, dopoldne je bilo treba biti doma, popoldne je že čakalo drugo nujno opravilo.

Povsod je bilo življenje, zbujajoče se življenje, samo v Pezdirjevi hiši je tačas komaj nastopila tišina. Po navadi so tudi tamkaj vstajali ob rani uri, a danes po prečuti noči je bilo vsem potreba nekoliko počitka. Vsi so bili že v posteljah, samo gospodarju se ni hotelo, da bi šel spat. Bil je preveč razburjen, njegove oči so gledale bistro, kot da bi bil prespal vso noč. Ko ni bilo po hiši nobenega glasu več, je stopil na prag in pogledal naokoli. In zaklenil je vrata za seboj ter krenil za vasjo proti gozdu. Hodil je po svojih navadnih potih, a danes se mu je vendar zdelo tukaj vse drugače. Vse okoli njega je imelo drugačno obliko, vse je bilo, kakor bi se bilo izpremenilo črez noč. Pezdir sam ni vedel, ali mu današnje lice gozdovo ugaja ali ne. Sam ni vedel, ali bi se veselil te izpremembe, ali bi se jezil nad njo. Nekako nezaupno je stopal dalje, misleč si, da je kriva tej izpremembi skoro gotovo sama prečuta noč. A stopal je dalje in dalje in ni se mogel veseliti krasnega jutra. Solnce je tačas lezlo izza viškov gora, vsi nasprotni hribi so se mu nasmejali ter ga pozdravljali kakor kralja, ki prihaja v veličastvu in zlatu, vztrepetale so mu naproti doline ter ga vabile k sebi, škrlat mu je pogrinjalo na pot samo nebo, vse je trepečoč čakalo njegovega prihoda. Toda Pezdir se je samo enkrat ozrl proti njemu, njegova lepota ga ni segrela, in umaknil je pred njim svoj pogled. Stopal je dalje, ne da bi se več ozrl po njem.

Toda čuj, kaj je to? Po poti navzdol proti njemu je prihajal nekdo, trde so bile njegove stopinje in počasne. In zraven se je čulo, kako udarja okovana palica ob kamenje.

Sedaj je postal in se je odkašljal. A ko je stopal dalje, se je zaslišala pesem, ki jo je pel star, trepečoč glas:

„Marija, k tebi uboge reve
mi zapuščeni vpijemo,
objokani otroci Eve
v dolini solz zdihujemo.“

Ni bil lep glas, ki je pel to pesem, a lepa je bila pesem sama na sebi in zbudila je pri tej priči v srcu Pezdirjevem tudi lepe spomine na davno minula mlada leta. Hipoma ga je ta napev prestavil tja daleč v cerkev na

griču domače župnije. Večerilo se je, vse se je bilo že vrnilo z dela domov, tihi mir je odel holme in doline, vse je koprnelo v pričakovanju nedelje. A tedaj se je oglasil zvon iz temnih lin in njegov glas je zvenel svečano po vasi in še dalje tja ven ter je klical in vabil k sebi. In zgrinjalo se je skupaj ljudstvo, s sklonjenimi glavami je hitelo v cerkev, v skrivnostno mračno cerkev. Zabrlele so sveče pred oltarjem, zapeli so mali zvončki, zabučale so orgle, zasvetilo se je zlato monštrance. Klečali so verniki po kamenitem tlaku, glave so se upogibale nizko, roke so trkale na prsi. A skoraj nato se je razlegalo po temni cerkvi iz sto grl tožno in koprneče:

„Marija, k tebi uboge reve
mi zapuščeni vpijemo,
objokani otroci Eve
v dolini solz zdihujemo."

Oj, kje so časi, kje so dnevi, ko je bilo srce verno in nedolžno, ko je duša še upala in se oživljala v prihodnjosti. Valentin Pezdir bi bil dal v tem hipu polovico svojega premoženja, da bi še enkrat zapel s svojim ljudstvom to pesem z enakim srcem in s tisto dušo kot nekdaj. Toda minilo je, pogreznilo se je v večnost, ki ni iz nje povratka.

Žalost se je oglašala v njegovem srcu pri teh spominih, legel bi v travo ob poti in razjokal bi se na glas. Trkal bi si na prsi in prosil bi skesano: Usmili se, usmili se, o Bog!

V takšne spomine vtopljen niti ni zapazil, da je bil človek, ki je bil vzrok tem spominom, že blizu njega. Pojavil se je bil na ovinku in je postal. Naslonil se je na palico z životom naprej in čakal. Pezdir se je ustavil pri njem.

Oni se ni ganil, njegove oči pa so neprestano strmele v Pezdirja.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus povsod in na vekomaj!" je pozdravil naposled mož Pezdirja. Njegov glas ni bil pri teh besedah hripav, nekaj mehkega in milega je zvenelo iz njega.

„Na vekomaj!" je odgovoril Pezdir in je pogledal moža natančneje. Star je bil že zelo, njegov hrbet je bil upognjen, njegov obraz je pokrivala dolga bela brada, ki je segala skoro do prsi. Njegove oči so bile majhne, v njih je ugašal plamen svetlobe, a bile so mirne, vdane. In nad njimi so se bokale še vedno goste, bele obrvi. Roka, ki je držala palico, je kazala rjavo nagubano polt in se je tresla.

Na hrbtu je imel privezan omot, iz njega je gledalo dvoje podkovanih čevljev. Sam pa je bil bos in videti je bilo, da so vajene njegove noge kamenja in trnja, da se ne boje stopiti v stran.

„Kam, o mož, je vaša pot," je vprašal Pezdir.

Mož je bil napravil nanj čuden vtisk. Videl se mu je to človek, ki se je izvil že davno iz nerodnosti tega sveta, ki živi sedaj sam za se in sam s seboj v notranjem miru, v notranji zadovoljnosti. In zato je hotel izvedeti kaj več od njega. Starec mu je zrl nekoliko časa naravnost v oko, a potem je odgovoril:

„Dolga je moja pot, gospod, dolga kakor moje življenje. Trnjeva je moja pot, o gospod, trnjeva, kakor je moje življenje."

„In kam vas pelje vaša pot, o popotnik?"

„Kam? Tja gori ..."

Dvignil je glavo in pokazal s prstom proti nebesom.

„Namenjem sem tja gori, jasno jo vidim to pot pred seboj, dasi se vije po trnju in kamenju. Toda ali ne bodo prej omagale moje noge, ali ne bodo prej opešale moje moči, tega mi ni moči povedati. Dolga je pot, o gospod, in vedno ne sije solnce, da bi jo kazalo, navali na njo tudi črna tema in tedaj mora biti trden tisti, ki je ne izgreši."

Pezdir je vklonil glavo in pomislil:

„Navali na njo tudi črna tema in tedaj mora biti trden tisti, ki je ne izgreši."

Skozi smrekovo vejevje je pogledalo solnce in zasvetila se je starčeva brada kakor srebro. Ozrl se je v solnce in njegova razorana lica so se nasmejala v hvaležnosti in sreči.

„Glejte solnce, glejte njegove kot zlato čiste žarke," je dejal zdajci starec. „Tako čisto, tako izprano mora biti človeško srce, ako hoče najti ono pot, ako se noče zbati trnja in kamenja, ki leži po njej. Tako čisto mora biti, a nikdar se ne more očistiti samo ob sebi! Nekdo mu mora pomagati, ga mora vzdigniti k sebi in dihniti mora vanj svojo veliko milost. Ali kdor hoče doseči to milost, mora spoznati samega sebe, mora nastopiti pot pokore. In bodisi najpravičnejši!"

Mož je umolknil in zrl je še dalje v solnce in njegov obraz se je svetil.

„Mnogo ste videli, o mož, in mnogo ste izkusili. To kaže vaš obraz, to govore vaše besede. Ali mi nočete povedati svoje povesti?"

Pogledal ga je starec začudeno in dejal:

„Še nikdar me ni vprašal nihče, naj mu povem svojo povest. In kaj naj bi mu povedal? Malo je, kar sem doživel, a še to je žalostno in vas ne bo razveselilo. Toda, bodi! Sediva na to posekano deblo, moje noge so trudne, ako stoje dolgo!“

Počasi se je obrnil starec in sedel. Njegovo telo se je nagnilo naprej in zopet se je naslonil z rokami na palico.

Zraven njega je sedel Pezdir.

Potegnil je rahel veter po gozdu, zašepetale so smreke, vztrepetalo je bukovo listje in pripognili so se viški. Potegnil je za hipec, dotaknil se je samo smrek in bukev in drevesnih viškov in šel je dalje više in više in izginil. In bilo je zopet tiho, tiho kakor v cerkvi, ko je odzvenelo zvončkljanje po povzdigovanju. Pod smrekami pa je postalo svetlo in zasvetil se je tudi zeleni mah pod njimi.

Starec se je zamislil. Njegovo oko je strmelo pred se, v svojih možganih je iskal preteklosti in jo je tudi našel. Nato izpregovori:

„Bodisi! Ker ste me torej vprašali, naj vam povem! To je bilo davno, davno. Moj oče je bil premožen mož, bogaboječ mož. Ko je umrl, ga je prišel kropit sam gospod župnik. Dolgo je stal pri odru, a ko se je ločil, mi je dejal: ‚En pravičnik manj v naši fari. Fant, posnemaj ga v njegovih delih!‘ Ostala sva sama, brat in jaz. Mati nama je bila umrla že prej. Oče nama je zapustil premoženja vsakemu polovico. Skupaj naj bi delala, skupaj se trudila in pošteno naj bi si delila, kar bi bilo dohodkov. Lepo je mislil pokojni oče, res lepo bi se bilo živelo. Ali v mojem srcu se je oglasila nevoščljivost in zraven nje hlepenje po posvetnem blagu. Zakaj nisem sam, zakaj moram deliti z bratom? Tako sem se izpraševal zjutraj in zvečer, po dnevi in po noči. Ni mi dalo miru, bežal je spanec od mojih oči. In razmišljal sem, kako bi ukrenil, da bi bil gospodar sam. Svojega brata nisem ljubil nikdar, že izza mladih nog je bil kreg med nama. Starìši so naju svarili, so naju izkušali približati in sprijazniti, a zgodilo se je to samo navidezno, samo pred njihovimi očmi. Kadar sva bila sama, se je zopet pokazalo sovraštvo. A sovražil sem brata jaz, sam nisem vedel zakaj, on se me je samo bal, storil mi ni nikdar žalega. To moje sovraštvo je rastlo z leti in po očetovi smrti se je izpremenilo v najhujšo črno strast, ki me je obvladala vsega.

Sklenil sem, da se ga moram iznebiti. In začel sem svoje delo s pravo satansko zvijačo. Vrgel sem od sebe ono hladnost do njega in začel sem se mu prilizovati toliko časa, da je bil res prepričan o moji odkritosrčnosti in ljubezni.

Brat je bil po naravi lahkomiseln in na to lahkomiselnost sem jaz oprl svoje sramotno delovanje. Bil je mlajši od mene.

„Kaj boš, Tone, mlad si še in čemu bi se vedno dolgočasil doma? Pojdi v gostilno, ako hočeš in se ti poljubi, doma že jaz opravim, kar bode treba.“ Tako sem mu govoril čestokrat in moje besede niso padle na kamen. Izprva je hodil tja poredkoma, vsako nedeljo in praznik, a dolgo ni trajalo, ko je začel zahajati tudi ob delavnikih in še to ne samo zvečer, pač pa tudi črez dan. Našel je družbo, ki mu je ugajala. Bili so sami veseljaki, ljudje, ki jim je mrzelo delo, ljudje, ki so živeli samo še polnemu kozarcu. Hvalili so ga in so mu napivali, in Tone kmalu ni mogel živeti brez njih. Dolgo mu že ni zadoščal denar, ki si ga je prislužil, ki ga je imel kot delež od mene. Ko sem mu prvič posodil, se mi je srce zasmejalo, sedaj je bil tam, kjer sem ga hotel imeti. In izposojal si je češče in češče in zapomnil si ni nikdar, koliko je vzel. Jaz pa sem pripisoval in pripisovàl, kolikor se mi je videlo potrebno, da bode prej konec.

In konec je bil že črez dobro leto. Ko me je nekega dne zopet poprosil deset goldinarjev, sem se mu zasmejal v obraz.

„Prijatelj, ne morem več, zapravil si že vse, kar si imel.“

Prestrašil se je in debelo me je pogledal. Moj smeh ga je streznil, uvidel je bil tisti hip, v kakšno past se je ujel. A obrnil se je in je odšel zopet v gostilno. Pil je na upanje in krčmar mu je dajal. A tedaj sem krčmarju odprl oči jaz, povedal sem mu, da nima pri meni ničesar več, in krčmar mu je nehal dajati. Tone pa je lazil odsedaj po kotih, skrival se je ljudem in kuhal je srd nad menoj. A nekega dne sem ga poklical k sebi in sem mu rekel:

„Tone, vidiš, da ti tukaj v teh krajih ni več živeti. Ljudje te preveč poznajo, spoštovanja nimaš med njimi nič več, pojdi po svetu, morda ti bo tam bolje. Podpiši mi ta-le papir in dam ti še toliko, da lahko prideš v Ameriko. In tam boš lahko živel in boš imel morda srečo.“ On se ni protivil. Vino in žganje mu je uničilo lastno voljo, bil je

mehak kakor vosek in se ni upal oporekati. Podpisal mi je, da nima pri meni ničesar več iskati, vzel je sto goldinarjev, ki sem mu jih odštel, in izginil je še tisti večer iz vasi. Dve leti potem sem dobil poročilo, da je umrl v ameriških rudnikih.“

Starec je umolknil in strmel v tla. Roke so se mu tresle še huje, prevzeli so ga spomini, ki jih je poklical.

Pezdir je molčal in se je nekam zamislil. Ali je morda primerjal svojo mladost z mladostjo starčevo? Ali si nista bili v marsičem podobni? Hlepenje po denarju, ki se je izpremenilo v neukrotljivo strast, oškodovanje svojega bližnjega na blagu, ali se ni vse to ujemalo z njegovo nekdanjostjo? Tesno mu je začelo biti, stisnil je ustnice trdo skupaj. Starec je stresel z glavo ter nadaljeval:

„Vesel sem bil tačas, ko je odšel brat, izpolnjena je bila moja želja. Niti mislil nisem, kakšne duševne muke je prestajal zaradi moje zverske hudobnosti moj brat v daljavi. Daleč od rojstnega kraja med tujci, daleč v nepoznanih deželah, kjer mu ni nihče stisnil roke prijateljsko, kjer ga ni nihče poklical s krstnim imenom, z lepim imenom. Koliko je revež moral prebiti tačas, a jaz sem se oddihal, jaz sem bil zadovoljen. Niti trenotek mi ni prišlo na um, da bi kdaj moral delati pokoro za svojo trdosrčnost in podivjanost proti rodnemu bratu.

Oženil sem se. K lastnemu premoženju sem priklopil tudi še precejšnjo doto svoje žene. Ničesar mi ni manjkalo, živel sem, skoro bi rekel, v obilici in nisem vedel, kaj je siromaštvo, kaj je pravo trpljenje. V zakonu sem dobil sina, ki sem ga ljubil bolj nego vse drugo na svetu. Dal bi bil zanj svojo kri, dal bi bil vse, kar sem imel. Rastel je in bil mi je v največje veselje. Z ženo sem se razumel prav dobro, žal, da mi jo je Bog vzel veliko prezgodaj. Tačas mi je bil sin izpolnil štiriindvajseto leto. Izročil sem mu gospodarstvo in poiskal si je neveste. Sebi sem pridržal še vedno toliko, da sem bil neodvisen od vseh, da sem bil še vedno gospodar v hiši.

Do tistikrat nisem niti enkrat okusil, kaj se pravi nehvaležnost, niti enkrat nisem imel prilike, da bi bil okusil pravo grenkost in bridkost človeškega življenja. Nekega večera pa sem prišel domov nekoliko pozneje. Moj sin in njegova žena sta sedela v kuhinji pri mizi in pred njima je stala steklenica vina. Obraza sta jima rdela, videti je bilo, da ni bila to prva steklenica. Osupnil sem, ko sem

vstopil, kaj takšnega nisem bil zapazil do danes. In nisem se mogel zdržati, nekaj me je privzdignilo in dejal sem:

„Ali vama bode neslo, da si bosta lahko privoščila vsak večer toliko vina?“

In tačas se je zgodilo nekaj, ki je strdilo kri v mojih žilah. Moj sin je planil kviško in z povzdignjeno roko proti meni. V očeh mu je odseval divji ogenj in zavpil je nad menoj:

„Kdo naj me tukaj poučuje? Kdo? Stari, svojega brata si oslepari1, pognal si ga po svetu, da je poginil kakor žival na cesti. In sedaj se upaš poučevati mene, ki nisem razžalil do sedaj niti otroka v zibeli? Poberi se in potrkaj si na prsi!“

Težko kakor kladivo so padale te besede na mojo glavo, vsaka je pritisnila huje. Zvijal sem se pod temi udarci, srce mi je trepetalo v prsih, kri se je burno pretakala po mojih žilah. Hotel sem nekaj odgovoriti, a beseda mi je zastala, mi ni hotela iz ust. Upognil sem glavo, obrnil sem se ter stopal v svojo sobo. Za seboj sem začul porogljivo smejanje obeh, ki sta ostala pri mizi še pozno v noč.

In tisto noč je prišlo kesanje v moje srce. Bog je bil milostiv z menoj ubogim grešnikom. Prečul sem vso noč, razmišljal sem, da me je skelelo v glavi, vsi trenotki od mladih nog pa do tistega večera so stopali živo in z nepremagljivo silo pred moje oči in spoznal sem, kako žalostno, kako zapravljeno je bilo vse dosedanje moje življenje. Spoznal sem, da je bil nocojšnji dogodek v vsem mojem življenju edini opomin k pokori. In s tem spoznanjem se je raztajalo moje srce, uvidelo je vso ničevost sveta in obrnilo se je z zaupanjem proti Njemu, ki je videl takratne moje solze. Klical sem nazaj svojega brata, klical sem na pomoč božje usmiljenje in odpustil sem iz srca svojemu sinu. Lahko in mirno sem proti jutru zaspal.

Drugi dan sem se zbudil z lahkim srcem. Pospravil sem najpotrebnejše reči v omot in stopil sem pred sina in njegovo ženo.

„Tako, sedaj pa grem, in ne vidimo se več,“ sem dejal in ponudil roko njemu in njej. „Ne vidimo se morda več na tem svetu. Vse, kar imam, je vajino in vajinih otrok, ako vama jih bo dal Bog. Z Bogom sin, z Bogom snaha!“

Odšel sem in se nisem ozrl. Ničesar nisem imel s seboj, kar bi me težilo, in začutil sem, da sem imel lahke

noge in lahko srce. In od tistikrat hodim po svetu od kraja do kraja. Dokler sem mogel, sem delal in sem si služil z žulji toliko, da sem se preživel. Sedaj pa, ko je sključeno moje telo, se živim z milodari in vidim, da so še na svetu ljudje, ki so mnogo boljši, nego sem bil jaz v svoji mladosti. Izprevidel sem, da je le eno potrebno, in upam, da bode Bog nekdaj usmiljen meni, ubogemu grešniku. Moja pot je tja gori, jasno jo vidim začrtano pred seboj, dasi se vije po trnju in kamenju. Oj Bog, hiti mi pomagat!“

Starec je končal, oprl se je na svojo palico in vstal. Tudi Pezdir je vstal in ni izpregovoril besedice. Čudno mu je bilo pri srcu, nekaj ga je dušilo v notranjosti. A stresel je z glavo in nasmejal se je polglasno. V njegovo srce še ni prisvetil žarek prave svetlobe, iskal si je šele vhoda. Ali ga kdaj najde?

„Hvala vam, o popotnik, za vašo povest! Potujte v miru in vaše noge naj ne izgreše cilja, ki so vanj vprte vaše oči!“

„Z Bogom, gospod! Kadar boste utrujeni, spomnite se na me, ki sem šel pred vami, na me, ki ga niste videli nikdar do danes, in ki ga skoro gotovo ne boste videli nikdar več. Spomnite se na mojo pot!“

Prestavil je starec palico in pomaknil se je dalje. Njegova skljućena postava se je svetila med zelenjem po poti, njegova siva brada je padala na izmučene prsi. Stopal je enakomerno navzdol in ni se več ozrl.

Solnce je že stalo visoko nad smrekami, mehka toplota je plula po vzduhu, oddaleč so se zrcalili holmi in hribi, od raznih cerkva po obronkih se je razlegalo tožno zvonjenje. Zvonilo je sedmico, in Pezdir je nehote odkril svojo glavo in se je prekrižal.

Stopal je više in više proti vrhu in prav na višku je obstal. Oddahnil se je globoko in zrl je doli po dolini. In tedaj je zopet začul globoko iz doline:

„Marija, k tebi uboge reve
mi zapuščeni vpijemo,
objokani otroci Eve
v dolini solz zdihujemo!“

„Srečen človek! Prestal si najhujše, našel si samega sebe!“ je mrmral Pezdir polglasno in zopet krenil po drugi poti navzdol proti vasi.

Med temnimi zidovi.

Bistra Soča! Kadar se spomnim na te, me prevzamejo lepi spomini izza davno minulih dni. Krasna si, brhka hči planin, ti kličem s pesnikom, ki je ljubil tvoje bele vode, tvoje zelene bregove, ki se je tolikrat hrepeneč oziral po sinjih, v nebo kipečih gorah, kjer se začenja tvoje življenje. Prevzamejo me spomini, srce zahrepeni močneje, in splul bi črez hribe in doline tja med ljudstvo, ki prebiva ob tebi, ki se koplje v tvojih srebrnih valovih, da mu je čisto in jasno obličje, da mu je čisto in lepo srce, kakor so čiste in lepe tvoje vode, peneče se ob sivih skalah. Krasna si, hči planin! Pozdravljam te oddaleč, gledam te v duhu in lepe so moje misli, ki hite do tebe po gladki, beli cesti, kjer se ne more spotekniti noga, kjer ne ovira prah mojih naglih korakov. Dospel sem na vrh zelenega griča, okoli in okoli mene dehti pomlad, lepa južna pomlad, vse se giblje in živi, iz zemlje sili življenje, življenje sili iz vzduha, oživelo je celo kamenje in se ziblje in sveti. Od vseh strani se mi priklanja cvetje, ovija se mojih nog in se mi sladka, od vseh strani čujem glasove, ki pozdravljajo moj prihod. Vzradostilo se je moje oko in splul je pogled tja doli po lepi planjavi, tja do veličastnih straž našega sveta, ki čuvajo slovenski rod in mu kličejo: Ostani trden, kakor so trdni naši sivi vrhunci, ki jih niso omajala stoletja! Lep je ta naš slovenski svet, lepa so srca slovenska, ki utripljejo tod za narod svoj in za njegovo čast! Solnce sveti črez planjavo, oddaleč blešče zvoniki iznad belih vasi, po vzduhu prihaja od nekod zvonjenje, iz gajev se slišijo znani glasovi, ki so slavili izgubljeno mladost, v solnčnih žarkih trepečejo valovi tvojih voda, o Soča! Pokleknil bi vrh griča in sklonil bi se še niže k tlom, da bi poljubil sveto zemljo, ki so jo ljubili naši dedje, ki jim je bila prirastla k srcu, da so darovali zanjo srčno svojo kri. Poljubil bi jo in zaklical bi ji: Ves sem tvoj, o mati moja, daj, da ostanem pri tebi ves čas, ki mi je še odmenjen, da živim v tebi in da umrjem v tebi!

In vendar mi danes, ko pišem te vrste, ni tako lahko pri srcu. Neprijetno, bridko čuvstvo me prevladuje, temna senca lega na moje čelo. Tam doli ob Soči se dviga veliko, rdečkasto poslopje, dobro je vidim z griča, ko opazujem z njega okolico in daljnjo planjavo. Dviga se visoko v zrak, zamrežena so mu okna. Solnce ga obseva, po njegovi strehi

plešejo solnčni žarki in se odbijajo od nje, nad njim se preletujejo lastovke, in njih znani cvrčeči glasovi mi udarjajo na uho. A med vso to svetlobo plešejo temne sence, se skrivajo za vogli, in solnčni žarki jih ne morejo prepoditi. In petje drobnih lastovk je žalostno, zbuja v srcu tožne misli kakor tačas, ko se zbirajo na višku zvonika ter se odpravljajo v daljnje kraje. Tačas se bliža jesen, a zdaj sili jesen v mojo dušo, in bridke misli ne morejo iz nje.

Tam doli se dviga jetnišnica. Krasen razgled po široki ravnini, krasen razgled proti veličastnemu morju, krasen razgled na čudovite planine! A za temi stenami obup in neutešni klic po rešitvi, po zlati svobodi. Toda zaprta so vrata, roka pravice je trda, v njej ni ključa, da bi se odprla, dokler se ni zadostilo teptani postavi. Težka je pokora in spremlja jo stok in zdihovanje.

V tej jetnišnici je bil že nekaj let Anton Stanič. Videli smo, kako je prišel tako daleč, da so se zaprla za njim temna vrata. Prav je torej, da pogledamo zopet za njim tudi za te žalostne zidove, da ga obiščemo v teh prostorih, ki so ga pogoltnili tako nenadno in nepričakovano.

Tačas, ko je pisal Tone Manici zadnje pismo, je sam pri sebi že obračunal s svetom. Ko je pa pisal stavke, ki v njih vrača ljubljeni nevesti dano besedo, se je nekaj utrgalo v njem in začutil je v svojih prsih grozno praznoto. Nič se ni več oglašalo v njem, tamkaj ni bilo ne žalosti ne veselja, ne misli ne hrepenenja, sama grozna tišina in tema, ki se je polagoma razširjala tudi okoli njega, daleč tja ven po okolici, daleč po vsem svetu. Od nikjer ni sijala zvezda upanja, temni oblaki so viseli prenizko in pregloboko.

Odprla so se nekega dne vrata tedanje njegove ječe, na dvorišču ga je čakal voz, in zdirjali so konji proti železniški postaji. Prisopihal je vlak iz daljave, ustavil se je za hipec, in Tone je stopil v voz. Tistikrat je za trenotek pozabil svojega stanja, zazdelo se mu je, da se vseda v voz samo zato, da bi se peljal domov, kot se je vozil včasih, v onih lepih dnevih lepe prostosti. Zazibal se je pred njim Repenjski zvonik, zableščalo se je na njem zlato jabolko in svetli križ, pričarala se je pred njegove oči domača hiša in zazelenela so polja v svoji krasoti. Prvič črez dolgo časa se je za trenotek ogrela njegova notranjščina, je vnovič zahrepenelo njegovo srce.

Vlak je ropotal dalje, hitela so mimo njega polja, hiteli so travniki, zaostajali so za njim pašniki in pozdravljali so

ga temni lesovi. A ni se zmenil zanje, pozdravljal jih je samo steber temnosivega dima, ki se je neprestano vil iz širokega dimnika. Ropotal je dalje po trdih kraških tleh, mimo sivih skal, mimo krivenčastih cerovcev, mimo ozkih globin, ki je iz njih gledala rdečkasta prst sramežljivo in pričakujoče. Hipoma pa se je odkril krasen razgled. Dvignilo se je srce in se je streslo — na levici je zablestela široka morska gladina. In na zahodu je padala vanjo velikanska žareča krogla, ginila je v njej vedno niže in niže, nepopisna krasota se je vsipala okoli nje. Zahajalo je solnce, tonilo je v morje, da bi se okopalo in umilo, ter da bi drugega dne vstalo zopet z jasnim in čistim licem, kakor je čisto in jasno samo še lice božje. Krasen razgled, blagor mu, kdor ga je že videl!

Tihe večerne sence so se že plazile po dolinah, so že polegale po obronkih gričev na desnici in so se že iztezale više in više, ko je vlak obstal na postaji v Gradišču. Rezko se je oglasil glas sprevodnikov in je zdramil Toneta, ki je bil zatisnil za nekoliko hipov oči, da bi mu prehitro ne zbežale izpred njih podobe, ki jih je videl med potjo. Siloma jih je hotel pridržati, krčevito se jih je oklepal, kakor bi jih hotel nesti s seboj v novi, žalostni svoj dom. Glas sprevodnikov jih je hipoma prepodil, da so zbežale preplašene in da so izginile v večernem mraku kakor sence. Ni jih bilo več, niso se več vrnile.

Zašumela je Soča pod mostom, zapela je Tonetu pesem, in ta pesem je bila žalostna in obupna. Uprl je Tone svoje oči pod most, valovi so bili nocoj kalni in veliki, nerazločno so se svetlikali v motnih lučih, ki so razsvetljevale most. Šinila mu je dosedaj nepoznana misel v glavo, za hipec se mu je priljubila. En sam sunek na desno in levo, da bi odletela straža, in nato en sam skok doli v te valove, in konec bi bil trpljenju, konec žalosti in vsaki sramoti. A tedaj je pogledal stražo na svoji strani, stresel je odločno z glavo, in že je izginila obupna misel. Ne, tega ne! Rajši izpiti grenko kupo do dna, piti jo leta in leta dan za dnevom, hip za hipom! Odločno in trdo je stopil dalje, izgubil se je za njim most, vedno slabše mu je udarjala na uho pesem valov, na ovinku je onemela popolnoma.

Kmalu nato so pogoltnili temni zidovi Toneta, zapahnila so se vrata, odmevalo je votlo po dolgi veži, kakor po grobu. Sredi veže je obstal, glava mu je padla globoko na prsi. Zaskelelo ga je železo okoli rok in postajalo je

težje in težje, vleklo ga je k tlom. Nikdar še ni bilo tako težko, zdelo se mu je, kakor bi ga vlekla na se vsa težka zemlja. Zašibila so se mu kolena, in opotekel se je. Tedaj ga je pa prestregel stražnik v roke, in nesti so ga morali na določeni mu prostor.

Čudno, popolnoma novo življenje se je pričelo sedaj Tonetu Staniču. Dasi se je bil že privadil ječe v tem času, odkar sta ga spremila vanjo doli izpod Repnjega orožnika, vendar je bilo zdaj vse drugače, se je vse izpremenilo. Ves drugačen je bil zrak v tej veliki, tako obljudeni in vendar tako zapuščeni hiši, vse drugače so se tukaj snule in zasukavale misli, ki so se drevile o poznih ponočnih urah po možganih Tonetovih. Včasih se mu je zdelo, da so to samo hude sanje, ki se mora zbuditi iz njih vsak hip, in ob takih prilikah se je tipal za čelo in je iztezal roke pred se, da bi jih videl, da bi jih čutil, da bi se preveril, ali ni morda vendar vse to bridka resnica. In čutil je svojo vročo roko na čelu, začutil je, kako se mu pretaka kri po žilah, in uvidel je, da ga objema od vseh strani gola realnost, ki se ne zbudi iz nje nikoli več. Še bode sijalo solnce, še bodo peli slavci v grmovju ob vodi, še bodo rastle in duhtele cvetlice na trati, toda solnčni žarki bodo ogrevali druge, slavci bodo prepevali drugim, in cvetlice bodo rastle in duhtele kdo ve komu, samo zanj ne bode ničesar več, ničesar več na vsem širokem svetu. — Ničesar več in nikoli več!

Različni so bili novi tovariši Tonetovi, različni po vnanjščini, a skoro vsi enaki po duši. Na njih obrazih se je bral upor, na njih so bile ostro začrtane strasti. Ni jih moglo zabrisati novo življenje, ki so ga bili prisiljeni živeti v domovanju žalosti in obupa. A tudi poskušali niso, da bi se bil zabrisal greh, ki je odseval iz njih gub in iz njih oči. Sivi so bili že nekateri in upognjenih tilnikov, a greh jih ni zapustil, hodil je za njimi po vseh potih, bival je z njimi v celici, spremljal jih je pri delu. Greh se je ščeperil v njihovih razgovorih, smejal se je z njimi razuzdano in se je večal. Le malokdo je čepel samoten v kotu, le malokdo je pokrival oči z rokami, da so mu padale solze kesanja skozi prste, da so počasi izmivale madež, ki mu je črnel na duši. Le malokomu je bila ta hiša hiša pokore, večini je bila šola v napredovanju na žalostni poti v pogubo.

Tone se je bal vseh teh ljudi. Ko je stopil med nje, so se mu zarežali nasproti njih obrazi, so ga sprejeli z ostudnim smehom. Čutil je zlobnost in škodoželjnost njih

namigavanj, porogljivost njih razgovorov. Zastonj se je oziral po človeku, ki bi mu pokazal sočutno lice, ki bi mu stopil nasproti s toplim žarkom v očesu. Samotna je bila njegova pot med vsemi temi ljudmi, samotna in tiha z vsakim dnevom bolj. Edino delo je bilo, ki ga je ljubil, edino ono mu je pomagalo, da ni že zdavnaj onemogel, da se ni zgrudil pod težo takšnega življenja.

Najtežje je bilo Tonetu tačas, ko je moral poslušati povesti svojih sojetnikov. Iz njih se je zrcalila vsa propalost, vsa gniloba njihovih duš. S kakšno slastjo so pripovedovali o svojih dejanjih in nehanjih v nekdanji prostosti! S kakšno slastjo so si želeli zopet prostosti, samo da bi mogli zopet škodovati človeški družbi, da bi se mogli maščevati nad njo, ki jih je pahnila iz svoje srede, ki je bila po njih mislih edina kriva, da se jim ni godilo dobro. Preklinjali so lastne stariše, preklinjali sorodnike, preklinjali svoje učitelje in svoje dušne voditelje. Preklinjali so svojo mladostno vzgojo, a zraven so se smejali in ni jim bilo hudo, da so zapravili svoje življenje. Toneta so vedno pikali ter se norčevali iz njegove nedolžnosti. Branil se je vedno in trdil je vedno, da je nedolžen. A verjeli mu niso, imeli so ga še za bolj zakrknjenega grešnika, kot so oni sami, in rogali so se mu v obraz. On pa se je obračal v stran od njih, njegove prsi je napolnil nepopisen gnus, ki se ga ni mogel iznebiti. Ni jim več odgovarjal, njegova usta so umolknila proti njim za vedno.

Tako so potekali dnevi in meseci in so potekala leta. Tone je bil navzlic duševnim bolestim še dokaj trdnega zdravja, upognjen je bil sicer njegov hrbet in izmučen izraz njegovega obraza, a njegovo veselje do dela ga je ohranilo čvrstega in kolikor toliko zadovoljnega. Pri vsakem delu je bil prvi, od vsakega dela je šel zadnji, in med delom ga ni bilo treba siliti. Prikupil se je paznikom in svojim višjim, in marsikako udobnost, ki je niso imeli drugi, so mu privoščili. A pri tem je sčasoma zopet prilezlo v njegovo srce upanje, da bode morda vendar nekdaj vsega tega konec, da vendar prestane ta dolga in bridka leta. Kakor lučica iz daljave mu je svetilo to upanje, ni sicer še razsvetljevalo poti, a prižgano je bilo in se je videlo. In to je bilo mnogo, to je že bilo življenje, ki se je bližalo oddaleč!

V zadnjem času pa je Tone vendar dobil tovariša. Odprla so se nekdaj zopet vrata kakor po navadi, in zaprla so se za mladim človekom, ki so ga pripeljali. Tone ga je

videl, ko je vstopil, šel je prav mimo njega. In mladi človek se je ozrl vanj s svojimi velikimi očmi, in te oči so za hipec obvisele na Tonetovem obrazu. In pogledal ga je tudi Tone. Srečale so se njune oči, in ta pogled je zadoščal, da sta se srečali tudi njuni srci.

Po naključju je prišel mladi jetnik v tisto celico kot Tone. In takoj prvi večer sta se približala drug drugemu. Sedel je oni na svojem ležišču in obraz je zakrival v roke. Pristopil je Tone in mu položil roko na ramo. Nato je prisedel k njemu.

„Kvišku glavo, mladenič, naj te teži kar hoče! Tvoje oko mi je že zjutraj povedalo, da ni težka tvoja vest, in zato ne zakrivaj svojega obraza!“

Oni se je ozrl proti njemu in hvaležen je bil njegov pogled.

„Hvala ti, prijatelj, to so prve tolažilne besede, ki sem jih začul po dolgem, dolgem času.“

„Jaz vem, kaj to pomeni, prijatelj!“

„Ti veš?“

„Da, jaz vem, in morda ve malokdo toliko, kot jaz. Ako mi ne veruješ, poslušaj mojo povest, na kratko ti jo povem!“

In Tone se je zamislil nazaj in kmalu je začel pripovedovati. Segrel se je ob tem pripovedovanju, in zlasti ob spominu na Manico mu je zažarelo oko v že davno nepoznanem blesku. Rdečica se je prikazala na njegovih licih, mladosten izraz se je pokazal na njih. Manica je stala v njegovem spominu čista in svetla, lepa kakor večernica, ki se prikaže prva izza oblaka na azurnem večernem nebu. Pozabil je Tone sedanjosti, dolga vrsta let se je skrčila in je izginila, pred njim je stala samo njegova nevesta, stala je še lepša kot nekdaj in se mu je smehljala. Videl jo je pred sabo, vstal bi bil in stopil k njej ter bi ji podal roko v pozdrav, in stopila bi skupno v hišo, kjer je bilo pripravljeno njuno bivališče.

Tovariš je sedel nemo zraven njega in poslušal z največjo pozornostjo. Nobena beseda mu ni ušla, vse se mu je vtisnilo v spomin.

„Hvala ti, prijatelj, za tvojo povest! Prvič, ko so te zagledale moje oči, sem vedel, da nimam opraviti z vsakdanjim človekom. Zato me je nekaj vleklo k tebi in ni mi žal, da sva skupaj. Toda, da boš vedel, kdo sem jaz, ti moram tudi povedati svojo zgodbo. Upam, da se približava

drug drugemu potem še bolj, da se prav gotovo spoprijateljiva!“

Utihnil je nekoliko časa in se zamislil. Toda kmalu je začel pripovedovati:

„Revnih starišev sem sin, majhna je koča za vasjo, kjer je tekla moja zibel. A lepo je tam in lepšega kraja ne poznam. Gori nad kočo šumi smrekov gozd in pod njo in okoli nje se nadaleč razprostira zlato polje. Po jarku za kozolcem šumi bister studenec in poje dan za dnevom, noč za nočjo svojo vedno lepo pesem. Kolikrat sem sedel ob njem kot otrok, kolikrat me je ob njem uspavalo njegovo votlo žuborenje na mehkem, baržunastem mahu. Tačas je bilo, da je prišlo hrepenjenje v moje srce, in to hrepenjenje je ostalo v njem do današnjega dne, je rastlo in se je večalo, to hrepenjenje je vzrok, da tako strašno občutim sedanjo svojo zapuščenost, nesrečo in sramoto. A to hrepenjenje me je tudi včasih osrečevalo. Spomin na one lepe čase, združen s tem hrepenjenjem, pa mi stoji pred dušo kakor goreči steber pred Izraelci in ne dopušča, da bi se omadeževala moja duša z obupom. Upanje tli v mojem srcu navzlic vsemu, približati se mora zopet lepo življenje, življenje, ki bo očiščeno v ognju izkušnje in samozatajevanja.

Strica sem imel v mestu. Bil je kovaški mojster in pošteno je izhajal z zaslužkom svojih rok. In ta stric me je vzel k sebi, da bi hodil v mestu v šolo. Težko je bilo slovo od doma, a šel sem, saj so mi pravili, da je to edina pot, ki pridem po njej do spoštovanega, imenitnega stanu. Poprijel sem se učenja z vso vnemo, z največjo marljivostjo, in bil sem vedno med najboljšimi učenci. Ko sem bil v četrti šoli, mi je pa nagloma umrl stric, in hkratu sem bil navezan sam na se in brez vsake pomoči. A izkušal sem, da bi nadaljeval svoje učenje, da bi dokončal kakorkoli to, kar sem se namenil. Šlo je dalje, toda počasi in težko. Ubijal sem učenost v glave različnih razvajenih otrok premožnih starišev, in tako sem izkusil, kako grenak je kruh, ki se služi s takim delom.

Po dnevi sem poučeval druge, a po noči sem se moral učiti sam, saj se nam je nakladalo vedno več dela v šoli in vsak dan težjega. Dostikrat je odbila ura polnoči, a jaz sem še vedno sedel pri slabo brleči svetiljki in v slabem, zaduhlem zraku temne sobe, kjer nas je stanovala petorica, da smo se komaj obračali v njej. Zjutraj sem vstajal še ob temi, zopet je brlela slaba luč, zopet se je bilo treba

učiti. Tako je šlo dolgo časa dalje, a nazadnje se izrabi vse, in izrabile so se tudi moje moči. Nekega zimskega dne nisem mogel vstati iz postelje. Zunaj je snežilo, gosto so naletavale snežinke na malo okno, preplašeni so se spreletavali vrabci mimo njega. Jaz pa sem ležal pod odejo, mraz se je plazil po mojih udih, okoli moje postelje se je vlačilo nekaj do zdaj nepoznanega in iztezalo po meni svoje suhe, izpite roke. Dobro sem jih videl vsakikrat, kako so se zazibale ob moji glavi, kako so vedno nižje, vedno bližje silili dolgi, črni nohtje, da bi se zapičili v moja lica, da bi mi izpraskali oči. Vselej sem zamižal v takih hipih, in grozna tema je legla naokoli. In sčasoma ni posijal noben žarek več v to temo, ležala je neprodirna okoli mene in v meni. Dolgo, dolgo nisem vedel, kaj se godi z menoj. Nekega dne pa se je začelo polagoma svitati, spoznal sem, da se nahajam v mestni bolniščnici. In izvedel sem, da sem se nahajal mnogo dni med življenjem in smrtjo, a da sem sedaj rešen.

Počasi sem okreval, toda na šolo ni bilo več misliti, vsaj za tisto leto ne. Da bi popolnoma ozdravel, sem šel na rojstni svoj dom. Prišel je oče po me v mesto. Malo je govoril tačas z menoj, a bral sem mu z obraza, da so bile žalostne njegove misli. Kadarkoli me je pogledal, so se stisnile njegove ustnice, in obrnil se je v stran. Ko sva pa sedla na voz, ki me je imel peljati proti domu, ko je sedel tik mene, je hipoma dejal:

‚Nisi imel sreče, fant! Stričeva nenadna smrt, tvoja nenadna bolezen, oboje je prišlo, da se zabrani nesreči pot od naše hiše. Od nekdaj se je že udomačila v naši rodovini, zastonj jo podimo od sebe.‘

In umolknil je in se zagledal pred se v belo, dolgo cesto.

Doma sem kmalu popolnoma okreval. Vrnile so se moči v moje ude, vrnilo se je veselje do dela in komaj sem čakal časa, da se smem vrniti v šolo. Ali nekega dne mi pravi oče:

‚Glej, jaz ti ne morem pomagati prav nič, drugega tudi nimaš, ki bi ti šel na roko. Ako pa hočeš izhajati, moraš zopet na svojo staro pot, a v nevarnosti si, da si zopet ne nakoplješ bolezni, ki bi ti morda vnovič ne prizanesla. Prav je, fant, da si priden in veseli me to, a s svojo pridnostjo si lahko služiš kruh tudi drugod in morda še prej, nego tako, kakor želiš. Poskusi drugje, toliko že znaš, da boš izhajal.‘

Uvidel sem iz teh besed očetovo skrb do mene in vdal sem se. Nabavil sem si nekaj knjig, ostal sem doma, učil sem se knjigovodstva. In kmalu sem napravil izpit iz te stroke. Dobil sem službo v nekem denarnem zavodu v mestu M. Dobro se mi je godilo tukaj; služba je bila sicer naporna, zahtevala je mnogo vestnosti in natančnosti, a imel sem pa zato že takoj od začetka lepo plačo. Izhajal sem prav dobro, podpiral sem tudi svoje stariše, da jim ni bilo treba na starost delati tako trdo. Moji predstojniki so me imeli radi, moja plača se je večala, imel sem več, kot sem potreboval.

Tedaj sem pa začel misliti, da bi si ustanovil lastno ognjišče. Lepo domačijo sem si hotel ustvariti, živeti sem hotel v delu in miru, a zraven sem hotel tudi koristiti svojemu narodu po svojih močeh. Tačas je prevzel moj mlajši brat domačijo, pomagal sem mu, kolikor sem mogel, a starega svojega očeta sem hotel vzeti k sebi v mesto, da bi se odpočil pri meni od dolgotrajnega truda in dela. Mati mi je bila v tem času umrla in to mi je bil hud udarec, saj sem mislil, da bom imel še dolgo časa svoje stariše okoli sebe.

Nevesto sem imel že izbrano, najel sem si tudi večje in lepše stanovanje. Vse je šlo gladko in lepo izpod rok. A tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega.

Imel sem v uradu tovariša, nekoliko mlajšega, kot sem bil sam. Bil je videti vesten in značajen človek, zato sem se mu približal. Spoprijateljila sva se in nazadnje nisva imela nobene skrivnosti med seboj.

Nekega dne sem mu predstavil svojo nevesto. In tedaj sem videl, da sta se poznala že poprej. V mladih letih so njuni stariši stanovali v eni hiši, in moja nevesta in moj prijatelj sta se igrala skupaj kot otroka. Mnogo sta si imela povedati ob prvem sestanku. Spominjala sta se najmanjših malenkosti, spominjala sta se reči, ki so bile tako otročje, da ni bilo vredno govoriti o njih, a so vendar zbujale najlepše spomine iz davno prošlih časov. In rad sem ju poslušal oba, ž njima vred sem se prestavil v minolo dobo in sem gledal svojo nevesto kot otroka v rosni, nedolžni mladosti. Veselil sem se ž njima, saj je bilo moje srce mehko in dovzetno, polno blagih čuvstev. In kakor se to čudno vidi in sliši zdaj, vendar lahko rečem, da sem si ohranil to mehkoto in dovzetnost še dandanašnji, ko je šlo toliko gorja in bridkosti mimo mene. Ni me je sram, ponosen

sem na njo! In naj mi to moje čuvstvovanje prinese še toliko in tako velikih izkušenj, ne mogel bi živeti brez njega!

Odslej je bil moj prijatelj mnogokrat z menoj, kadar sem obiskaval svojo nevesto. Kolikor pa smo bili večkrat skupaj, toliko bolj tih je postajal. V moji navzočnosti se je čestokrat zamislil, da se ni ganil, njegove oči so strmele nekam pred se, in treba ga je bilo večkrat nagovoriti, da se je zdramil. Tudi v pisarni se je dostikrat zagledal nekam skozi okno in se ni menil za nikogar. Ako sem stopil ob takih trenotkih slučajno k njemu, se je stresel in vprl pogled navadno v tla.

‚Kaj ti je, prijatelj?‘ sem ga ogovarjal semintja. ‚Čemu si naenkrat tako otožen in vtopljen sam vase?‘

Navadno je skomizgnil ob takem vprašanju z ramo in molčal.

Dolgo nisem vedel, kaj to pomeni. Vedel sem, da se je izvršila v njem velika izprememba, da je krenilo celo njegovo življenje na drugo pot, a nisem vedel, niti nisem mogel uganiti, kaj bi bilo vzrok tej izpremembi, temu preobratu. Razmišljal sem in razmišljal, a nič pametnega se ni hotelo razvozljati iz tega.

A postajalo je vedno huje. Prijatelj se me je začel celo izogibati, in ko sem ga nekoč povabil, naj gre z menoj k moji nevesti, mi je obrnil hrbet ter dejal hripavo, da ne pojde z menoj nikdar več.

Od tistikrat ga nisem več nadlegoval, sedela sva v pisarni molče vsak za svojo mizo in delala. Meni pa je bilo od dne do dne težje pri srcu, a sam nisem vedel zakaj. Slutil sem, da se mora nekaj zgoditi, da mora priti nekaj hudega nad mene in nad moje ljudi. Začel sem se bati lastne sence, zdelo se mi je vedno, da me preganja na vseh mojih potih neka nevidna, sovražna moč. Malodušen sem postajal z vsakim dnem bolj in bolj.

A črez nekaj časa sem spoznal bridko resnico. Zadelo me je še nekaj mnogo hujšega, nego sem si mogel misliti, nego bi mogel kdaj pričakovati.

Ko sem prišel nekega dne k svoji nevesti, me je sprejela mrzleje nego po navadi. Videl sem, kako je bila pred menoj v zadregi, kakor bi se bila sešla prvič v svojem življenju. To me je osupnilo, postal sem redkobeseden. A ko je zapazila mojo redkobesednost, je hipoma oživela in me izpraševala o mnogih rečeh, ki ji vidno niso bile mari. Uvidel sem, da se samo sili. Odšel sem žalosten od nje.

Na poti pa sem srečal tačas nekega znanca. Obstal je pri meni ter dejal porogljivo:

‚No, kateri bo vzel tisto tvojo nevesto, ti ali tvoj prijatelj?‘ Imenoval je mojega tovariša iz pisarne.

Osupel sem ga pogledal.

‚Kaj hočeš reči s tem?‘

‚No, saj se vedno menjujeta pri njej. Kadar ni tebe tam, je tamkaj on, kadar ni njega, si ti.‘

Kakor bi se bil zrušil na me ves svet, tako se mi je zdelo tačas. Hipoma sem izpregledal, sem razumel vedenje tovariševo in nevestino. Zato je bil torej takšen proti meni, zato se me je ogibal, ker jo je hotel dobiti za se! Ukradel mi je njeno srce in ona mu je vračala ljubezen, sicer bi ne bila v zadregi vpričo mene. Zabolelo me je v sencih, glava mi je hotela počiti, kri mi je zavrela. Nisem se mogel vzdržati, v meni je kipelo, da se nisem več poznal, niti nisem vedel razločevati, kaj je prav, kaj ni.

Bilo je tačas proti večeru. Službene ure so bile končane. Kakor blazen sem tekal po ulicah. Hotel sem iz mesta, ali noge so me zanesle na stanovanje tovariševo. Potrkal sem, ni ga bilo doma. Blodil sem zopet po ulicah. Na voglu neke ulice mi je zablešèalo nasproti izložbeno okno. Razloženi so bili po policah samokresi. Nehote sem se za hipec ustavil, a nato sem stopil v prodajalno. Kupil sem samokres in sem ga vtaknil v žep. Neko zadovoljstvo je tačas leglo za hipec v moje srce. A vedel nisem, kaj hočem, in zopet sem stopil na ulico ter tekal po mestu, da so se ljudje ozirali po meni.

Vse se je zrušilo nad menoj. En sam trenotek je zadoščal, da so se razpršile moje najlepše sanje kakor pene. Spomnil sem se besed očetovih: ‚Nisi imel sreče, fant!‘ in bridko sem se nasmejal. A v moji notranjščini ni nehalo goreti, polaščala se me je vedno večja blaznost.

Tedaj sem se spomnil svoje neveste. Ljubil sem jo, kakor ne more nihče ljubiti na svetu, in posloviti sem se še hotel od nje. Za hipec sem se streznil, nekaj mi je dejalo, morda pa vendar ni vse to res, morda se je tvoj znanec le pošalil.

Pospešil sem korake in kmalu sem bil pred njenim stanovanjem. A tedaj mi je šinila hudobna misel v glavo. Kakor na povelje, sem stopal prav tiho in rahlo po stopnicah. Najtanjše uho bi me ne bilo čulo.

Tako sem dospel do vrat.

In nagnil sem se h ključavnici in sem nastavil na njo svoje uho. — On je bil pri njej.

In kar sem slišal, mi je strdilo kri v žilah; prepričal sem se, da je njena ljubezen za me izgubljena, prepričal sem se, da je tega kriv moj tovariš.

Tačas nisem vedel sam za se. Še danes ne vem, kako se je moglo zgoditi. Odprl sem vrata naglo in nepričakovano in stal sem pred njima, kakor bi bil zrastel iz tal.

Prebledela sta in strepetala.

V moji roki pa je zableščal samokres — počilo je — moj tovariš se je zgrudil mrtev na tla. In hladnokrvno sem vtaknil samokres zopet v žep, poklonil sem se njej in sem odšel po stopnicah.

Takoj nato sem se javil sam sodišču. Obsojen sem bil na pet let in sedaj sem tukaj."

Umolknil je pripovedovalec nekoliko časa, zamislil se je, preobladali so ga spomini. Črez nekoliko časa pa je nadaljeval:

„Vidiš, tako je en sam nesrečen trenotek uničil vso srečo mojega življenja. Še danes ne vem, kako se je moglo zgoditi kaj takšnega, kako sem mogel učiniti to jaz, ki bi ne mogel žalega storiti črvu, plazečemu se po prahu. Toda, prišlo je, ne da se izpremeniti! Moj oče je umrl od žalosti, in tako sem si naložil dvojen greh na svojo vest. Toda pokoro hočem prenašati zanj radovoljno, upam, da se greh enkrat zabriše, da ga izperejo vzdihi in solze za temi temnimi zidovi. Kadar me izpuste, pa pojdem daleč iz teh krajev, morda se mi posreči kdaj, da pozabim najnesrečnejšega trenotka v svojem življenju."

Odslej sta bila Anton Stanič in Ivan M. skupaj, kadar in kolikorkrat je bilo mogoče. In čas je potekal hitreje v medsebojnem zaupanju in tolažbi.

Toda prišel je čas, ko so se Ivanu zopet odprla vrata. Solze so stale tačas obema v očeh, ko sta si stisnila zadnjič roke. A Antonu Staniču je klonila glava nizko, na prsi, saj ni videl pred seboj dneva, ki bi mu donesel prostost. Hujša tema kakor kdaj prej, ga je obdala sedaj.

Iz kotov pa so ga opazovali zlobni obrazi drugih jetnikov, drezali so se in se mu režali v obraz.

Nove osebe nastopajo.

Valentin Pezdir se je nastanil v mestu G. Bučno mestno življenje ga je objelo, vsak dan je prinesel kaj novega in tako ni bilo časa, da bi človek preveč razmišljal sam o sebi. Zlasti na duševno življenje je Valentin Pezdir mislil tačas malo, raznovrstna mestna družba ga je potegnila v svoj vrtinec in ga ni izpustila. Pozabil je bil na vse, kar ga je kdaj vznemirjalo, in niti mislil ni, da je nekdaj že razmišljal, kako bi si olajšal svojo vest, kaj bi napravil, da bi si zagotovil stalno srečo. Le redkokdaj in kakor v megli mu je stopil pred oči oni trenotek, ko je sedel pri postelji umirajoče svoje žene, samo kakor sanje se mu je videlo, da je slišal nekdaj besede svoje žene:

„Pojdi, Valentin, in operi svojo dušo v studencu pokore in Bog ti bode odpustil in srečo bo dal tvoji hčeri!"

Vse samo sanje! Čemu bi si kalil sedaj svojo srečo, da bi iskal druge sreče, ki bi je še morda ne našel? Kaj se mu more zgoditi, ako hoče živeti tako dalje? Zakaj bi ne živel še ta leta, kar mu jih je usojenih, v miru, zakaj ne bi užival lepega življenja? In Milena? Zakaj bi ne bila srečna, ali je kaj zakrivila? In denarja bo imela, kolikor bo hotela, in denar je vendar sreča!

Tako je mislil semtertja, a kolikor bolj je potekal čas, toliko bolj se je zabrisalo še to razmišljevanje in samo zasmejal se je še včasih Valentin Pezdir, da je bil nekdaj tako neumen in je mislil na pokoro.

Zasmejal se je, ko se je spomnil na moža, ki ga je srečal tisto jutro ob svojem odhodu iz Kačjega dola na gozdni poti. Zasmejal se je in zmajal z glavo:

„Kako more biti človek tako neumen, da berači in se klati po svetu samo zaradi tega, da dela namišljeno pokoro? Tak človek ni pri čisti pameti, tak človek je norec!"

In kmalu je popolnoma pozabil tudi na to. Bil je tačas zdrav človek Valentin Pezdir. Zdrav človek lahko spi, in tudi Pezdir je lahko spal. Tačas ni poznal dolgih in strašnih noči, ki jih donaša bolezen. Zdrav človek tudi lahko pozabi, in pozabil je Valentin Pezdir.

Bila sta sama z Mileno in kuharico, ki je bila obenem postrežnica. Pezdir je bil navadno po dnevi doma. Zjutraj je spal dolgo, kar ni bila prej njegova navada, a kmalu popoldne je sedel v kavarni. Po večerji je odšel v svojo navadno družbo in se je vsak večer vračal komaj o

polnoči. Milena se je kmalu spoznala z nekaterimi mestnimi družinami, in ako ni ona šla k njim, so prišle te k njej. Navadno pa je vedno delala in zelo mnogo brala. Bila je mirna in krotka kakor njena pokojna mati in tudi v mestu si je kmalu pridobila spoštovanje vseh znancev. Oblačila se je skromno in skoro vse svoje obleke si je naredila navadno sama. Res, malo jih je bilo mestnih gospodičen, ki bi se bile mogle meriti z njo v pridnosti, skromnosti in poštenosti.

Bila je tačas srednjevelika, plavih velikih oči in rumenih las. Njen obraz je bil nekoliko bled, a na njem ni bilo sledu bolezni, videlo se je, da prihaja ta bledica samo od premnogega sedenja in dela. Pezdir je bil vedno okoli nje, kadar je bil doma. Opazoval je vsako njeno kretnjo in ponosen je bil na svojo hčer in srečen zaradi nje. Samo nekaj ga je včasih dirnilo neprijetno, in tačas je legel lahek oblak na njegovo čelo. Milena se je namreč včasih hipoma zamislila. Njene roke so počivale v naročju in njeno oko je strmelo nepremično tja nekam v daljavo. Prav tako, kakor je strmela pred dolgo leti njena mati, ko je sedela pri oknu ter je plul njen pogled tja v daljo črez gore in doline. Prav takšen pogled, prav takšno vedenje!

In to je včasih navdajalo Pezdirja s skrbjo, sumil je, da morda tiči kal bolezni v njenih prsih. A ko se je Milena zopet zdramila, ko se je zvonki njen glas veselo razlegal po sobah, tedaj je izginila vsa skrb Pezdirjeva in dejal si je, da se vede tako samo popolnoma zdrav človek.

Tudi Milena je ljubila svojega očeta, vdana mu je bila z vsem srcem. Kako bi ga tudi mogla žaliti, saj ji je izpolnil vsako željo, in tudi tako, ki je ni izrazila z besedo. Znal ji je brati tako željo iz oči in preden se je nadejala, je bila izpolnjena. Vezala je torej oba lepa ljubezen, kakršna se nahaja le redkoma v taki obliki med stariši in otroci.

Najljubša je bila Mileni prijateljica Vida, hči višjega sodnega uradnika v mestu. Seznanili sta se bili na nenavaden način. Milena se je namreč izprehajala nekega popoldne sama po mestnem parku. Nekoliko časa je sedela na klopi pod senčnatim visokim grmom in brala iz knjige. Okoli nje se je zibalo grmovje, po njem so se preletavali ptiči. Največ je bilo med njimi kosov. Domači so bili in se niso bali. Prav do klopi so prihajali in opazovali so mlado bralko s svojimi velikimi svetlimi očmi, kakor bi jo hoteli

vprašati, kaj se bere tako lepega v oni zlatoobrezani knjigi, ki jo je držala v roki. Posedali so celo po klopi in se priklanjali, kakor bi se ji hoteli predstaviti vsi po vrsti. Milena se je smehljala in jim je metala živeža, ki ga je bila prinesla nalašč s seboj, kakor je bila videla zadnjič nekatere druge izprehajalce.

Solnce se je že nagibalo proti zatonu, ko je vstala ter hodila še gori in doli med vonjajočim grmovjem in razcvelimi rožami. A treba je bilo, da odide proti domu. Zato je zavila proti izhodu. Kar ji priteče naproti psiček in začne lajati na njo. Milena je stopala dalje in se ni menila za majhno žival. A pes je silil vedno bolj proti njej in se je zagnal nazadnje celo v njeno krilo. Potegnil je s svojimi zobmi in odtrgal ji je kos obleke. Nato je stresal z glavo in se igral prav pobalinsko z odtrgano krpo.

Milena je bila presenečena. Še nikdar se ji ni pripetilo kaj takšnega. Ne iz strahu, pač pa od začudenosti je tedaj viknila glasno.

V istem hipu je stala pred njo mlada gospodična, ki je bila uprav prišla izza ovinka. Tudi ona je bila presenečena in rdečica ji je zalila lepo lice, ko je videla ves položaj in spoznala, kaj je učinil nje mali spremljevalec.

„Oh, oprostite, gospodična, da se vam je pripetila ta nezgoda. Čudno, še nikdar ni napravil „Pufi“ kaj takšnega! Bog ve, kaj ga je ujezilo! Rada vam povrnem škodo. Oh, kaj bi rekel moj papa, ako bi videl to!“

Prestrašena je bila hudo, to se je videlo iz njenega glasu in žal ji je bilo zares, to je čutila Milena iz vsake njene besede.

„Saj ni bilo nič hudega, gospodična, kaj naj vam oprostim? Takšna nezgoda je premajhna, da bi bilo vredno govoriti o njej,“ je odgovorila Milena.

„Predobri ste, gospodična,“ je dejala neznanka, „in res ne vem, kako in s čim naj se vam zahvalim. Ali bi bili tako dobri in bi mi povedali svoje ime in naslov, morda mi bode mogoče kdaj, da se vam izkažem hvaležna.“

Milena je imenovala svoje ime in stanovanje.

„Hvala vam lepa. a moje ime je Vida Lehova. Moj oče je višji sodni uradnik tukaj.“

Tako se je začelo prijateljstvo Milenino z Vido. Skoro vsak dan, ko se je izprehajala Milena po parku, je prišla tja tudi Vida. In hodili sta skupaj in povedali sta si vse, kar

se je tikalo njunih oseb in njunih rodbin. Kmalu potem je začela hoditi Vida k Mileni tudi v hišo in prav tako je Milena obiskovala Vido tudi doma. Najmanjše skrivnosti ni bilo med njima. A bili sta tudi zelo podobnih značajev. Obe skromni, obe pridni, obe polni ljubezni do svojcev. In takoj na tem mestu naj povemo, da sta bili tudi pozneje obe nesrečni in obe po tuji krivdi.

* * *

Bilo je pozno po leti. Listje na drevesih je že porumenevalo od prevelike suše, in včasih je že cepnil list na tla v prezgodnji grob. Nad mestom se je razpenjalo vedno vedro nebo, ako se je prikazal oblaček, je takoj zopet odplul v daljavo in izginil. Nikjer ni bilo več sledu za njim. Po mestnih ulicah so škropili, da bi odpravili prah, ki je bil žgoč in zagaten ter je silil v grla in skozi okna v hiše. A komaj so poškropili, že so se delale sproti velike suhe lise in iz njih se je vzdigaval nov prah. Vse je koprnelo po hladilnem dežju, vse se je oziralo proti nebesu ter gledalo v pričakovanju in upanju, kadarkoli se je stemnilo na jugu. Zlasti kmetje v okolici so majali z glavami, žalostno so gledali po sadu na polju, ki se je upognil in skoro izginil, da ga ni bilo videti. Slaba letina se je obetala, ako se ne porosi zemlja v najkrajšem času. A Bog se je usmilil in je rešil iz stiske svoje ljudstvo. Pohleven dolgotrajen dež je začel liti iz oblakov, pod njim so vztrepetavale bilke in so se zbudila stebelca, novo življenje je šinilo po njih, in razveselilo se je iznova človeško oko in človeško srce nad zopet vzklilo krasoto polja in travnikov in vrtov. In okopalo se je mesto in umilo je svoje lice, kakor ne bi ga moglo okopati in umiti na tisoče delavnih rok. Novo solnce je posijalo potem nad hišami in bilo je svetlejše in veličastnejše kakor prej.

V tistih dneh je prišla zopet Vida k Mileni.

Sedeli sta na hodniku z razgledom na sinje vrhove oddaljenih gora in sta se menili.

„Ah, pozabila sem ti povedati, Milena, da bode to nedeljo pri »Zlatem levu« velika vrtna veselica. Mi ne zahajamo navadno k takšnim prireditvam, a danes je rekel papa, da pojdemo, ker nismo bili že dolgo nikjer, in ker je veselica v dobrodelen namen.“

„Ali ne greš rada, Vida?“

„Rada in nerada, ti povem po pravici. Nerada bi šla, ako bi bila sama brez tebe, rada pa, ako bi hotela iti tudi ti, Milena. Kaj ne, da pojdeš z nami?“

Milena je nekoliko pomolčala, a potem je dejala:

„Saj veš moje mnenje o takšnih rečeh, Vida. Nobenega veselja mi ne napravljajo in dolgočasne se mi vidijo. Veliko bolj sem srečna pri svojih knjigah in pri svojem delu. Toda, ako želiš, Vida, da bi šla, pojdem zaradi tebe in zaradi vas!“

„Oj, saj sem vedela,“ je vzkliknila Vida. „Ti ne veš, koliko dobroto mi storiš s tem. Hvala ti!“

„Čemu, Vida! Največje moje veselje je, ako lahko tebi napravim veselje.“

„Torej v nedeljo! Takoj popoldne pridi k nam, ali pa pridem jaz po tebe, da gremo skupaj.“

„Pridem pa jaz k vam, Vida. Čemu bi se trudila, ko je veselica na oni strani mesta!“

Posedeli sta še skupaj dolgo časa in šele proti večeru sta se razšli.

V nedeljo popoldne pa je stopala Milena v družbi Lehovih proti »Zlatemu levu«. Pezdir je hčeri dovolil, da sme iti, a on sam je rekel, da ima drugo pot.

Milena in Vida sta hodili skupaj. Gostilna pri »Zlatem levu« je bila že nekako zunaj mesta in do nje je bilo precej daleč. Ko so dospeli v ulice, kjer je bila gostilna, se je nabirala velika množica, ki se je valila tja gori. Videti je bilo, da bode veselica dobro obiskana, in da bode ostal precejšen prebitek v dobrodelne namene.

Oddaleč se je že začula vesela godba in na visokih drogih so zablesčale vihrajoče zastave.

Pri vhodu v gostilno in na vrt so bili prilepljeni veliki lepaki z debelimi, oddaleč razločno vidnimi črkami, ki so naznanjali spored in namen današnje ljudske veselice. Pred vhodom v vežo in na vrt sta stali na vsaki strani mizi, ki so bile na njih nakopičene vstopnice. Za vsako mizo je stal po en gospod in po ena gospa ali gospodična, ki sta prodajala vstopnice. Gospod je bil v črnem fraku in cilindru, a gospa v svili. Obema pa so s prsi visele dolge pentlje v različnih barvah, znaki odborništva. Vsi so se držali resno in poklanjali so se odličnejšim dohajajočim gostom. Na vrtu so bile pod košatimi, visokimi kostanji pogrnjene mize, in na njih ceniki o jedilih in o pijačah.

Rodbina Lehova z Mileno, bilo je vseh skupaj šest oseb, je zasedla mizo v ozadju, odkoder se je dobro videlo

na oder, kjer je svirala vojaška godba in na manjši, nalašč za pevce prirejeni oder. Vrt je bil že skoro poln, a še vedno so dohajali novi gostje, stari in mladi in otroci. Godba je svirala točko za točko, a med posameznimi temi točkami se je oglašal dobro izurjeni pevski zbor. Vmes so se prodajale srečke za šaljivo loterijo, nosili so natakarji in natakarice jedila in pijače. Vse se je gnetlo vprek, vse je govorilo, smejalo se in šalilo. Rdeli so obrazi, nasmihala so se ustna, svetile so se oči. Nekateri so udarjali takt po godbi, drugi so polglasno peli za godbo in kimali zadovoljno z glavami. Tu so se našli danes znanci, ki že dolgo niso bili skupaj, stiskali so si roke prijatelji, ki so došli oddaleč, da se razvesele in pozdravijo. Tu so se okrepčavali ljudje, ki so sedeli med tednom skupaj v uradih molče in resnih obrazov, nagnjeni vsak nad svojo mizo. Razvozljali so se jim danes jeziki, ona okorelost in malomarnost je izginila raz njihova lica. Tu so se srečavali delavci, ki so se trudili med tednom skupaj po raznih tovarnah in ki so tačas navadno pohitevali drug mimo drugega, pozdravljajoč se s kimanjem glav in s kratkimi besedami. Danes so postajali skupaj in so si imeli povedati mnogo, kakor bi se ne bili videli že dolgo, dolgo.

Vse je bilo veselo, vse se je oddihalo. A nad vrtom se je razpenjalo krasno nebo, kakršno se vidi samo o lepih pomladnih dneh, šepetali so kostanji in so se čudili toliki množici in so razpenjali svoje veje, da so preprečili prehudim solnčnim žarkom pot na mize. Vse je bilo veselo, kakor bi bila izginila skrb za vedno s sveta, vse se je kazalo srečno, kakor bi ne bilo na svetu več nadlog in težav.

Godba je svirala, pevci so peli.

K mizi, kjer je sedela Lehova rodbina, se je zdajci približal mlad gospod. Bil je visokega stasa in vitek. Iz njegovega rjavega očesa je odsevala dobrosrčnost, a na njegovem nekoliko bledem obrazu je bila brati neka tiha otožnost.

Približal se je in se je poklonil. Gospod Leh mu je ponudil desnico in se mu je nasmehnil. Došlec je nato podal roko vsem drugim okoli mize, a ko je zagledal Mileno, je pogledal v zadregi gospoda Leha.

„Ah, saj res, saj res,“ je dejal gospod Leh, „vidva se še nista videla, a jaz nisem mislil na to in sem vaju pozabil predstaviti. Toda to se lahko takoj popravi.“

Obrnil se je proti Mileni in dejal:

„To je gospod doktor Stanič, naš stari znanec.“

A takoj na to je imenoval Staniču Milenino ime in priimek. Mladi doktor se je priklonil in je pogledal Mileno še enkrat pazljivo. Nato je prisedel. Sedel je nasproti gospodu Lehu med Vido in Mileno.

Doktor Stanič je bil zelo izobražen človek, zdravnik z obširnim znanjem, a zraven svojega znanja je imel tudi lastnost, da je znal izborno zabavati vsako družbo. Tudi danes je govoril lepo in izbrano, in Milena je bila kakor zamaknjena. Malo je bila dosedaj še v družbi mladih gospodov, zato se ji je videlo danes vse novo, vse nekam čudnoprijetno. Skoro ni mogla obrniti oči od mladega zdravnika.

A tudi doktor Stanič se je čestokrat obračal proti Mileni. Dasi se je skrbno ogibal vsake neprevidnosti, je bilo vendar lahko opaziti, da govori največ zaradi Milene.

Gospod Leh je prvi zapazil to. Nasmehnil se je ter dejal:

„Gospodična Milena, ali ne zna gospod doktor res lepo pripovedovati?“

Milena je zardela gori do las in je zajecala:

„Res je, gospod nadsvetnik.“

Vsi so se nasmejali tej odkritosrčnosti in nasmehnil se je tudi doktor Stanič. Raz njegov obraz se je bralo, da je bil zadovoljen s tem odgovorom in da ga je osrečil. Vida je pogledala Mileno in je videla, da je padlo seme ljubezni v njeno srce.

Dolgo so ostali še skupaj. Mesec je svetil raz jasno nebo in po vzduhu je vel rahel veterc. Redke zvezde so se prižigale visoko gori nad mestom in veliki utrinki so se utrinjali na zapadnem nebu, ko so stopali Lehovi s svojo družbo proti domu.

Doktor Stanič je hodil naprej z Vido in Mileno. Vsi so spremili Mileno do doma. Pod njenim stanovanjem so se poslovili, a doktor Stanič je podržal Milenino roko nekoliko časa v svoji in je dejal:

„Ali se vidimo še kdaj, gospodična Milena?“

Njegove besede so bile rahle in skoro tihe.

Milena mu je pogledala odkritosrčno v oko in odgovorila:

„Ako Bog da, gospod doktor, se še vidimo!“

Odtegnila mu je roko in jo je podala prijateljici Vidi.

Razšli so se po tihem mestu in vsi so bili zadovoljni z današnjim dnem, najbolj pa doktor Stanič.

Valentina Pezdirja zadnja pot.

Bilo je nekako dva meseca po dogodkih, ki smo jih opisali v prejšnjem poglavju. Valentin Pezdir je vstal nekega dne s težko glavo in s težkim srcem. Bila je to menda prva noč, odkar se je preselil v mesto, da je spal zelo slabo. Prišel je bil že zelo pozno domov, a bil je zelo slabe volje. Nihče ga sicer ni bil razžalil, nič mu ni prišlo navzkriž, da bi bil vedel, a vendar je bil čemeren in nezadovoljen. Bolela ga je glava in težke so mu bile noge. Po noči pa je sanjal hude sanje. Zdelo se mu je, da stoji pri oknu in gleda na ulice, kjer se začenjajo naenkrat zbirati ljudje v gručah. Dolga vrsta jih naraste in vale se mimo okna. Hipoma se zablešči na sredi vrste temna rakev na ramah štirih mož, ki hodijo počasi in z resnimi obrazi. Pezdir strmi na rakev in vidi, da se je prav tačas vzdignil iz nje dozdevni mrtvec. Vstal je v rakvi in se obrnil proti oknu. Krvavo je bilo njegovo sence, na vratu se je poznala modra lisa, ki je segala okoli in okoli. Vstal je, iztegnil roko in zažugal. A tedaj se je zopet zvrnil v rakev, možje so stopali dalje, množica se je valila mimo. A tedaj se je hipoma izpremenil prizor, zabrisali so se obrazi, izginila je rakev in zableščala je jasa pod Repnjim. Nekdo je ležal tam črez pot, izkušal se je dvigniti, a takoj je zopet telebil na tla. Približal se mu je Pezdir, sam ni vedel, kako je prišel od okna tja gori, in spoznal je starega Staniča. Viknil je in rad bi bil ubežal, a noge ga niso hotele nesti, bile so priklenjene na ono mesto in so bile težke, kakor bi bile napolnjene s svincem. V istem hipu so se pojavili orožniki, Repnjani so hiteli blizu. Pezdir je zavpil, udaril je z roko po steni in se je zbudil. Prestrašeno so mu zrle oči v nočno svetiljko, ki je brlela na omarici.

V svoji sobi je slonel predpoldnem Valentin Pezdir v naslanjaču. Nič se mu ni ljubilo, naslanjal je glavo v roke in gledal v strop. Vsak čas je pogledala Milena v sobo ter ga vprašala, ako česa poželi. Videla je, da je njegov obraz bledejši kot navadno in skrbelo jo je, da bi bil bolan. In prav danes je moral biti takšen, ko je imel priti k njim nekdo, da bi se mu predstavil, da bi govoril ž njim. Bog ve, kako ga bode sprejel? Ali mu bode všeč? Milena je postajala z vsako minuto nemirnejša, kolikor bolj se je pomikal kazalec na uri proti poldne.

Malo pred dvanajsto uro pa je nekdo pozvonil pri vratih. Milena je zardela in dejala naglo postrežnici:

„Pojdite odpirat, Ivanka, nekdo je zunaj!“

Sama pa je hitela v svojo sobo in se je zaprla.

Začudil se je tedaj Valentin Pezdir, ko je stopil v njegovo sobo nepoznan gospod. Naglo, kolikor je mogel, se je dvignil in mu stopil nasproti.

„Dovolite mi, ali imam čast, da vidim pred seboj gospoda Valentina Pezdirja?“ je vprašal došlec in se poklonil.

„Da, gospod, takšno je moje ime! S čim vam morem postreči?“ je vprašal Pezdir in se je tudi priklonil.

„Najprej mi dovolite, da se vam predstavim. Moje ime je doktor Milan Stanič.“

Pezdirju je izginila vsa kri iz lic, bil je podoben mrliču bolj nego človeku.

„Doktor Stanič?“ je jecal Pezdir in iskal stola z roko, da bi se oprijel. Noge so mu žugale, da mu odpovedo.

„Za Boga, kaj vam je, gospod Pezdir? Ali vam je slabo? Prosim, sedite, zdravnik sem, lahko vam morda pomagam!“

Pezdir se je zravnal, odleglo mu je nekoliko.

„Nič ni, nič ni, gospod doktor, včasih mi tako-le pride samoobsebi. Pa tudi hitro mine.“

A barva se vendar ni hotela vrniti na njegova lica in strah ni hotel izginiti iz njegovega srca. Izkušal si je dopovedati, da na samem imenu ni vendar nič, in da se jih lahko še mnogo piše za Staniče, pa niso niti v oddaljenem sorodstvu. In tako bo bržkone tukaj. Kako naj pride kak sorodnik sem v tuje mesto in celo za zdravnika, ko ni nikdar prej slišal, da bi študiral kdo od Repenjskih Staničev na višjih šolah. Takšne misli so mu hipoma švignile po možganih in nazadnje so ga pomirile.

Nasmejal se je celo prisiljeno ter dejal zopet:

„Prosim sedite, gospod doktor, kaj mi je naklonilo čast, da vas vidim tukaj?“

Doktor Stanič je bil nekoliko v zadregi. Popravljal si je rokavice in gledal je mimo Pezdirja tja v okno.

„Hvala vam, gospod Pezdir, da ste me sprejeli tako častno. Moja zadeva pa je takšna, da me morate prej dobro poznati, mene in moje razmere, preden se vam upam izreči pravi namen svojega obiska. Zato mi dovolite, da govorim najprej sam o sebi. Torej, najprej naj vam povem, da sem tudi jaz slovenskega pokoljenja, kakor vi, in da ni še ohla-

dilo moje ljubezni do slovenskega naroda moje dolgotrajno bivanje v tem nemškem mestu. Ne, nikakor ne, z vsakim dnem sem bolj ponosen na svoj lepi, domači jezik, na svojo ubogo, toda krasno domovino. Ponosen sem na njo in ne sramujem se svojega jezika nikjer in nikdar! Moja rodovina, gospod Pezdir, je doma iz Repnjega na Kranjskem.“

Doktor je za hipec umolknil, Pezdir je bil pri teh besedah zatrepetal, kakor bi ga bilo zazeblo. Ni se mogel več vzdržati, mislil si je, da ve zdravnik za vse in da je prišel sedaj k njemu, da bi obračunil ž njim.

„Le hitro, gospod doktor, govorite dalje, na vse sem pripravljen,“ je dejal s trepečočim glasom in je upognil glavo.

„Vam je zopet slabo, gospod Pezdir. Dovolite, da vam zapišem nekaj zdravil,“ je dejal zdravnik, ki ni vedel, ob katero struno je zadel, ko je imenoval domači kraj svojih prednikov.

„Govorite, govorite, nič se ne bojte, gospod doktor! Dan je sedaj in v hiši so še drugi ljudje, nič se ne bojte,“ je dejal Pezdir in pri tem tako čudno gledal mladega zdravnika, da se je ta začel bati, da se mu je zmešalo.

Toda govoril je vendar dalje:

„Prosim vas, gospod Pezdir, poslušajte me do konca, saj kmalu končam. Vem, da vas malo zanima moje pripovedovanje, toda kakor sem prej rekel, jaz čutim, da je to moja dolžnost, preden pridem h glavnemu namenu svojega prihoda.“

„Dolžnost, dolžnost,“ je ponavljal za njim Pezdir pikro.

„Vidite, gospod Pezdir, moja rodovina je bila dosedaj nesrečna. Pred mnogo leti je nekdo umoril mojega starega očeta, očeta mojega očeta. Umoril ga je nekdo iz naše rodbine, umoril ga je njegov nečak, bratranec mojega očeta. Ali ni to žalostno?“

Pezdir si je zopet oddahnil. Uvidel je, da zdravnik res ne ve ničesar.

„Žalostno je, gospod doktor,“ je potrdil.

„Vidite, moj oče je bil tačas že tukaj v mestu in jaz sem komaj prišel na svet, ko se je to zgodilo. Moj oče je podedoval po svojem očetu lep del premoženja in to premoženje sem podedoval po njem jaz. Vidite torej, da nis m praznih rok, in zraven tega mi donaša precejšnjih dohodl ›v moja zdravniška služba. Lahko bi tedaj preživel man šo družino, ako bi jo imel. To sem vam moral povedati, gosı ›d Pezdir. In sedaj, sedaj . . .“

Doktor Stanič je umolknil, beseda mu ni prav hotela iz ust.

„In sedaj?“ je viknil Pezdir in vstal. Njegove oči so se razširile, iz njih je odsevala groza, je gledal strah. Zasvitalo se mu je v glavi, čemu je prišel zdravnik.

„Pomirite se, gospod Pezdir,“ je prosil skoro tiho zdravnik.

„Vi hočete mojo hčer, vi jo hočete za svojo ženo, vi — vnuk starega Staniča iz Repnja! Recite, da ni res,“ je vpil Pezdir in se je zasmejal glasno in strašno, da je odmevalo po sobi, kakor upitje blaznega.

„Res je, gospod Pezdir, toda pomirite se,“ je pritrdil zdravnik in ni vedel, kaj bi si mislil.

V tistem hipu so se odprla vrata in je vstopila Milena. Slišala je bila vse. Naglo je hitela k očetu in se mu ovila okoli vratu.

„Očka, oj, očka, kaj ti je, da si tako hud? Ali nočeš videti srečne svoje hčere?“

Pezdir se je rahlo otresel njenih rok.

„Ti ga ljubiš, Milena?“ je vprašal tiho, tako, kakor bi želel, da bi ne bilo res.

„Da, očka, samo ž njim bi bila srečna!“

Pezdir je tedaj zaječal, da bi se bil zasmilil mrzlemu kamenu. Prijel se je za glavo, rul si je lase in se je opotekal po sobi od stene do stene.

Prestrašena sta ga gledala Stanič in Milena. Nista vedela, kaj naj bi storila, nista mogla razumeti njegovega vedenja.

Milena je zopet stopila k njemu. Izkušala je, da bi ujela njegovo roko, toda Pezdir se je vselej otresel. Dolgo časa je preteklo, preden se je zopet ustavil pred obema.

Izkušal je, da bi bil miren in zatajeval je ogenj, ki je bruhal v njem. Potem je pa dejal polglasno:

„To, česar sta me prosila sedaj, ni nikdar mogoče. Ne izprašujta zakaj, izvedela bodeta vse o svojem času. Z Bogom, gospod doktor! Z Bogom, Milena! Jaz moram takoj odpotovati. Prosim, zapustita me, da se pripravim na pot!“

*
* *

Vlak je ropotal enakomerno dalje, doli proti Kranjskemu. V kotu je sedel Valentin Pezdir in se ni ganil. Pred njegovimi dušnimi očmi pa se je vrstila podoba za podobo, vse iz davnih časov. Videl je zopet smrt svoje žene, slišal je

njene besede: „Ubožček Valentin, pojdi in delaj pokoro, ako hočeš, da bode srečna nekdaj tvoja hči!“ Slišal je zopet povest sivolasega moža, slišal njegovo pesem, videl njegovo sivo brado, nagubana lica in razpraskane noge. Vse, prav vse je stopalo pred njega ob tej uri.

Hitel je vlak in dospel na rodno zemljo. In izstopil je Valentin Pezdir v domačem kraju in njegova noga je krenila proti sodišču.

„Gospod sodnik, poslušajte me, povedati vam imam dolgo povest!“

Sedel je sodnik in ga je poslušal.

Hitel je Valentin Pezdir in pripoznal je svoj zločin. Kolikor bolj je šlo h koncu njegovo pripovedovanje, toliko niže mu je klonila glava.

„Ali je vse to res?“ je vprašal sodnik.

Pezdir je izvlekel iz žepa rokopis svojega življenja.

„To naj vam bo v potrdilo.“

Vzel je sodnik rokopis in se je vtopil v njegovo vsebino. In ni pazil na Pezdirja.

Ko je končal, se je obrnil proti njemu in dejal:

„Obdržati vas moram v zaporu, Pezdir, in . . .“

Pezdir ni odgovoril, njegova glava je ležala na prsih in se ni dvignila. Pristopil je k njemu sodnik in ga je stresel. Toda oni se ni zbudil, njegova izpoved ga je umorila. Zadela ga je bila kap, in ni se več ganil.

Sodnik je poklical sodnega slugo, uradniki so se zbirali okoli mrliča.

Konec.

Pri Rupejevih v Trnju se je bilo tačas mnogo izpremenilo. Stara Rupejevka je že mirno počivala gori pri sv. Križu, in tudi Barba, postrežnica nesrečnega Toneta Staniča, je odšla za njo. Pa saj ni čuda, že tačas sta bili v letih, a od tistikrat je preteklo črez dvajset pomladi. V hiši sta bili sedaj samo dve ženski, Manica in neka njena prijateljica, ki ji je pomagala pri delu in je zato imela v hiši kot. Skupno sta delali in zaslužili sta toliko, da sta se preživeli in obdržali hišico v svoji lasti. Manica je imela v tem času snubača iz sosednje župnije, ki je videl in spoznal njeno poštenost, njene delavne roke in blago srce. A Manica ga je odbila in je ostala sama.

Nekega večera sta sedeli Manica in njena sostanovalka za ognjiščem pri ognju in delali. Bilo je konec oktobra in zunaj je bilo neprijetno vreme. Naletaval je dež in burja je tolkla z drevesnimi vejami ob majhne šipe in loputala je s podstrešno lino. Na vasi so lajali psi, za vasjo so se oglašale sove.

„Koliko let je sedaj, Manica, odkar ga ni več v vasi?“ je vprašala prijateljica.

Manica je pomislila.

„Enoindvajset, Marjeta. Težka in dolga so za me, kakšna morajo biti šele zanj!“

„Ali bi ga še poznala, ako bi se vrnil sedaj-le?“

„Ne govori tako, Marjeta, ne delaj mi težkega srca. Poznala bi ga po hoji, ako bi bil pred vrati — toda ne bo ga nikdar več, nikdar več, Marjeta.“

Povesila je glavo in strmela v ogenj.

Postarala se je bila Manica v teh letih, da je bila videti mnogo starejša, kot je bila v resnici, a nje obraz ni izgubil povsem nekdanje lepote, poteze na njem so bile prijetne, ublažile so se bile v trpljenju in žalosti preših dni.

„Ali kaj, ko bi vendar prišel? Meni se vedno tako dozdeva, da ga boš še videla in da mora biti konec njegovega trpljenja.“

„Ne bode, Marjeta, ne bode!“

V tem so se oglasile stopinje pred hišo. Nekdo je potrkal na vrata.

„Kdo je?“ je vprašala Manica.

„Popotni človek, ki ne ve dalje v temni noči. Sprejmite ga!“

Pri prvih glasovih se je začela tresti Manica po vsem životu. Kri ji je vrela k srcu in viknila je glasno:

„Tone, Tone! Ti si!“

Hotela je vstati, a preveliko veselje jo je premagalo, da se ni mogla ganiti.

Tone pa je bil že v veži in je stopal proti ognjišču. Postaral se je bil, upognjen je bil njegov hrbet in izmučen izraz njegovega obraza. Videlo se je, koliko je prestal. Nihče ga ne bi bil spoznal na prvi hip.

Podal je Manici roko:

„Ali si me takoj spoznala?“

„Kako bi te ne, Tone? Saj ni bilo dneva, da bi se ne bila spominjala tvojega glasu in vsakega trenotka, ki sem

ga uživala tačas, ko še ni prišlo tako veliko gorje nad tvojo in našo hišo.“

„Hvala ti, Manica! Glej, prost sem, moja nedolžnost se je izkazala. In zaradi tega naj bodo pozabljena težka leta, naj bode pozabljeno vse! Prišel je človek, ki je sam povedal, da je umoril mojega strica, in tako so me izpustili.“

„Bog ne zapusti njih, ki zaupajo vanj!“

Gledala sta si dolgo časa v oči in solze radosti so polzele po njunih licih.

Prisedel je Tone na ognjišče. Koliko so si imeli povedati, koliko ukrepati za bodočnost!

Pozna noč jih je razdružila.

*

* *

Drugo jutro na vse zgodaj se je raznesla vest o vrnitvi Tonetovi po vsej vasi in takoj po vsej okolici. Prihajali so ljudje od blizu in daleč, vse je hotelo videti Toneta. Ko so izvedeli, da je toliko let trpel po nedolžnem, jih je začelo biti sram, kako so mogli kdaj dvomiti nad Tonetovo pravičnostjo. In izkušali so sedaj s prijaznostjo in postrežljivostjo, da bi popravili, kar so zagrešili. Trnje je prišlo zopet na lep glas in vse je bilo srečno in zadovoljno.

Kmalu potem je obhajal Tone svojo poroko z Manico. Marsikatero oko je bilo rosno, ko sta šla v cerkev. Bila sta srečna do konca svojih dni.

Milena Pezdirjeva je po sodniji izvedela vso zgodbo svojega očeta. Pisala jo je doktorju Staniču in ga prosila odpuščanja za svojega očeta. Solze so kapale doktorju Staniču na papir, ko ji je odgovoril, da odpušča vse. Videla se nista več. Milena se je poslovila od najboljše prijateljice Vide in odšla v samostan. V mladih letih je tamkaj umrla v molitvi za svojega očeta.

Ne bilo bi prav, ako bi h koncu ne omenili še Vide Lehove, ki je, dasi nehote, pripomogla toliko k razvozljanju naše povesti. Nje značaj je bil zlat, njeno srce čisto kakor solnce, in bila je vredna največje sreče, ki jo more doseči človek na tem svetu. A čudno, uprav ona je bila nesrečna, kakor malokdo! Kmalu potem, ko je odšla Milena v samostan, se je seznanila z mladim uradnikom, ki se je ž njim tudi zaročila. Znal je lepo govoriti in ona mu je [illegible]

verjela, da jo jemlje samo iz ljubezni. In poročila sta se. A tedaj se je kmalu vse izpremenilo. Prepričala se je v kratkem, da jo je nje soprog poročil največ zaradi tega, ker je mislil, da je zelo bogata. Ko je videl, da bode njena dota znašala jedva toliko, da poplača polovico svojih velikih dolgov, jo je začel zanemarjati. Pokazal ji je svoje pravo lice, ostajal je od doma in iskal je razvedrila tam, kjer ga ne bi smel iskati. Nekega lepega dne pa se je popolnoma preselil od nje, poiskal si je drugo stanovanje. In ona se je vrnila k svojemu staremu očetu, skrajno nesrečna in prevarana. Po očetovi smrti živi še zdaj v G., a nje soprog je izginil in nikdar ni slišala več o njem. Postarala se je, na njenem obrazu se zrcali dolgo in veliko trpljenje.

Tako se je zgodilo, da je moral biti nesrečen vsak, ki je prišel v dotiko s Pezdirjem.

Družba sv. Mohorja v Celovcu

ima sledeče knjige na prodaj:

Dr. J. Rogač in *M. Torkar*, **Življenje svetnikov in svetnic božjih.** D
dela. 2. izdaja. Mehko vez. K 11·—, za ude K 8·—, po po
franko 1 K več. Trdo vez. z usnjatim hrbtom K 14·80, za u
K 10·80, po pošti franko 1 K več.

Št. Kociančič, **Kristusovo življenje in smrt.** Dva dela. 2. izda
Mehko vez. K 8·—, za ude K 5·40, po pošti franko 1 K v
Trdo vezano z usnjatim hrbtom K 11·—, za ude K 7·80, p
pošti franko 1 K več.

* * *

Mati božja dobrega sveta. Povest iz časov turških bojev. 2. na
Mehko vez. 80 vin., za ude 60 vin.

J. Brinar, **Lisica Zvitorepka.** Pravljica. Mehko vez. K 1·—, za ude 80 vi

J. Cigler, **Deteljica.** Povest. 3. natis. Mehko vez. 60 vin., za ude 40 vi

— **Kortonica.** Povest. 3. natis. Mehko vez. 60 vin., za ude 40 vi

J. Kostanjevec, **Življenja trnjeva pot.** Resnična zgodba iz polupretekle
časa. Mehko vez. 80 vin., za ude 60 vin.

Iv. Lah, **Uporniki.** Povest. Mehko vez. K 1·20, za ude 90 vin.

A. Lesar, **Perpetua ali afrikanski mučenci.** 2. natis. Mehko vez
K 1·20, za ude 90 vin.

— **Prilike patra Bonaventure.** 2. natis. Mehko vezano K 1·2
za ude 90 vin.

P. H. Majar, **Križana usmiljenost ali življenje sv. Elizabete.**
podobami. 2. natis. Mehko vez. K 1·20, za ude 90 vin.

Fr. Malogajski, **Za srečo.** Povest. Mehko vez. K 1·—, za ude 80 vi

Fr. Milovršnik, **Boj za pravico.** Povest. Mehko vez. K 1·—, za ude 80 vi

J. Parapat, **Robinzon starši.** S podobami. 3. natis. Mehko veza
K 1·20, za ude 90 vin.

Dr. J. Sket, **Miklova Zala.** Povest. 3. natis. Mehko vezano 80 vi
za ude 60 vin.

V. Slemenik, **Izdajavec.** Povest. 2. natis. Mehko vez. K 1·—, za ude 80

— **Križem sveta.** Povest. 2. natis. Mehko vezano 60 vi
za ude 40 vin.

J. Stritar, **Pod lipo.** Knjiga za mladino. S podobami.

— **Jagode.** Knjiga za odrastlo mladino. S podobami.

— **Zimski večeri.** Knjiga za odrastlo mladino.

— **Lešniki.** Knjiga za odrastlo mladino.

Vsaka teh knjig mehko vez. po K 1·20, za ude 90 **vin.**; **trdo v prt** v
K 1·80, za ude K 1·40.

J. Šmuc, **Nebeška krona.** 2. natis. Mehko vez. K 1·20, za ude 90 vi

Fr. Zakrajšek, **Oglenica.** Povest. 3. natis. Mehko vez. 60 vin., za ude 40 vi

A. Zupančič, **Fabijola.** 3. natis. Mehko vez. K 1·20, za ude 90 vin.

Žalski, **Na krivih potih.** Povest. Mehko vez. 80 vin., za ude 60 v

---

☛ **Na naročila brez denarja in po poštnem povzetju družba ne more ozirati.** Kdor si naroči med letom kako knjigo, pošlje dotični znesek po poštni nakaznici in pridene **40 vin. za ekspedicijo.** Kdor želi prejeti knjigo poštnine prosto, naj doda še dotični zne **za poštnino.**

